

Ujvárad

Ára 9,50 lej, 800 Ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA

Lapis József
Beszédtöredékek
a halálról

Visky András
Jövőre Jeruzsálemben

Tamás Dénes
Mészöly a napsütötte
sávon

Szunyogh Szabolcs
Andrej metropolita

2022
Július–augusztus



Irodalom

- ¶ **László Noémi**
Agyrém; Narrenturm (*vers*)
- ¶ **Tőzsér Árpád**
Az ételkihordó;
alumíniumhonvágy (*vers*)
- ¶ **Visky András**
Jövőre Jeruzsálemben,
regényrész (*próza*)
- ¶ **Dimény H. Árpád**
szemrehányás (*vers*)
- ¶ **Oláh András**
kitörölve (*vers*)
- ¶ **Murányi Sándor Olivér**
Születésnap (*próza*)
- ¶ **Lapis József**
Beszédtöredékek a halálról (*vers*)
- ¶ **Bódi Péter**
Lassan élesedik (*próza*)
- ¶ **Baranyai László**
Egyirányú utca (*próza*)
- ¶ Janus Pannonius 550
(*fordítások, átiratok*)

Esszé

- ¶ **Demény Péter**
A piros kalap írója

Galéria

- ¶ **Ungvári-Zrínyi Kata**
A nemértés zűrzavara

Dialog/Párbeszéd

- ¶ **Gabriela Feceoru**
A fehér zongora (*regényrészlet*)

Tandem

- ¶ **Somogyi Attila, Magyar Sára**
Fesztivál aktívál

Társadalom

- ¶ **Szunyogh Szabolcs**
Andrej metropolita

Kultúra

- ¶ **Fazakas Márta**
FIX 30 éves a Festum Varadinum
- ¶ **Tamás Dénes**
Mészöly a napsütötte sávon

Interjú

- ¶ **Szűcs László**
Arcanum, ahol a múlt
visszakereshető – interjú
Biszak Sándorral
- ¶ **Tasnádi-Sáhy Péter**
Az önálló társulat szabad
műsorválasztást jelent – interjú
Török Viola színházigazgatóval

Kritika

- ¶ **Simon Judit**
Öngyilkos életvág (színház)
- ¶ **Mayer Ágota**
Lábrakelt história, avagy újabb
Trianon-legendák nyomában
(könyv)
- ¶ **Szlopp Bernadett**
A valóság kincsesláda (könyv)
- ¶ **Bozsódi-Nagy Orsolya**
Átvilágítás szeretettel (film)
- ¶ **Sós Timothy**
A sors, mint megállíthatatlan
óriáskerék (film)
- ¶ **Szűcs László**
Felhőjárta médiamunkák tára
(könyv)

Előhívás

- ¶ **Kőrössi P. József**
A besúgóm

A kő nem mindig marad

Fontos előadással zártuk a tavaszi kultúrévadot június derekán a Léda-házban, igaz, a tavasznak már nyoma sem volt, mégis felüdítő élmény volt hallgatni és nézni Hausmann Cecília szokványostól eltérő megközelítésű vetített képes bemutatóját a nagyváradi szecesszióról, amit ő inkább tart mozgalomnak, mint csupán stílusnak. Apropos fogalomhasználat, sokan hajlamosak a szecesszióra és az art nouveau-ra úgy tekinteni, ami hasonló ugyan, mégsem ugyanaz, mintha a kettő között bármiféle minőségi különbség létezne.

Ami az elhangzottakban újszerű volt, hogy a kevésbé vagy egyáltalán nem ismert, nem könnyen felismerhető váradi lakóházakat, illetve ezek részleteit, díszítőelemeit, kiegészítő elemeit mutatta meg a képző- és iparművész. Közben arra is lehetőségünk volt, hogy az előadó és a közönség között párbeszéd, szelíd polémia alakuljon ki arról, ugyan mivel magyarázható, hogy a belvárosban egyre több a felújításnak, tatarozásnak álcázott részleges vagy teljes bontás. Utóbbiak nyomán sorra tűnnek el a múlt század eleji stílusjegyek, mindaz, ami Várad hangulatát – ma még – egyedivé teszi a felújított homlokzatú paloták árnyékában. Vajon elegendő magyarázatként azt mondani, hogy sok pénzt rosszul, szakszerűtlenül is el lehet költeni, netán joggal véljük úgy többen is, hogy a stílustalanítás mögött politikai megfontolás is kimutatható. Ugyanezen logika mentén mutatkozik a többségi közbeszédben ismeretlen fogalomnak a magyar szecesszió, mint olyan. Van bécsi, esetleg párizsi, netalán német.

Ép ésszel felfogva e stílusidentitás viták épp úgy fölöslegeseek, mint vadonatújra cserélni a sétálóutca nemrég visszarakott, a célnak ma is megfelelő kőburkolatát. De hát mit tehetünk, ha olyan gazdag a város, s valakinek mindig kell a munka, vagy kell a kő. Mert ha a projekt szalad, a kő nem mindig marad.

A SZERK.

A CÍMLAPON: Daradics Árpád: *Szilánkok*, 2022

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Altneder Péter: *Cím nélkül (Demiurg)*, 2022

Újvárad 2022/7-8

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

II. évfolyam, 7–8. szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László
VEZETŐ SZERKESZTŐ: Kemenes Henriette
SZERKESZTŐK: Fazakas Márta (kultúra), Ozsváth Zsuzsa (web), Simon Judit (esszé, kritika), Traian Ștef (dialog/párbeszéd), Szabó Anna-Mária (művészet)
FŐMUNKATÁRSÁK: Biró Árpád Levente, Boka László, Kőrössi P. József, Magyarai Sára, Tasnádi-Sáhy Péter, Ujvárossy László
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva
KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:
Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.
Telefon: +40/725-944-956
E-mail: ujvarad@gmail.com
Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:
Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)
ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)
FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök
E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.
FELELŐS VEZETŐ: Hajdu Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 25 lej (2000 Ft postaköltséggel), 6 hónapra 50 lej (4000 Ft), 12 hónapra 90 lej (7000 Ft).
Online-előfizetés: 3 hónapra 15 lej (1000 Ft), 6 hónapra 25 lej (2000 Ft), 12 hónapra 50 lej (4000 Ft).
A folyóirat előfizethető banki átutalással (RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes, RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával (Laza Erika: 0745-282-178); postai pénzes utalvánnyal (mandat postál, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével.
Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bărnăuțiu nr. 14.
CUI 34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben (Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:



László Noémi

Agyrém

Hányan, de hányan laknak itt,
fohászkodnak, szorongnak, háborognak,
nem fogják föl, hányan *laknának* itt,
ahonnan valakit sikoltva visz a mentő,

hányan, de hányan törtek itt követ,
csontot, nyelvet és kenyeret,
jártak föl-le állványzaton
heveder nélkül,

kard, pajzs és sisak nélkül,
szánalmas rabruhában,
álltak épülő tornyok,
omló házak között,

hányan, de hányan öltek itt,
átjárta őket kurta vas, süvítő
nyílhegy, vád, kétségbeesés,

vetettek véget önnön életüknek,
eltűntek, elvesztek, eltévelyedtek,
árnyékuk sem került meg,

hányan beszéltek
fölöslegesen,
nyűtték a szétnyűtt
szavakat tovább,

mert minden borzasztó
csavart kibír a nyelv,
gyökeret ereszt, szárba
szökken, virágba borul,

hányan, de hányan válogattak itt,
nem volt elég a szent, a jó, a szép,
mit ér a villanásnyi, rendítő igaz,
amikor az iszonyat színre lép,

hányan, de hányan öklendeztek itt,
moccanni, szólni, különbözni féltek,
végül meséjük bárhogy alakult,
lehulltak, amikor beértek.

Irodalom

LÁSZLÓ NOÉMI (1973)
költő. Kolozsváron él, a
Napsugár és *Szivárvány*
gyermekirodalmi lapok
főszerkesztője. Legutóbbi
kötete: *Darázsolás*, 2021,
Gutenberg Kiadó, Csík-
szereda.

Narrenturm

Író költővel utazik.
Apró természetű nagyság, ő vezet.
A volt birodalom fővárosában

kacasültet fogyaszt, s elképzeli,
kik, mik, miről beszélnek
szomszéd asztalnál ülők,

majd derék házigazda
tűzhelye fölött
pörköltfőzésről lesz szó.

Másnap kell megtekinteni
a preparátumok rettentő
gyűjteményét.

Zömök hengertorony,
a belső gyűrű ablakaiból
belső udvarra látni.

Ide zárták a volt birodalom
idején azokat, akik
mást mondtak, hittek, éltek.

Tulajdonképpen
jó helyen vagyok. Nem
szakmabeli, belépőt fizettem,

hogy kétfejű kiskecskét,
daganatos testrészek
szép gipszöntvényeit,

gyomrok tartalmát
vizsgáljam, üvegben
lebegő magzatot nézzek.

Ilyesmit otthon állattani
múzeumban láttam.
Végül itt sem hánytam.

Később baloldali
vezetőm megmutat
néhány körönddel pettyezett,

pompás sugárutat,
s iszonyodik
a palotáktól.

Villanó szemű afrikai lány
leheletfinom gyöngysort
kínál a bolhapiacon.

A gyűjteményt sosem
felejttem el. A kedves
ékszer gyorsan elszakad.

Tózsér Árpád

Az ételkihordó

Az ételkihordó körbejárja revírjét, sorra tölti az eléje került vályúkat, madáretetőket. Nem szereti a tél tejleNESSel leöntött csúszós útjait, s a kemencenyarakat sem szereti. Ha megkérdik tőle, mi a kedvenc étele, azt feleli, hogy a zabpehely-felfűjt, az terheli meg legkevésbé a hátizsákját, plusz nem csorog és nem maszatol. Kuncsaftjai viszont feltehetően más véleményen vannak, mert mikor mobilon jelzi nekik: itt az abrak, s az őzlányok, rigóasszonyok, elöregedett rókabácsik az alagsori vackokról, s a sokemeletes fákön ringó fészkekből eléjárulnak, borjúpörkölt-takarmányuk messzire illatozik. Belek szimatolnak, agyak korognak, agyarak töprengnek, s az ételkihordó eloldja biciklijét egy szőke bikkfa törzsétől.

TÓZSÉR ÁRPÁD (Gömörpéterfala, 1935) Kosuth- és József Attila-díjas író, költő, szerkesztő, kritikus. 1965-től az *Irodalmi Szemle* szerkesztője, később főszerkesztője. 2005 óta az Magyar Művészeti Akadémia tagja. Legutóbbi kötete: *Lélek-vándor. Új versek* (Kallós-Napkút 2019).

 Irodalom

alumíniumhönvágý

a térben az az alumíniummal fedett gazdasági épületsor létezik legkevésbé, ahová sokáig bármikor megtérhettél. akkoriban főleg a kétféle, a mágneses és az elektromos

mezők flórájának hiánya zavart. de az alumíniumtól minden kitelik, mondtad, csak a kölcsönös vonzás nem. ott, azok között a valószínűtlen színfalak mögött fogtad meg neki először.

hagyta, nem érez semmit, mondtad. akkor a két érintő közül az egyik alumíniumból van, mondtad, és hogy te csak a szedéstükörben látod a nőket, s mindig egy másiknak törlesztesz.

meg hogy a saját gravitációra a törpecsillagoknak is joguk van. lefolyt róla, mint a vízcseppé dalmahodott pára az ablaküvegen, vagy a fattyúsor a tele oldalról: egy fémfejőszéken szeretkeztetek.

Jövőre Jeruzsálemben, regényrész

660

vasárnap reggelenként a barakk-kápolnába mentünk, ugyanúgy, mint eddig, Pătrașcu pap mindent érintetlenül hagyott hátra a barakkban, söprögettünk, fellocsoltuk a döngölt agyagpadlót, letöröltük a port a foszladozó ikonosztázról és az ikonokról, meggyújtottuk a gyertyákat, majd leültünk egymás mellé a földre és hallgattunk

661

nemcsak az ikonosztáz foszló kárpitja az ikonokkal, és nemcsak a gyertyák, Pătrașcu pap meleg hangja is ott maradt a barakkban, nem gondoltam volna, hogy ez egyáltalán lehetséges, valaki elmegy, soha többé nem látod, de tovább hallod a hangját, és a hang nem ugyanazt mondja neked, mint amit már hallottál tőle, hanem egészen váratlan dolgokat, Pătrașcu hangja sem régi tanításokat ismételte el, egészen újakat mondott, olyan volt, mintha Ferenc elsőszülött bekapcsolta volna a kápolnát, mint egy nagy telepes rádiót, amibe mi is beleférünk, és addig karcogtatná valamelyik ikont, mint az acél macskabajusszal a gale-na kristályt, ameddig Pătrașcu hangjára nem talál, azzal a különbséggel, hogy a telepes kápolnarádió nem recsegett, nem vartyogott és nem füttyögött, mint Ferenc testvér világvevő készüléke, és nem is zavarták ellenséges rádióhullámok a szovjet Ogyesszából, olyan tisztán szólt, mintha az egész lágergyülekezet énekelné sutto-gva a végtelen hosszúságú akathisztoszokat, a ráfelelő ámeneket és *aliluia*kat, egyenesen bele a fülünkbe, külön-külön mindenkiébe

662

az ikonosztáz mögött Pătrașcu pap ágya állt, ezt sem gondoltam volna, bizony ott aludt Pătrașcu a szentek szentjében, mégis hogy merészelte kibérelni magának a kápolna legszentebb részét, ahova még Áron főpap is csak évente egyszer mehetne be, a durva deszkaágy fejénél egy hokedli állt, rajta szürke bádoglavór, az ágy alatt pedig egy zománcozott, tejfehér bili derengett, mint egy törpebolygó, az volt, bizony, egy szép bili, nem fér hozzá kétség, alig hittem a szememnek, a frigyládának a faragott angyalokkal persze nyo-

mát sem láttam, pedig a Szentírás szerint ott kellett volna lennie annak is, a helyiség legkeletibb szögletében valahol, biztosan magával vitte a szent ember, mi pedig ki tudja, meddig maradunk még itt Lătești-en a kifosztott szentek szentjével

663

amíg Pătrașcu pap velünk volt, nekünk nem volt szabad bemennünk a szentek szentjébe, az ikonosztázon túli tiltott terület édes borzongással töltött el, oda még beleskelődni is tilos volt, mert ott helyben megállt volna a szívünk, vagy villám sújtott volna le ránk a barakk mészfoltos plafonjáról, ellenőrzései során még Livezeanu szekus őrnagy sem dugta be a fejét az ikonosztáz mögé, a legnagyobb veszély valami miatt mégis a kíváncsiskodó asszonyokra és lányokra leselkedett, ők jobban tették, ha meg sem közelítették az iko-

Irodalom

VISKY ANDRÁS író, dramaturg, egyetemi tanár 1957-ben született Marosvásárhelyen, Kolozsváron él. Legutóbbi kötete: *Mire való a színház? Utban a theatrum theologicum felé* (2020).

nosztázt, a szent fal mögött az Örökkévaló járkálhatott csak kedvére, na és olykor Pătrașcu pap, de ő csak egészen rövid időre merészkedhetett be, addig, amíg a bor a Megváltó vérévé, a kenyér pedig az ő valóságos testévé változott át, és amikor az istentiszteleten végre megtörtént az átváltozás, Pătrașcu valósággal kiosont az ikonosztáz mögül, mint egy ügyetlen tolvaj, kihozta magával a Megváltó testét és a véré, de olyan gyorsan mégsem tudott kislisszolni, hogy a bor igazi vér, a kenyér pedig igazi hús maradjon, nem csoda, hogy a szent embernek sokszor hullottak a könnyei, és sokszor énekelt jajongva, amíg a lágerlakók egyenként végigkóstolták azt, ami a csodálatos átváltozás és a sajnálatos visszaváltozás után maradt az egészből, ámen, ámen, ámen, mondogatták térden állva, mintha a papot vigasztalták volna, ne ess

kétségbe, szent ember, hátha egyszer neked is összejön, addig beérjük mi ennyivel is

664

Pătrașcu lakosztályát nem takarítottuk, maradjon érintetlenül, úgy, ahogy van, amikor végeztünk, leültünk az ikonosztáza elé közösen hallgatni, majd amikor Anyánk jelt adott, hogy eddig tartott a hallgatás, eloltottuk a gyertyákat és hazaindultunk a vasárnapi ebédre, amit közben Nénnyu rakott össze nekünk

665

amióta Pătrașcu pap elhagyta a lágert, Nénnyu nem jött velünk a barakk-kápolnába, az is lehet, hogy még a hitét is elveszítette, hiába győzködte Anyánkat, sehogyan sem tudta rávenni, hogy tegyen valamit és menjünk el innen, Anyánk nem tágitott, a szíved minden örömét nekünk adtad, Nénnyu, biztos azért vagy szomorú, mondtuk neki, gyere, gyere velünk a kápolnabarakkba, Pătrașcu itt hagyta nekünk a hangját, gyere csak, hallgasd meg, és visszatér a te szívedbe is a régi boldogság, Nénnyu végre sok unszolás után velünk tartott, nem érintett meg semmit a barakkban, hagyta, hogy csendben elvégezzük a szokásos takarítást, a söprést, felloccsolást, portörlést és a gyertyák meggyújtását, amikor pedig leültünk a földre szembe az ikonosztázzal, nem ült le velünk, csak állt mögöttünk falnak vetett háttal és a megkeményedett szíve ütéseit hallgatta a barakk visszhangos csendjében

666

hallod Pătrașcu hangját?, kérdeztem tőle sűgva, ő intett, hogy nem, és elmosolyodott, hallani fogod, ne félj, biztattam, nem félek, mondta, és megsimogatta a fejemet, pedig bizonyosan nagyon félt, ez az üres, elnémult lágert, tele a szabadon engedett foglyok hátrahagyott személyes tárgyaival és nyughatatlan szellemével, tetejébe a csalódott kutyák kitaró vonyításával nem hagyta nyugodni, hagyjuk, hogy a halottak temessék el saját halottaikat, és mi fordítsunk hátat ennek az üres kriptatelepnek, hajtogatta fénytelen arccal, hova mennénk a férjem nélkül?, nem akarok rátelepedni senkire!, jelentette ki Anyánk keményen, ne vond meg másoktól a befogadás örömét, Júlia, próbálta meggyőzi Anyánkat Nénnyu, de ő hajthatatlan maradt

667

Pătrașcu hangja már a tanítás végéhez közeledett és a Lélek kilenc gyümölcsét sorolta fel éppen,

amikor recsegni kezdett az ágy az ikonosztáz mögött, valaki nagyot ásított, hallatszott, ahogy üvegből iszik hosszan, vizet tölt a bádoglavórba, megmosakszik, fogat mos, utána csend, kisvártatva az ikonosztáz ajtajában egy húsz év körüli, vékony nő jelent meg, olyan magas volt, hogy mélyen meg kellett görnyednie, hogy a szentek szentjéből kibújhasson, közben hosszú, fekete haját kötötte kontyba éppen, mi felálltunk az idegen fogadására, de ő csak akkor vett észre bennünket, amikor kiegyenesedett, a meglepetéstől két keze a fején maradt, némán néztünk egymásra, testhez álló fehér blúzt, vasalt fekete nadrágot viselt, a haját még mindig két kezével tartva végighordozta rajtunk a tekintetét, többször biccentett, mint aki gyors számolást végez, *nouă!*, mondta hangosan, kilenc, *voi sântei!*, mondta, *după voi am venit!*, ti vagytok azok, értetek jöttem, kezet nyújtott Anyánknak, Pușa, mondta, egyszerűen csak Pușa, legyen elég ennyi, maga meg doamna Júlia, tudom, Bukarestbe megyünk, Binci már vár benneteket, ő küldött, gyertek, pakolunk, Pavel Făgășanról tudtok valamit?

668

az éjszaka folyamán érkezett a telepre Pușa, gyalog jött a fetești vasútállomásról, barakkokról barakkra járt a vaksötétben, hogy megtaláljon bennünket, de amikor rátalált a Pătrașcu-kápolnára, úgy döntött, hogy inkább kialussza magát és másnap folytatja a keresgélést, nem bántottak a kóbor kutyák, Pușa?, kérdezte Nénnyu, nem, dehogy, válaszolta Pușa, nem találkoztam eggyel sem, Nénnyu igencsak elcsodálkozott, és eszébe jutott, hogy az elmúlt éjjel ő sem hallott egyetlen kutyavonyítást sem, végre kialudhatta magát a szabad ég alatt, a barakkunk előtt, ahova a kutyák miatti félelmében vetett magának ágyat, hogy megvédjen bennünket a veszett falkák támadásától, menjünk, mondta Anyánk, megebédelünk és máris indulhatunk

669

én maradok, mondta Pavel Făgășan, amikor átmentünk hozzá Pușával, hogy segítsünk neki összepakolni, hangja nyugodt volt és eltökélt, mint akinek nincs több mondanivalója, Pușa nem próbálkozott tovább, mit üzen doamna Bincinek?, kérdezte, jövőre Jeruzsálemben, válaszolta, ennyi?, ennyi, akkor én leemeltem a párkányról azt a gyertyát, ami az ablakban szokott égni karácsonykor és nem fogyott el, most is pontosan ugyanakkora volt, mint amikor ide telepítették bennünket, nekem adod?, kérdeztem, legyen a tied, mondta Pavel Făgășan, született Saul

Dimény H. Árpád

szemrehányás

nem lehet könnyű dolgod, Uram,
ha azon merengsz, mennyivel boldogabb lennék,
ha csak egy pillanatig is láthatnám a jövőm változó képkockáit.
furdal a lelkiismereted, amikor jobb híján
azt nézed, ahogy késő este fáradtan kiszállok az autóból,
bezárom a kaput, és enni adok a kutyának és a macskáknak,
majd alig várom, hogy mindenki lefeküdjön,
elcsendesedjen a ház, aztán szépen belealszom
valami semmitmondó filmbe,
majd másnap ugyanúgy.

nem lehet könnyű, hiszen te azt is tudod,
hogy mi történt volna akkor,
ha elsőre sikerül az egyetemi felvételim,
és hogy a szobatársam hatására
olyan magas szintre pörgetem irodalmi karrierem,
hogy a versesköteteim először angol nyelven jelennek meg,
és csak azután magyarul,
ami a jelenlegi életemhez mérten több mint
ötvenszázalékos minőségi javulást jelentene
mindenféle skálán, nagy árat fizetnél érte, tudom,
plusz egy-egy szög szeretett fiad lábfejebe, tenyerébe

de te tudod, hogy nagylelkű vagyok,
határozottan elutasítanám ezt a lehetőséget.
láthatod, hogy a feleségemet is
igyekszem megkímélni a napi csalódásoktól,
hadd szentelhesse teljes figyelmét,
gondoskodását a gyerekekre
ugye, uram, te nem hasonlítanád a feleségem
ahhoz a másik nőhöz,
akivel az egyetemi évek után ismerkedtem meg,
fájna nekem, ha kiderülne,
hogy a vele folytatott beszélgetéseket
sokkal többre értékelnéd
mint azokat, amikhez most szokva vagy.

arra már gondolni sem tudok, hogyan éreznéd magad,
tudva, hogy egy másik férfi, aki szintén sorba állt érte,
de valamilyen oknál fogva, talán gyávább volt,
vagy lovagiasabb, de beelőztem,
hogy az a férfi sokkal több örömet szerezne neki, mint
amennyit én valaha is adni tudok, még a legjobb napjaimon is,
amikor igazán próbálkozom.

fogadjunk, hogy álmatlan éjszakáid vannak,
nyugtalanul forgolódsz a különféle
lehetséges életeim miatt, hogy mi lehetett volna, ha.
és lám, csak ez van, és ezen már nem változtathatsz,
mert megtörtént, úgy marad még azután is,

Irodalom

DIMÉNY H. ÁRPÁD (1977, Kézdivásárhely) költő, műfordító, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Fák Daphnének* (versek, 2022).

ha megszűnök létezni, mert előfordulhat, hogy
a terveiddel ellentétben, megfázok,
mert vékonyabban öltözve megyek ki tüzelőért
a hajnali hidegbe,
és ezzel csak úgy eltékozlok tizenöt évet,
amit te lépésről lépésre
gondosan megterveztél,
hogy kárpótolj a korábbiakért

tudom, ezért ültettél papírhoz,
nem akartál kényszeríteni semmire,
csak megmutattad, hogy te sem vagy sokkal bölcsebb,
és jobb se semmivel,
mint az az egyetemi barátom,
aki a szobatársam is lehetett volna,
akivel már évek óta nem beszéltem,
akinek most levelet írok az életről,
nyilván erről, amelyikről beszélhetek,
amelyiknek te is tanúja vagy,
amelyről úgy tudom,
hogy egyedül én választottam.

Oláh András

kitörölve

Irodalom

OLÁH ANDRÁS (1959, Hajdúnánás) költő, író, szerkesztő. A Magyar Írószövetség és a Kölcsey Társaság tagja. Legutóbbi kötete: *Fagyponnalatt* (Magyar Napló Kiadó, 2020).

hajnali kettőkor ébresztelek
vendéged lennék
két kusza álom között
de hirtelen kiélesednek a képek
torkomnak feszülnek a szavak
– klímaváltozás ez
megbolydult zavarodott pillanat –
aztán csak hallgatsz
ülsz a törölt postafiók előtt
tétováságunkat siratod
mulasztásainkat
beköltözöl a dinnyefélék családjába
együtt penészedsz a hiánnyal
és zokogsz
mert árvaságunk meséit
már soha többé nem olvashatod

Murányi Sándor Olivér

Születésnap

– Embernek születni kell. Hülye terem annyi, mint a gomba – emeli fel mutatóját Lukács vadőr, majd hozzáteszi: – Az én születésnapom megalázták, amikor ezerkilencszáztizennyolc december elsején Romániát hozzánk csatolták. Két nép barátságából a kisebbik pórul jár.

Az asztalnál ünnepeljük családjával a születésnapot. Kérem, beszélje el, amit első napjáról tud.

– Koraszülött voltam. Pár naposan olyan számközhöggést kaptam, hogy elhaltam Anyám ölében... Apám felkapott, és fújta a levegőt a tüdőmbé. Maga sem tudta, hogyan, de újraélesztett. Szaladtak szüleim velem a kórházba, ahol az orvos megvizsgált, és ennyit mondott Anyámnak: – Nem kell reménykedni. Inkább mondjanak le róla. – Ekkor másodszor is elaléltam. Anyám – ahogy apámtól látta – kétségbeesetten próbált újraéleszteni. Neki is sikerült. Ujra kezdtem venni a levegőt. Ekkor odasietett hozzánk a kórházi takarítónő, és gyorsan leöntötte a fejemet háromszor vízzel: – Én téged megkereszteltek az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Ezek után még hetekig élet és halál között lebegtem. Születésem körülményeinek tudatában kijelenthetem: az élet attól a pillanattól kezdve számomra csak nyereség. Kommunizmus, demokrácia, világjárvány – bármi jöhet, én nem tudok veszíteni, mert a szülész orvos szerint már ötven éve halottnak kellene lennem...

Miközben beszél, felesége és gyerekei szótlanul hallgatják. A szavakat csak most formálni kezdő unokája is némán figyel. Nézem arcát, valami hihetetlen elszántságot látok rajta, de olyan életörömet is, amit senki másnál még nem tapasztaltam. Nem az olaszok Allegrója ez, hanem a céltudatosan élő, a mindenben jót kereső, a másokon is szívesen segítő öröm, ami igazságérzettel osztozik, ám rögtön szigorba csap át, ha bárkin vagy bármin ért sérelmet tapasztal. Ezzel a belső erővel védi a vadont. Eszembe jut, amikor elbeszélte, hogy a fegyverosztály ellenőrtől kobozta el a fegyvert. – Lehetsz te a római pápa is, engedély nélkül meglőtted az őzet! – mondta neki. A meg nem alkuvás, a szigor miatt a román rendőrök paznicul pizdosnak nevezték el. Ezt a céltudatosságot, kitartást, mindennek örülni tudást nagyon szeretném megtanulni tőle. Ez

az ember már egy fűszál vagy bogár látványától boldog, mindenféle elmélet, tanítás, filozófiai eszme nélkül. – Azért szeretek állattal dolgozni, mert elégedett. Kicsit kap. Az ember bármennyit kap, elégedetlen – mondta nem egyszer. A szomorú dolgokat is vidáman tudja közölni. Mintha több életösztone volna az átlagemberénél. Megfigyeltem, miután reggel felkelt, megitta a kávéját, meghallgatta a híreket a tévében, szembesült pénzgondjaival. Aztán elszántan keresni kezdte a megoldást hirtelenjében fölmerülő problémájára. A társadalomhoz tartozik és mégsem. Vadóri fizetése szinte még benzinre sem futja, noha autózni kell, hogy feltöltse az erdőben a szórókat. Igazából maga sem tudja, miből él, mégsem vágyódik gazdagságra, hogy ne csak két hetet éljen úgy, mint a hozzá látogató és életét irigylő milliomos vadászvendégei, hanem egész évben kint lehessen az erdőn. Ma, a születésnapján a

Irodalom 11

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR (1974, Székelyudvarhely) író. Legutóbbi kötete: *Medvenéző – történetek medvékről, halakról, nőkről és férfiakról* (2017).

holnapi horgászatra készül. Miután elbeszélte első napjait, felteszi kalapját, és kimegy az udvarra. Hallom, ahogy a szomszédja felköszönti, és megkérdi, mit csinál. – Edzem a nyüveket horgászatra. Egyenesítem ki őket, hogy szokják a horgot – feleli, majd hozzáteszi: – Le kell nézzek a Kis-Küküllőre Vámosudvarhelyre, hátha húz a paduc vagy a márna. – A vadőr nem Catch and Release módszerrel horgász, vagyis nem engedi vissza a kifogott halat, hanem ugyanúgy megeszi, mint a vadat, amit meglő. Nem szereti az álszenteskedést, nemigen érti a zöldeket, akik nagyvárosi irodaházakból védik a környezetet. Elmondása szerint nem is találkozott közülük olyannal, aki nem mozog esetlenül „terepen”, ahogy ő maga nevezi az erdőt. Most szorgalmasan tisztítja a botját és az orsóját holnapra, miközben családja jóízűen falatozza a születésnap tortát.

Lukács vadőrrel az otthonülő napok is izgalmasak. Sose tudom, mikor mond olyat, amiből tanulni tudok. Ha észreveszi, hogy jegyzetelek, nem beszél, azért azt találtam ki, hogy a mobilomba írom gondolatait. Ilyenkor talán azt hiszi, a Facebookon lógok, Messengeren válaszolok valakinek. Szentenciái tapasztalatot rejtenek, saját magának fogalmazza meg azt, amire maga jön rá. – A paduchorgászat ugyanolyan izgalmas, mint a medveadászat – amikor még engedték az utóbbit. A találkozást az állatnak is akarnia kell, ellenkező esetben nem történik semmi. A hálnak korlátlanul kell vízben lennie, mert csak ebben a közegben él.

– Igyekszem minél kevesebbet fürdeni – a nagyvárosi emberekkel ellentétben. Nem vagyok bűdös, a legnagyobb fürdésemhöz is elegendő húsz perc. Megtanulhatnád ezt tőlem, aki sokat fürdesz. Belátod, de az önkritika akkor működik, ha változtatsz a helyzeten. Gondolj fürdés közben azokra az afrikai őslakosokra, akik kicsavarják a gyümölcsöt, hogy pár csepp ivóvizet nyerjenek belőle. Ha magad elé tudod képzelni őket, és felfogod az állapotukat, mindjárt lerövidül a fürdésed ideje... A folyó csak látszólag ontja a vizet. Minden egyes cseppjével életet ad halainak és más lakóinak. A természet nem ismer pazarlást. Egyedül az ember képes arra, hogy pótfogyasztással és pótcselekvésekkel mérgezze az életét addig, amíg befelé fordulóvá, életunttá válik, mivel önmagától, a saját szokásaitól undorodik meg.

Lukács vadőr efféle gondolatokat fogalmaz. Hiába kérdelem tőle, az életvidámságáról nem hajlandó beszélni. Eszembe jut erről Bodor Ádám mondása: a boldogság alkati kérdés. Az egyik ember börtöncellában is képes felfedezni magának a boldogságot, míg más milliomosként és sza-

badként boldogtalan. – Nem kell minket rabosítani. Rabbá tesszük mi saját magunkat – mondja a vadőr, még mindig beteges fürdési szokásaimra utalva. Majd, miután összeszerelte a horgászbóját, szól családjának, hogy megtörtént az ünnepelés, ő most elindul velem feltölteni a szórókat. – Sokat ne dicsérjetelek, amíg nem vagyok itthon – mert megnövekszik az elvárás – mondja felénk fordulva, majd felém kacsint. Bepakoljuk a terepjáróba a csörlőt és a zsák kukoricát, valamint az erdei sorompó kulcsát. Pár perc múlva már egymás mellett ülünk az autóban. Elhagyjuk a templomteret, elmaradnak mögöttünk a parajdi házak, végül a Sebelin Panzió is eltűnik szemünk elől. Az út kanyargóssá válik. A hó pontosan érkezett: december első napján fehérbe borul a táj. Arra gondolok, mennyire átlagos születésnap ez, egyszerű tortával, mindenféle rongyázás nélkül. Főhősöm ugyanúgy végzi a dolgát, mint a többi napon, miközben ébersége, figyelmessége engem is, másokat is ámulatba ejt. Nem lehet nem kedvelni. Oldalra nézek. Cigarettaízű vezet mellett. A lesnél is szívja, szerinte így tudják a vadak, hogy jön a vadőr. Megszokták már: ha nincs szivarfüst és mozgás van, a kilövés veszélye fenyegetheti őket. A Bucsintető előtti dombok fehéren fénylenek. Letérünk a főútról, elhagyjuk a lombhullató erdőket, megérkezünk az örökzöld fenyők birodalmába. Lukács vadőr vezetés közben is ki-kijajlik, hogy vizsgálni tudja a nyomokat. A medvenyom már nem hozza izgalomba. Vaddisznót, szarvast keres. Ők valamivel ritkábban fordulnak elő itt, a hegyvidéken. Jómagam fényképezőgépet igazgatok az anyósülésen, hogy készen legyek, ha eléem talál toppanni a hiúz vagy a farkas. A kanyargós út után kiszállunk az autóból. A táj kihaltan tűnik. Néma csönd borítja a havas hegyeket. A fenyveseken átsüvít a szél.

Lapis József

Beszédtöredékek a halálról

Játék

Mint a gyermek, mikor ijesztgetőst játszik.
Izgatja, hogy megijed valakitől, akit szeret,
és aki szereti.
Négykézlábra helyezkedem, morgok.
Gyanakodva néz, izgalom és ijedelem között.
„De apa kedves.”
Borzongató valósága és ismerős biztonság.
Csiki, csuki.

Gyanakvás vagyok már én is, ha szerelem nincs bennem.
Ott áll a túlparton.
Ijeszt és kacsint,
békejobbot nyújt, majd hirtelen visszahúzza.
Katalinka, szállj el.
Talál egy érmét a fülem mögött,
mosolyogva mutatja fel,
hogyan a nyelvemre helyezze.

Gyere, próbálj meg.
Kapj el, ha tudsz.
Érzem, hogy szeretsz,
nem fogsz elhagyni.
Csak még most az egyszer hagyj nyerni.

LAPIS JÓZSEF (1981, Sárospatak) kritikus, irodalomtörténész, könyvtáros, a *Prae* és az *Alföld* folyóiratok szerkesztője. Elsősorban modern és kortárs magyar irodalommal és gyerekirodalommal kapcsolatos tanulmányokat, recenziókat publikál. Könyvei: *Az elmúlás poétikája* (2014); *Líra 2.0. – Közelítések a kortárs magyar költészetéhez* (2014).

Irodalom 

Lélek

Miután elszáll belőlünk halhatatlan testünk,
lelkünk merevvé válik,
és idővel megindul a romlás lassú folyamata.
Bizonyos részei a halál után tovább terjednek.
Ezek lesznek az úgynevezett lélekkínövészek,
amelyek veszélyeire rég felhívták a társadalom figyelmét.
Ragadósak a szálak,
nem engedik továbblépni a szabaddá váló testet.
A lélek idővel rohadásnak indul. Felpuhul,
váladzik,
zseléssé, majd cseppfolyóssá válik.
Elsőrangú táptalaja más képződményeknek.
Kósza gondolatok telepednek meg benne parazitaként,
és az erős, gazdag lélekmasszából eszmék szökkennek szárba.
Kegyes lélektetemek gyilkos ideák melegágyai lehetnek,
s talán Mark David Chapmanben fogant meg így a Szolidaritás.
Lelkünk különféle biokémiai folyamatok során végül
teljesen elbomlik,
molekulái hasznos építőelemeivé válnak a továbbélő világnak.
Tudat és nagyravágyás nélkül.

Bódi Péter

Lassan élesedik

Először fájdalmat érzek. Az egész bal oldalam, a bordáim, a combom, a csípőm, a nyakam és a fejem is hasogat, és közben mindenem nedves és hideg. Hirtelen felülök, sötét van. A keresztcsontom környéke és a könyököm még erősebben kezd el sajogni, a keresztcsontom azért, mert rossz pozícióban aludtam, a könyökömet viszont beverhettem valahol. Nem emlékszem rá, ahogy az estéből sem sokra.

Mondjuk, nem meglepő. Mire megérkeztünk a buliba, már megittunk fejenként két üveg bort.

Végtelen, pusztító másnap. Lecsekkolom a zsebeim: a telefonom megvan, a tárcám is, más viszont nincs nálam, a cigimet és a kulcsomat elhagytam. Körbenézek, és bár alig látok, valamiféle takarítószerházban lehetek. Mellettem egy felborult felmosóvödör, seprűk, lapátok, a másik

decis pohárba töltöttünk, hogy azt majd beosztjuk az este folyamán.

Hirtelen felállok, bár nem jó ötlet – úgy megerősödik közben a fejfájásom, mintha egy ér pattanna el az agyamban. A bal lábamra alig tudok ráállni, abba is belenyilall valami, odanyúlók, a térdem is le van horzsolva. Beugrik egy kép: az albérletünkhöz közeli, Szabolcs utcai aluljáróban fekszem a földön, miközben felettem vonatok robognak el – és képtelen vagyok felállni, egyszerűen képtelen vagyok kiemelni a testem a mocsokból.

Egyedül a küszöb felől szűrődik be egy kevés fény, így hamar megtalálom a kijáratot. Menekülnöm kell innen, kirántom az ajtót.

Az utolsó – nagyjából – összefüggő emlékem az estéről: valamikor éjfél után a lépcsőházban ülök, mellettem négy MOME-s diák, akik egy hosszú előadást hallgatnak tőlem a híres Muhammad Ali vs. Floyd Patterson mérkőzésről. Még az is rémlik, hogy visszakérdezgettek, mintha tényleg érdekelte volna őket, de tudom, hogy ez már csak az alkohol játéka az agyammal. Elképesztően kínosan viselkedhettem. Innentől kezdve viszont csak néhány kép van meg, ahogy a házibuliban a lakótársam keresem, ahogy valami trash zenére ugrálunk a nappaliban, aztán már csak az aluljáró és semmi más.

Elvakít a fény. Hunyorgok, lassan élesedik a kép, de a tiszta levegő úgy önti el a tüdőmet, mint egy gátat elsöprő cunami az ártérbe építkező kisvárost. Kinyitom a szemem, és egy pillanatra olyan, mintha épp becsavarna az LSD. Ugyanazt látom ugyanis, mint amikor az albérletünkből lépek ki a függőfolyosónkra: a megszokott korlát, a megszokott csempepadló és szemben, a falon, a megszokott graffiti. Körbenézek, és egyből rájövök, mi a helyzet: a szomszéd ajtón léptem ki. Ösztönösen a sajátunkhoz megyek, rámarkolok a kilincsre. Nem nyílik, és közben észre is veszem, miért: egy kulcs beletört a zárba. Az nem lehet, hogy itt állok az ajtó előtt és nem tudok bejutni. Le akarok zuhanyozni, rengeteg vizet inni, bevenni néhány aszpirint és aludni, aludni, ameddig csak bírok.

14 Irodalom

BÓDI PÉTER (1991, Miskolc) Budapesten él. Négy regénye jelent meg (*Szétírt falak*, 2012, *Hipster*, 2017, *Engedetlenek*, 2018, *Hype*, 2021). Ezekben többnyire fiatalokkal foglalkozik, ahogy munkája során is: ifjúsági munkás és ifjúsági szervező egy civil szervezetben.

oldalon pedig tisztítószerek sorakoznak. Olyan kicsi a helyiség, hogy nem tudnám kinyújtani a lábam. A kiömlött felmosóvízben feküdtem, azért ilyen hideg minden. A nadrágom ülepe a legnedvesebb, odanyúlók – nem csak magamra öntöttem alvás közben a felmosóvizet, de valószínűleg be is hugyoztam.

A lakótársam is alig ismert ott valakit, egy olyan haverja hívta, aki órákat késett, és nem is emlékszem rá, hogy végül megjött-e. Már épp azon voltunk, hogy lemenjünk még néhány üveg borért, esetleg valami erősebbért, mikor a házigazda nevetve mutatta meg, hogy a hűtőben vár ránk néhány üveg abszint, szolgáljuk ki magunkat bátran. Valamiért a zöldet választottuk, egy-egy két-

Felhívom a lakótársam. Egy darabig nem veszi fel, aztán mégis – én keltettem. Nyöszörög, először nem is értem, mit mond.

- Be kell engedned, itt állok az ajtó előtt.
- Nem vagyok otthon.
- Hát hol a viharban vagy?
- Itt aludtam ennél a holland csajnál.
- Milyen holland csajnál?
- Még te is találkozta vele – neveti el magát.

Valamennyire magához tér, és elmagyarázza, hogy hajnalban ők is idejöttek, de már akkor is bele volt törve a kulcs a zárba. Hamarabb értem tehát ide, mint ők. Amíg próbáltak bejutni, én valószínűleg már a szertárban alhattam.

– Te, figyelj már, neked mennyire van meg az este?

Megint nevet.

– Az abszint után nem sok, de én a csajjal már nem nagyon ittam.

– Velem mikor beszéltél utoljára?
– Miután eljöttünk, felhívtalak. Azt mondtad, az Oktogon közelében vagy egy kocsmában, épp sört kértél ki valami MOME-s csajoknak.

– Remek.
– Egyáltalán nem rémlik?
– Nem, azt hittem a buliból egyből hazajöttem.

Újabb nevetés.

– Hogy fogunk bejutni? – kérdem.
– Nem tudom. Vasárnap van. Ráadásul korán. Le kéne innen azért lépnem előbb-utóbb, szerintem átnézek a bátyámékhoz, onnan majd hívok egy nullhuszonnégyes lakatost.

Ez úgy hangzik, mint egy sokórás projekt, ráadásul én nem is tudok segíteni – a lakótársam szüleié a lakás.

- Én törtem bele a kulcsot, mi?
- Hát, az enyém nálam van.
- Bocs, nem tudom, mi történt.
- Megesik. Te merre mész?

Miután leteszem a telefont, a falnak támaszkodva leülök a földre. Legszívesebben elsírnám magam. Itt vagyok a zuhanyzótól, az ivóvíztől és a kényelmes ágytól alig néhány méterre, de sehogy sem fogok tudni bejutni. A térdem nagyon fáj, főleg így, hogy leültem. Ránézek: a nadrágom lyu-

**Elképesztően szomjas vagyok.
Nem csak a szám száraz,
de mintha érezném, hogy
a sejtjeim is kitikkadtak,
mintha az agyam összeaszott
volna, mintha a gyomromban
és a beleimben csak valami
sűrű sav bugyogna.**

kas, alatta a bőr sebes, a megszáradt vérben az aluljáró mocskát fedezem fel – vagy képzelem bele. A könyököm is megsérült, és a teljesen új Converse pulcsim is lyukas, sőt, több helyen is kiegészítettem cigivel. Elképesztően szomjas vagyok. Nem csak a szám száraz, de mintha érezném, hogy a sejtjeim is kitikkadtak, mintha az agyam összeaszott volna, mintha a gyomromban és a beleimben csak valami sűrű sav bugyogna.

Előveszem a tárcám, szerencsére az iratok megvannak, a kápém viszont mind elvertem. Ha inni megyek, nem hordok magamnál kártyát, az bent van az íróasztalom fiókjában. Eszembe jut, hogy a lakótársam szerint hajnalban még telefonáltunk. Átnézem a híváslistát, és tényleg: kétszer is beszéltünk, utoljára alig néhány órája, más semmi, nem írtam kellemetlen üzeneteket, nem osztottam meg magamról furá képeket. Hála az égnek. Felállok, visszanézek a takarítószerterbe – van egy csap a sarokban. Letérdelek mellé, és hosszú percekig folyamatosan iszom.

Nem az a legkellemetlenebb, hogy a takarítószerterben ébredtem. Nem. Az a legkellemetlenebb, hogy én eddig nem tudtam, hogy ez egy takarítószerter. Azt hittem, a szomszéd ajtó bizony egy szomszéd ajtaja, egy olyan szomszédé, akit még sosem láttam ezen az ajtón távozni az otthonából, elvégre alig lakom itt két hónapja. Ez pedig azt jelenti, hogy miután valahogy ide-szenvedtem magam és nem tudtam bejutni a lakásba, valószínűleg olyan feltűnően akadtam ki, hogy a takarító beengedett a szerterbe aludni. Nem tudom, ilyenkor jár-e ide dolgozni, vasárnap hajnalban ritkán futhatnék össze vele, de gondolom, zárja a szerter ajtaját, tehát nem lehetett más.

Kisétálok a Nyugatiig, felszállok az első vonatra, bezárok a vécébe, majd ismét, a falnak támaszkodva a padlóra rogyok, és egészen

házig a halántékomat masszírozom, hátha enyhül a pusztító fájdalom. Néha bekopognak, de nem érdekel, ezt a negyvenöt percet valahogy ki kell húznom. Undorodom a vécé szagától, de idővel rájövök, hogy én vagyok ilyen büdös. Alig tudom megtartani a folyamatosan lecsukló fejemet, kegyetlenül hosszúnak tűnik az utazás. Mikor megérkezünk, úgy rontok ki a vécéből, mintha alig néhány percet töltöttem volna bent – a szemkontaktusokat kerülgetve ugrom le a peronra. Remélem, nem találkozom régi ismerőssel.

Nem jártam erre fél éve.

Húsz perc séta, amíg hazaérek. Beütöm a kapukódot, majd a lépcsőház pincéjébe megyek, benyúlok az elektromos mérőóra mögé, ahol anya a pótkulcsot rejtegeti. Mikor belépek a lakásba, egyből leveszem a cipőm, lábujjhegyen közlekedek. Nem akarom felébreszteni anyát, nem akarom, hogy így lásson. A konyhába megyek, megiszom egy nagy pohár vizet. A hűtőben egy hatalmas adag lasagna-t fedezek fel, kikapom a tálat, kiszedek egy adagot, gyorsan megmikrózom, majd nekiállok enni. Ekkor lép be a konyhába a nővérem.

– Hát te? – kérdi.

– Öhm. Csak, gondoltam, hazaugrom vasárnapra.

Alaposan megnéz, majd elmosolyodik.

– Anyának majd ezt mondd, léci – kérem.

– Okés.

– És te?

– Én tényleg anyát jöttem meglátogatni.

A csapnál mosakszom le – ha zuhanyoznék, túl hangos lenne. Találok egy doboz Advilt, háromat is beveszek, majd a szobámba megyek. Szabályos kis raktárrá alakult át, mióta beköltöztem a városba – még az ágyamon is dobozok sorakoznak. Előtúrok néhány régi, leharcolt ruhát. Az elhasznált pólómat és a zoknimat a szennyesbe dobom, de az alsógatyám, a nadrágom és a pulcsim egy zacskóba rakom és eldugom az ágy mögé. Ezt a pakkot majd ki kell dobnom, lehetőleg úgy, hogy anya ne vegye észre. A fáradtság mintha a tarkómat szorítva nyomna az ágy felé. Lefekszem, magzatpózba, hogy elférjen a lábam a dobozoktól – már nem lenne erőm odébb tenni semmit. A fájdalom ellenére olyan gyorsan alszom el, mintha valaki fejbe löne.

Baranyai László

Egyirányú utca

Arra ébred, hogy valaki motoszkál a konyhában. Átnyúl Gáborhoz, nincs ott. Akkor ő az. Háromnegyed öt. A gyerekek ébresztéséig van még több mint két órája. A kávé mára ő vállalta, persze, nem ilyen korán. A férjétől senki se kérte, hogy ilyen korán felkeljen. Úgy látszik, nem tud aludni.

Mivel nem akarja, hogy egyszer majd a lustaságára halljon célzásokat, felkel ő is, és kimegy a konyhába. Már jó meleg van, Gábor nem felejtette el bekapcsolni a hősugárzókat.

– Nem úgy volt, hogy a kávé én...?

– Megcsinálom, nem érdekes – feleli a férje. Becsavarja a főzőt, rárakja a lapra, leül ő is.

– Hogy’ legyen ma? – kérdi.

Ezekén a napokon Danit ő szokta elhozni karatéról, Ágicát meg az iskolából. Ma délután viszont egy közlekedés-óra-ra kell elmennie. A gyerekeket Gábor vállalta helyette. Elvették ugyanis a jogsiját, és ez a kresz-kurzus a feltétele annak, hogy visszakapja. Pedig nem csinált komoly hibát; inkább csak ügyetlen volt. A kijövő oldalán behajtott egy egyirányú utcába. Nem vette észre a táblát, és szembe-forgalom sem volt. Csak aztán jött egy autó, a vezetője kiszállt, megsejtelte a helyzetet. – Olyan isten nincs, hogy itt két kocsi elférjen egymás mellett, tolasson szépen vissza.

– Nem tenné meg inkább maga? – kérlelte ő –, közben az első autó mögött megjelent egy másik, és dudálni kezdett.

– Semmi baj – mondta a férfi, aki nyilván látta rajta, hogy nem ura a kényes helyzeteknek, átült az ő kocsijába, és pillanatok alatt kinavigálta az utcából. Pechére megállt mögötte egy rendőrautó. Ha akart volna, sem tudott volna teljesen kitolatni.

Ha minden igaz, ma befejezi a tanfolyamot, gyorsan levizsgázik, és vezethet újra.

Normál esetben Gábor ezen a napon esténként verre menő kosárlabdameccseket vív egy közeli tornateremben. Ez most Dani karatéja, illetve az ő tanfolyama miatt elmarad. Ma nem a férje, hanem a fia fogja részletesen ecsetelni neki az edzésen történt izgalmasnál izgalmasabb momentumokat, csak győzze érdeklődő arccal végighallgatni őket.

Ágicával más a helyzet. Neki azt ígérte, hogy levágja a haját – merthogy a múltkor nagyon jól sikerült a hajvágás.

– Anyu, te vagy a világ legjobb fodrásza! – lelkesedett a lánya. Nem is sejtette szegény, hogy az akció teljesen taláalomra, mindenféle előzetes elképzelés nélkül zajlott – mi a garancia arra, hogy ma ez ugyanígy megismétlődik?

Békésen kávéznak, még mindig rengeteg idejük van a gyerekek felébresztéséig.

– Megcsinálom én holnap a kávé – mondja ő. Naponta váltották egymást, elvileg Gábor lenne a soros, de ma tehermentesítette őt.

– Á, nem kell – válaszolja a férje. – Aludj csak. Pihend ki magad.

Ági mára tyúkhúslevest kért vacsorára. A zeller kivételével a zöldségek meg vannak már pucolva –

Irodalom 17

BARANYAI LÁSZLÓ (1943) író, újságíró, atlétaedző, a *Mészöly Miklós Egyesület* tagja. Legutóbbi műve: *Pálfordult világ* (2016).

azt elfelejtett venni. Nem érdekes, ez a leves zeller-telen lesz. Ahogy hazaér, elsőnek a húsokat forralja majd gyorsan föl, leönti róluk a habos, törmelékes levét, aztán már a zöldségekkel együtt teszi fel őket újra. Másfél órán belül kész is van. Mások, rendezőbb népek, lassú tűzön, gyöngyözve, sokáig főzik, a habot szűrővel szedegetik – ha ő is ilyen aprólékosan csinálná, biztos elrontaná valahol.

– Pénteken eljössz? – kérdi a férje. A kérdésében benne rejlik: jöjjön, örülne, ha igent mondana. A kiadó tulajdonosai tartják meg a szokásos évzáró bulit. Gábor – bár ezt nem vallja be – reprezentálni akar vele. Lássák, milyen csodálatos, finom felesége van.

Pedig hú, de utálja az ilyent. A nála sokkal műveltebb, nagydumás irodalmi alakokkal való kellemkedéseket. Még saját közegében, a vállalati

vezetőkkel történő megbeszélések során is sokkal megfontoltabb, nehezkesebb náluk. Mindig meglepődik, mikor kiderül, hogy ezek a nagymenő vezérek az ő véleményéhez igazították egy-egy döntésüket.

Gábor kollégái meg fogják kérdezni, milyen könyvet olvasott legutóbb, s hogy mi a véleménye róla. Az a helyzet, hogy neki a legtöbb, a férje által ajánlott olvasmány tetszik, de nem nagyon tudná kifejtetni, miért. Hülyén érzi magát ezekben a helyzetekben. Az emberek azt hiszik, hogyha szép valaki, attól mindjárt okos is – ha valaki, hát ő tudja, ez mennyire nem igaz. A szépsége több kényelmetlenséget okozott neki az életben, mint hasznot.

– Rendben, elmegyek – ez a válasza a férje hívására. – Meddig tart kábé?

– Szerintem egészen hajnalig – feleli az –, de ha nem akarsz sokáig maradni, eljövünk korában.

– Oké – bólint, bár tudja, hogy ez nem igaz, Gábort, ha jól érzi magát, hat lóval sem lehet hazarángatni.

Van még idő hétig, Gábor most a nyaralással jön. Beszéljék meg, hova mennek jövőre.

Ő maradna a régi, biztonságos panzióban Krétán, ahova már régóta járnak. Mindig ugyanazt a szobát kapják, Gábor viszont kitalálta, hogy repüljenek el Lisszabonba, rögtön a reptéren kikölsönözzenek egy kocsit, és járják keresztül-kasul az országot. Nem nagyon tetszik neki a terv, de ezt inkább nem mondja. Ha így akarja, hát legyen. Csinálja, szervezze. Csakhogy Gábor arra kéri, ha beért az irodába és ideje engedi, nézzen olcsó repülőutat Lisszabonba, két héttel későbbi visszatéréssel.

Még ez is?

Nem elég, hogy annyi minden másra figyelnie kell?

Az egyik recepció csaj azzal fogadja: – A Mihály azt üzeni, beszélni szeretne veled. Ráérsz?

Micsoda hülye kérdés. Hogy ráér-e? Ki az a balfácán, aki, ha a főnöke akar vele beszélni, nem ér rá?

Várj egy percet – mondja a lány, aztán beszól: – Megjött a Lőrinczy Kata. Most beszélj vele vagy később?

Lerakja a kagylót, azt mondja: – Tíz percet kér. Akkor menj be hozzá, vár.

Ez a lány – Zitának hívják, Molnár Zitának –, nemrég a konyhafülkében a szerelmi életéről mesélt az egyik gyakornok csajnak. Akkor sem fogta vissza magát, mikor ő belépett. Azt mesélte, hogy hagyja, hogy a pasija együttlét közben bele-

dugja az ujját az ő fenekébe. Az anális szexszel is próbálkoztak már, árulta el, és mivel a fiú nagyon óvatos volt, az sem esett rosszul, persze, magyarázta, sőt, mutatta is, ő közben a kezével rásegített elől.

A főnök munkamániás – ezt mindenki tudja. Halálba hajtja magát, és ezt a munkatársaitól is megköveteli.

Bemegy a szobájába, lepakol, leül az asztalához. Miért akar vele beszélni? Mit akarhat? A gyomra összeszűkül, és keserű váladékot nyom fel a torkába. Megiszik egy fél pohár vizet és bekap egy savanyúcukrot. Nagyon nem szereti az efféle bizonytalanságot.

Rónai arról tájékoztatja, hogy fontos tárgyalásai lesznek az egyik nagy gázellátó vállalatnál, a tulajdonosváltást kell levezényelnie. Azt szeretné, ha ő is részt venne ezeken a tárgyalásokon. A dokumentációt hamarosan átküldi. Mélyedjen bele, kap rá két napot. A céggel folytatandó tárgyalásokra együtt fognak eljárni.

Ez a karrierje alakulása szempontjából jó hír, akár örülni is lehetne neki, de erős a gyanúja, hogy ezeken a megbeszéléseken, csak a csinossága, a jónósága miatt van szüksége a főnökének. Ügyvédi pályafutásának alakulása szempontjából megéri-e ez a másodhegedűs szerepkör?

Nem érdemes rugózni ezen, más a fenekét a földhöz verné, ha ilyen lehetőséget kapna. Igen ám, de mi lesz aztán később? Miután elmúlt a jónóság varázsa? Milyen munkákat bízhatnak majd rá? Egyáltalán, kap-e majd munkát? Mehet más irodákhoz állásért kuncsorogni. Hiába nagymenő most a Rónai iroda, túlságosan kötődik a kormányhoz, egy esetleges váltás után elapadnak a megbízásai, és a szétsziccelő munkatársakat sehol sem fogadják szívesen.

Ez jelentős kérdés, jóval jelentősebb, mint a rá váró kresz-óra. El is határozza: nem megy el. Bepótolja majd. Kifizet egy különórát legfeljebb. Gábornak meg majd azt füllenti, hogy ott volt, végighallgatta, figyelt. Csak rá ne jöjjön valahogy. Elüldögél még az irodában egy darabig, aztán hazamegy.

Lenne még két telefonja, de ezeket már nincs ereje lebonyolítani. Majd holnap. Azért nem árt végiggondolni, mit és hogyan kell megbeszélnie.

Ágica az iskolában egy hete eltörte a csuklója fölött a jobb karját. Állítólag egy másik lány, egy

osztálytársa lökte le kint az udvaron a korlátról. Az az anyuka, aki értesítette, felbízta, hogy az iskola igazgatójánál jelentse fel azt a kislányt, aki lelökte a tornaszerről az övét. Egy dúvad. Ne garázdálkodhasson tovább. Később egy másik szülővel is beszélt, aki ezzel tökéletesen ellentétes véleményt képviselt: ilyen bárkivel megesik, nem kell nagy feneket keríteni neki. Viszont az első nő olyan erőszakosan sulykolta, hogyha nem jelenti be, nagy hibát követ el, fogalma sem volt, mit tegyen. Beszélni kell még egyszer mindkettővel, hogy tisztábban lásson. Majd holnap. Ezt is majd holnap.

– Már mész is haza? – kérdi a recepciós lány, mikor elmegy a pultja előtt.

– Megyek – feleli.

– Szerbusz – mondja a másik – Vigyázz magadra.

– Vigyázok – feleli.

Elképzelhetetlen számára, hogy ennek a lánynak, aki most itt netten és rendbeszedetten, választékos szavakat használva intézi az ügyeket, éjszaka az ágyban egy pasi nemcsak a puncijába nyúlkal bele, hanem a fenekébe is, és még a füttyijét is beerölteti. Ágicát, ha felnőtt, őt is így fogják használni a férfiak?

Nem; jobb erre nem gondolni.

Hazafele menet beugrik még az Elektro World-be, hogy megvegye Agica karácsonyi ajándékát, egy tabletet., amelynek az összes adatát felírta neki Gábor. Szerencsére egy segítőkész alakkal akad össze – tisztában van vele, hogy csak az ő jónósége miatt olyan segítőkész –, aki a megfelelő polchoz vezeti. Sokféle tablet van, de pontosan olyan, amilyent ő keres, egy sem.

– Ezt már nem gyártják – mondja a másik –, amik itt vannak, mind többet tudnak nála. – Le is szed egyet, és a műszaki paramétereit kezdi sorolni.

Nem meri megvenni. Mi van, ha nem tetszik a lányának? Ha kiderül, hogy nem azt vette meg, amit kért? Gábornak kéne itt lenni, sokkal jobban ért ezekhez a dolgokhoz, mint ő.

Kihalt lakásba fog érkezni, a családja még nem lesz otthon. Van egy teljes üres órája, míg hazaérnek. Először főz, és ha van közben ideje, belenéz a bentről hazavitt anyagba. Gábor ma kihagyja a kosarazást, tele lesz energiával. Ami azt jelenti, hogy lefekvés után nem fogja nyugton hagyni. Mindegy, kibírja. Eddig is kibírta, ezután is kifogja. Még szerencse, hogy nem olyan perverz alak, mint a Molnár Zita barátja, akiről mesélt.

Bár azt mondta, jólesik vele lenni.

Ágica nemsokára... a mai lányok korán érnek.

Tud-e majd rá vigyázni? Hogyan figyelmeztesse? Mit mondjon egyáltalán?

Már majdnem otthon jár, mikor megtorpan. Eszébe jut a zeller. Mi van, ha vásárol egyet? Vagy mégse? Jó lesz így is? Mit szólnak az íztelen leveshez a gyerekek? Végül visszaindul, egy sarkot kellett csak mennie az árudáig.

Zárva van.

Gábor éppen az edzés végére ér a karate-terembe. Már Dani is vele van, amikor visszaér az iskolába, ahonnan a lányát az utolsó ottmaradók közül hozza el.

Hazaérnek. Benyit az ajtón. Nem hall hangot – sehol senki.

A gyerekek már a nagyszobában vannak. Valamilyen sorozat megy, nem akarnak lemaradni róla.

– Kata! – kiáltja. Nincs válasz.

A nagyszoba üres, a konyha is.

Benyit a vécébe, majd a fürdőszobába. Gyorsan belép, behúzza maga mögött az ajtót. Pár perc múlva már kint is van.

– Gyertek! – hívja a gyerekeket –, öltözzetek fel.

– Miért kell? – kérdi Ági.

– Megbeszéltem a nagymamával, hogy ma náluk alusztok. Csak elfelejtettem.

– Ezt még hadd nézzük meg!

– Nem; sietnünk kell. Várnak minket.

– Mentek valahova a mamával? – faggatja a kocsiban a lánya.

– Ja. Megyünk.

– Hova mentek? Színházba?

– Igen, színházba.

– Nincs ahhoz késő már?

– Nincs, ez egy késői előadás.

Vezet, a két gyerek hátul ül. Hallgatnak. Ő előhúzza a telefonját, felhív egy beállított számot.

– Szerbusz – szól bele. Kis szünetet tart, aztán annyit mond csak: – Átviszem a gyerekeket. Ott alusznak ma.

Alighogy kikapcsolja és elrakja, megszólal a telefonja. Hosszan kicseng, nem veszi elő. Elhallgat, de rögtön utána újra cseng.

– Vedd fel! – mondja a fia –, lehet, hogy a mama az.

A zsebébe nyúl, előszedi a telefont, a füléhez emeli, de ahelyett, hogy bekapcsolná, egy ujjnyomással végleg lezárja. A süket telefonba beszél: – Nem; téves hívás, kérem. Viszonthallásra.

– Nem a mama volt? – kérdi a fia.

– Nem – feleli.

– Kár. Beszélhettünk volna még vele.

Janus Pannonius 550

Március végén volt 550 éve, hogy a Zágráb közeli Medvevárban elhunyt a Mátyás király haragja elől menekülő pécsi püspök, költő, humanista, Janus Pannonius. Az *Újvárad* még kora tavasszal kérte fel NEMES ISTVÁN tanárt, egyháztörténészt, hogy készítse el Pannonius három kevésbé ismert, rövidebb költeményének új nyersfordítását, majd e szövegeket elküldtük lapunk néhány barátjának, arra kérve őket, próbálkozzanak meg az újrafordítással, átköltéssel, átirattal. A beérkezett anyag az idei *Festum Varadinumon* hangzott el Szabó J. Viktor

színművész előadásában a Léda-házban szervezett *Pannonius-esten*, ugyanekkor tartotta Kormányos László történész Janus Pannoniusról és kora Váradjáról szóló előadását. A tanulmányt egy későbbi számunkban olvashatják. Összeállításunkat a száz esztendeje született Fux Pál grafikusművész, festő Pannoniust ábrázoló grafikájával illusztráljuk, a mű éppen ötven éve készült, a költő halálának félévezredes évfordulóján. A projekt a Bethlen Gábor Alap támogatásával valósult meg.

Balázs Imre József

Megbillenni merev viadalban

Janus Pannonius Belligeri proceres kezdetű versének magánhangzóira

20

Megbillenni molyette, merev viadalba keverten,
Nézd, fura ív vár itt: háznyi, de démon e grúz.
Csorbult vágyát nézd, no de húsos az árny, buritót vesz.
Hallod-e sőt enni? Ölni ma nem habozik.
Benned, bátor iker, ha sziréna beindul a kintől,
Hó csikorog bent, kint. Létige, újra pucér.
Szórni az emberi színt, lepirult hót vinni a ródlin,
Nézd a rideg vágányt, úgy tesz, a tájba hasít.
Jólszituált, nem csábít asszonyt, új a poétád.
Kit vegzálsz szókért? Bújj el, az éjszaka ég.

Janus Pannonius

Miért is nem harcol, ezért szabódik

Fegyverrel csörtető vezérek, engem, ki urunk lépteit járja,
könyörgöm, rettegésem okán gyáva nyúlnak ne nevezzetek,
amiért ellenre karddal a kézben rohanva soha nem török.
Nem ostromlom nevezetes várak egykor gőgös, magas falait.
Mert én csak mint szóitalan tanú látom romlását másnak.
Higgyetek nekem, nem gyávaság a részem, értetek teszem,
Tudom, jó daliák, mint vágytok a diadal mennyei ízére,
Én ki a fájdalmatokat széppé, a haláltokat édessé teszi,
ám ha e hős csaták énekese a harctéren odavész
ki éneklí holtotok dicsét, ki zeng himnuszt sírothoz? (SZÚCS LÁSZLÓ fordítása)

Szabódik, mert nem harcol

Belligeri proceres, me regia castra sequentem,
Ne frustra ignavi, carpite quaeso, metus,
Quod nunquam adversos decurro armatus in hostes,
Scando nec obsessi, moenia celsa, loci,
Sed spectator iners aliena pericula miror,
Non timor hoc, vestri, credite, cura iubet.
Gloria nempe, viri, petitur longissima vobis,
Haec faciles plagas, funera grata facit.
Quodsi pugnantes, rapiat sors ulla, poetam,
Quis vestras mortes, funera vestra, canet?

Harcos előkelők, engem, a királyi tábornok követőit
Kérlek, ne csúfoljatok hasztalanul a gyáva¹ félelem miatt,
Mert nem rohanok soha az ellenségre felfegyverkezve,
nem mászom meg a megszállott város büszke² falait,
hanem mint tétlen szemlélő mások veszedelmét bámulom.
Higgyétek el, nem a félelem miatt, hanem veletek törődöm.³
Úgy vélem, férfiak, a leghosszabb dicsőségre törekedtek,
amely a sebeket könnyűvé, a halált kedvessé teszi.
hogyha a küzdő költőt valamely végzet elragadná,
Ki fogja halálotokat, temetéseket megénekelni?

Szükségéről panaszkodik

21

Nec remanere queo, sed nec discedere possum,
Talia iussa vocant, talia vincla tenent.
Pressus in angusto quid agam? quae Numina clamem?
Sunt, puto, sed miseris dura favere negant.
Te precor, affer opem, Mutinae placidissime praesul,
O decus! o Musis, prime patrone, meis!
Non tamen aut Boreae pulsorum flabra cucullum,
Aut mulae posco mollia terga tuae,
Nec frenum, aut sellam, nec quicquam tale; quid ergo?
Debeo Guarino pauca; fide iubeas.

Maradni sem vagyok képes, menni sem tudok,
Innen a meghagyás⁴ szólít el, amott a kötelékek tartanak.
E szorongatásban hogyan cselekedjek? Milyen Istenhez kiáltok?
Vannak, úgy vélem, de a nyomorulttól gorombán megtagadják
a segítséget

Kérlek, nyújts támogatást, ó Modena szelíd előjárója,
Ó ékesség! Ó, Múzsáim legfőbb patrónusa!
Mert nem Boreasz heves szele ellen kámzsát,
Vagy öszvérkancád puha hátát kérem
Sem zablát, sem nyeret, sem ilyesmit. Mit is tehát?
Van egy kis tartozásom Guarinónak, bizalommal rendelkez.

¹ ignavus = rest, tunya, de gyáva, félénk is

² Celsus = magas, büszke, gőgös, kevély

³ A ti gondotok emészt, miattatok aggódok stb.

⁴ iussum = rendelkezés, parancs

(NEMES ISTVÁN fordításai)

Vass Tibor

Itsen malmai lassan megőrnének

Janus Pannonius halálának 550. évfordulójára

Se maradni,
se menni épen nem tudok.
Itsen hasznavehetetlen,
sértett.

A magyar velőre megy.
Nem esküsz hájra,
koszlott minden
korábbi
kötelék.

A tér viharvert,
hágnivaló kanca.

Az idő
Itsen
színehagyott
Janus-arca.

Meglovasít tán innen a bánat.
Nóniusz kiemel,
elköt
a nyűtt
másvilágra.

Modenát modernának
mondanak itt a vírek.
Hetedik napon jön
a hatodik hullám,

Itsen rendet tesz,

csakugyan pihenni
látszik a maradó,
ha menni fáradt,

s a menő,
ha maradni képtelen.



Janus Pannonius

Szabadkozás a frontvonalon túlról

Háborús hősök, igen, az uralkodói tábort követem,
de ti csak ne gúnyolódjatok, célozgatva a gyávaságra,
amiért nem rohanok fegyverbe verve egyenest az ellenségre,
és nem, nem támadom a megszállott város meredek falait sem,
inkább lustán csodálom a veszedelmet, ami másokat ér utol.
Bízzatok bennem, nem a félelem miatt, csak értetek van így.
Ha nem tévedek, férfiak, csontjaitok azért a jövőért töritek,
amely gyógyírt hoz a sebekre, az elmúlást pedig édessé teszi.
Mert mégis ki örökíti meg testetek határozott borulását
és a dicső temetést, ha a költőt előbb ragadja el az ég?

(ÁFRA JÁNOS fordítása)



Fux Pál: Janus
Pannonius ötszáz éve
halott (1972)

Demény Péter

A piros kalap írója

Tamás Gáspár Miklós szokta volt mondani, hogy ő soha ki nem állhatta Hrabalt, mert regényei azt sugallták, hogy a diktatúrát ki lehet bírni, csak zsemlegombóc és sör kell hozzá.

Ez ostobaság szerintem, hiszen a kedélyről van szó. Nem tudom, ki hogyan élte át a zsarnokságokat, de például Faludy György éppenséggel a kedélyének köszönhetően, és gondolom, ő csak az egyike annak az elég sok embernek, aki nem halt bele sem a Ceaușescu-, sem a Kádár-, sem a semelyik korba. Nem halt bele, és nem is lett hős: élt és túlél.

De nem is innen támadnám a Tamás állítását, hanem a *művészi* kedély felől. Ha valaki Vörösmarty, senki sem vitathatja el a jogát, hogy „malom a pokolban”-t jelenítsenek meg a látomásai, ha pedig Thomas Mann, senki nem tilthatja

24 Esszé

DEMÉNY PÉTER költő, író, szerkesztő, a *Látó* szépirodalmi folyóirat esszészerkesztője, 1972-ben született Kolozsváron, jelenleg Marosvásárhelyen él.

meg, hogy a műveltség és a mitológia ihlesse meg. Ugyanígy Hrabalnak sem, hogy nézzon ki az ablakon, és kiáltson fel, mert nyár van, és süt a nap, mert esik az eső, hull a hó, rozsdásak a levelek, vagy mit tudom én.

Ha a filozófust az zavarja, hogy ez meglehetősen egyszerű világnézet, akkor csukja be az *Őfelsége pincére voltamot* vagy a *Házimurikat* – ez utóbbit éppen most olvasom újra lendületes élvezettel. A művészetnek nem mércéje, hogy az írója mit sugároz. Pontosabban nem úgy mércéje, hogy csak rokonszenves sugárzásokat tartunk nagyra, s még kevésbé, hogy kizárólag azok érinthetnek meg. Szeretem én Turi Danit? Jaj, dehogy szeretem, ha szembejönne az utcán, menekülnék előle. A *Sárarany* azonban mit sem törődik az én sipítozásommal. Nem azt sugallja-e az *Iskola*, hogy Medvén kívül mindenki

remekül elvan a kadétok gyötrését végző intézményben? A *legyek ura* pedig, hogy a gyermekek szörnyetegek, ha „megfelelő” körülmények közé kerülnek?

Egy nagy könyvet nem lehet ilyen egyszerű ellen- vagy rokonszenvek alapján megítélni. Borsószik a hátam, ha belegondolok, milyen következményei voltak Szabó Lőrinc huszonöt éven át tartó házasságtörő kapcsolatának – de hát a világirodalom egyik legszebb szonettciklusa is a következménye.

Különben is, ugyan mi az ember esélye egy agyonszabályozott világban? A minap egy barátommal beszélgettem, aki a tanügyben dolgozik. Azon panaszkodott, az egész rendszer fantáziátlan és erodáló, és senki nem akarja megváltoztatni. Azt válaszoltam, mi tagadás, némi pedagógiai célzattal is, hogy a megváltoztatása nagyon sok évbe kerülhet, talán az életünk sem elég rá, de mi lenne, ha mindannyian fel vennénk egy piros kalapot? Mi lenne, ha a személyes példánkkal tiltakoznánk az egyenruha ellen?

A diktatúrában nem lehetett ilyesmit tenni, a kedélyét azonban megőrizhette az ember – s ezzel nem akarom letagadni, mennyire más volt Prágában vagy Brnóban élni akkor, mint Tiranában vagy Plovdivban.

Hrabal ennek a piros kalapnak a nagyszerű írója. Abból a trilógiából, amely a *Házimurik*kal kezdődik, s amelyben a felesége mondja el az életüket, kiderül, hogy félt az éles helyzetekben. De az élet nemcsak éles helyzetekből áll, s a mindennapokban a háztetőn gépelt a tűző napon, s a papírlapok felpöndörödtek a melegtől; a Moldva partján futkosott; macskákkal sétált az erdőben; és megteremtette azt a sok kedves embert, aki miatt nekünk is érdemes élni. Nem hiszem, hogy az irodalom valamire való, de ha való valamire, akkor a legjobb, ha erre.

Abból a szempontból viszont nagyon is megértem Tamást, hogy szerelmesek vagyunk a gondolatainkba. Én például nem tudok mit kezdeni Miroslav Krleža könyvével, a *Filip Latinovicz hazatérése*vel. Számtalanszor nekirugaszkodtam, hiába:

nem és nem. S mert az ember magyarázó állat, én is szeretném megmagyarázni magamnak, hogy ugyan miért nem tetszik. És mert mi még íróemberek is vagyunk, hát valahogy a szakmánkba is vág a magyarázat megfogalmazása.

Ki tudja, mire lyukadok ki én is? Nem tudhatom, hiszen a melankólia egyáltalán nem áll tőlem távol, ahogy a szülőkkal való harc sem vagy az emlékezet kutatása. De meg vagyok győződve, hogy sikerül valamire jutnom, hiszen már gyakorlatom van a következtetésben. S akkor majd velem sem lehet beszélni, majd nekem is hiába magyarázzák, hogy Krleža mégiscsak, hogy esetleg, talán... Meggyőzőhetetlen leszek, hajthatatlan és hajlíthatatlan.

Remélem, akkor majd akad egy nálam fiatalabb ember, aki kifejti, amit én az előbb, csak

Be kell látnunk, hogy sem befogadóképességünk nem végtelen, sem pedig ízlésünk nem tévedhetetlen. Hiszen tévedni emberi dolog; akárcsak az, hogy tévedhetetlennek higgyük magunkat.

éppen Krleža kapcsán. Remélem, figyelmeztet: ha nincs kanadalad, öreg, ne másban keresd a hibát. Be kell látnunk, hogy sem befogadóképességünk nem végtelen, sem pedig ízlésünk nem tévedhetetlen. Hiszen tévedni emberi dolog; akárcsak az, hogy tévedhetetlennek higgyük magunkat.

Ungvári-Zrínyi Kata

A nemértés zűrzavara

DARADICS ÁRPÁD és ALTNEDER PÉTER közös kiállítása májusban volt látható a szovátai Kusztos Endre emlékház és képzőművészeti galériában. A kiállítás egy, Erdélyből kivándorolt alkotókat bemutató sorozat első felvonása, a kurátor: SÁNTA CSABA.

Daradics és Altneder a Kolozsváron töltött tanulmányi éveik alatt állandó jelleggel kollaboráltak: nem csak inspiráló, motiváló közeget nyújtottak egymásnak, de együtt is írtak alá munkákat. Tevékenységük a hagyományosabbtól a kísérleti grafikákon át az interdiszciplináris műfajokig terjedt, aktivitásuknak a performansz is szerves része volt. Együttműködésük kivándorlás miatt megszakadt, és bár a kapcsolatot azóta is tartották, nem alkottak együtt, közös kiállításuk sem volt. A szo-

Galéria

Ungvári-Zrínyi Kata (1987) műkritikus, kurátor, vizuális művész. Marosvásárhelyen él, legtöbbször a K'Arte galériával dolgozik együtt.

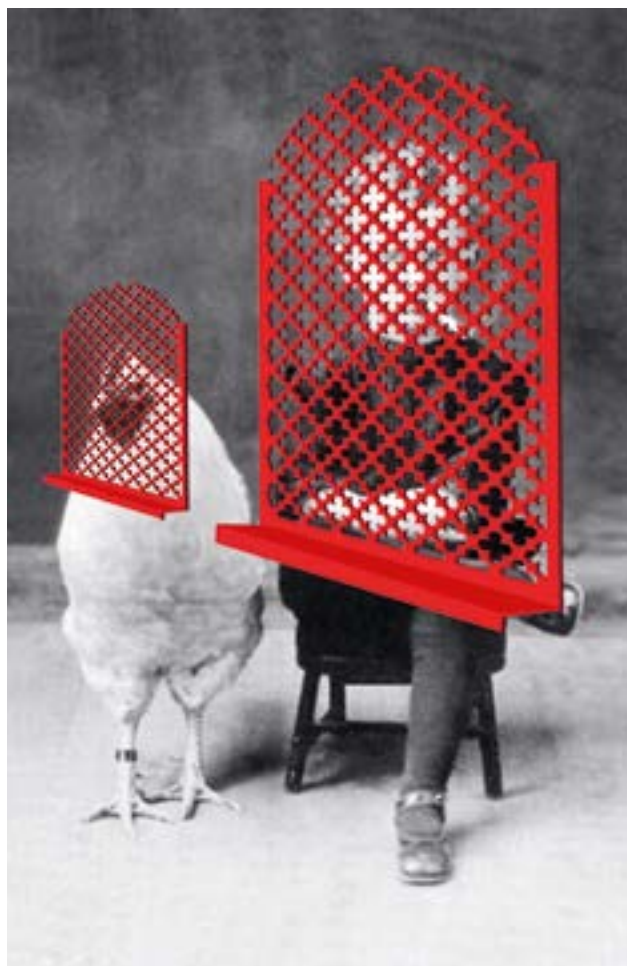
vátai tárlat harminckét éve az első alkalom, hogy a két művész szakmai pályán együtt mutatkozik.

*

Az alkotások mellett nem voltak elhelyezve címek. A két művész munkáit amúgy sem volt szükség megkülönböztetni – ezek az elrendezés, de a stílus miatt is egészen világosan elkülönültek egymástól – viszont a döntésnek fontosabb hozadéka volt: címek nélkül a kiállítás sokkal érzékletesebben hívhatta elő a befogadóban azt a jelenléte, amely a mindennapjainkban körülvesz minket, és amelyből Daradics és Altneder kollázsai merítenek: *a képek áradatát*.

Mindkét művész ugyanazt, illetve hasonló dolgokat közelít meg alkotásaiban, különböző

nézőpontokból, de valahogy mégis hasonló következtetésekre jutva. Ez a témakör a média- és populáris kultúra, az információs robbanás utáni, globálisan összekapcsolt világ, a kibertér és a hibrid valóságok nyomában hagyott értelmezési zűrzavar.



Daradics Árpád: *Lelki gyakorlat*, 2015

Világunk rendezetlen – vagy inkább rendezhetetlen. Az az emberi agy, amely a fiktív valóságokat, a fake news-t nem tudja megkülönböztetni a valóságtól és nemcsak hogy a filmeket, de a virtuális környezetet is ugyanúgy reagálja le, mint a valós élményeket, valóban zűrzavarként élheti meg a ma világát. A nemértés zűrzavara bizonyos szempontból rendetlenség, ugyanakkor az a helyzet, amikor dolgokat nem értünk, hat a kreativitásunkra is és új formákat szülhet.



Altneder Péter

Munkáival belakja a teret, átjárókat teremt: a sokszorososan telített kép minden komplexitásával együtt mintegy sima kanálisfedővé válik a fekete „lyukakhoz” képest, melyek aktiválják a kiállítóteret, bevonva azt a látványba és az illúzióba. Az öntapadós fekete oválisok/körök (annak függvényében, hogy a tér melyik pontjáról nézzük őket) árnyékként kísérik a szintén ovális, fémlemezre nyomtatott kompozíciókat. Hatásuk vákuumszerű üröket idéz, ezzel áttöri a fizikai tér biztos érzetét, folyosókat teremt a semmibe, és egyúttal megerősíti a felfüggesztett, nyomtatott kép-tárgyak anyagi jelenlétét és minőségét.



Eklektikus kombinációk, képi tobzódás látható a munkákon. Okvetlenül is felmerül bennünk, hogy ez az a képtömeg, amely nap mint nap, akár néhány perc leforgásán belül is átvonul elménken, és mi mégis gondosan szétválasztva tároljuk elemeit. Altneder azonban egységében kezeli, és valamiféle kortárs anti-barokkot hoz létre. Felnagyított, eltúlzott, és egyúttal ironizált, szándékosan giccses formák gyülekezete jelenik meg – mindez nem véletlen, hiszen a giccs ma különösen jellemző populáris kultúránk világára. Különösen strukturálja a látványt, hogy az alkotó hagyományos, a művészettörténetből ismert kompozíciós szerkezeteket használ – így utalva rá: ez a ma klasszikussága – jól megalapozva és lehorogonyozva a látszólagos káoszt.

Hamis, művi világok ezek, de az elemek összeillesztése cseppet sem véletlenszerű: kifejező, fanyar humorával vagy kissé libabőrös hatású poénjaival olyan hasonlóságokra világít rá, amelyek elkallódnak a valóságot szétválasztó társadalmi fiókok sokaságában, és egymással sohasem találkoznak – pedig, amint látjuk, összekapcsolásuk kényelmetlen jelenségeket magyarázhat egyetlen mozdulattal.



Altneder Péter: *Cím nélkül (Cybermadonna)*, 2022

Daradics Árpád

Ezúttal grafikai kompozícióival van jelen (kollázs, digitális grafika, giclée nyomtatás díszítő lapon). A művész jellegzetes *Red Stories (Piros Történetek)* sorozatát folytatva (két, régebbi munka kivételével) újabb, gazdag anyagot állít ki, melynek darabjai talán még frappánsabbak is, mint az eddigiek.



Daradics Árpád: *Hipnózis*, 2017

Daradics világa Altnederéhez képest formailag letisztult, műveit világos képszerkezet és egyetlen fókuszpont jellemzi. A világ vizuális tobzódásából szürreális pillanatok, játékokat emel ki és helyez ebbe a fókuszpontba. Ha Altneder művei bonyolult operettek, operák, monumentális kórusművek, akkor Daradics Pika képei inkább dalok, szólók, duettek, vagy kiemelt ikonikus történetek, és a képáradatot nem a mennyiség, hanem a megjelenített néhány elem közti stílus- és jelentésbeli disszonanciák felől érzékelteti.

29

Daradics módszere különösen bánt a képekkel: egyfajta ironikus és önironikus „mennyei érintés”-sel illetve azokat. A recept világos: a teljes egészükben beemelt régi, fekete-fehér fotók általában nosztalgiával átitatottá teszik a kollázsokat, a piros grafikai beavatkozások pedig finom fricskákkal, könnyed és frappáns humorral alakítanak mondanivalót a képelemek között kialakított viszony által. A játék könnyedségével párhuzamosan gondolati mélységet is görget, és ezért is tudnak az asszociációk ennyire hatékonyak lenni. A képek kreatív társításai, mint például a Matroszka + géppuska, emoji + a három bölcs majom, vagy a Molotov koktél koccintás, olyanok, mintha mindig is léteztek volna – Daradics olyasmint valószínűleg a valóságból, ami tényleg rendkívül találó és egyértelmű, és tökéletesen illeszkedik a vizuális memék világába is.





Mémek. A képek mobilitása

A mémek a kultúra önmegsokszorozó egységei. Richard Dawkins '70-es években felvetett gondolata szerint a kulturális mémek (ideák) a génekhez hasonlóan működnek, vagyis meghatározzák kulturális fejlődésünket. Dawkins később eltávolodott a gondolatai nyomán kibontakoztatott memetika-területtől, az azonban, hogy úgy írja le őket, mint amelyek versengenek a figyelmünkért, és önmagukat úgy próbálják fenntartani, hogy befogadókat keresnek, előrevetíti az internetes mém műfaját, amely megsokszorozza önmagát és vírusszerűen terjed („viral”). Ahogyan az információs robbanás után a gondolatok, úgy a részvételi digitális kultúra megjelenése után a vizuális tartalmak is ilyen mintázatokat kezdtek követni terjedésükben.

Napjainkban több kép közlekedik több ember felé és gyorsabban, mint valaha. Képeink mobilisabbak, és más képekkel való találkozások is gyakoribb. Daradics és Altneder munkáikban a mémek kortárs útját követik: maguk is generálnak mémeket, de ez a tevékenységük legalább annyira aktív kommentár, mint a gépezetbe való beolvadás; használják a mémesedett vizuális tartalmakat, de meghekkkelik a mechanizmust és ezzel néhol áttörik a rendszert; használják a formákat, de művészi esztétikai szintre emelik azokat.

A két alkotó kezdeti találkozása és közös színrelépése nem véletlen. Érdeklődésük (akár csak korai munkáik, még ennyi év után is!) frissen, dinamikusan hat, éleslátásuk sok mindent mutat meg, nem ódzkodnak a rizikós témáktól, őszintén, frappánsan és kifinomultan alkotnak. Igazi erő van ebben a találkozásban, és ez fel is kavarja nemértési zűrzavarunkat... De egyúttal el is oszlat belőle valamit... Csínján. Épp csak annyira, hogy az intellektuális és esztétikai feszültség fennmaradjon, szemlélődésünk közepette éberek maradjunk, és bele ne csússzunk a klisék kényelmébe.

A kiállítás a Bethlen Gábor Alap támogatásával valósult meg.



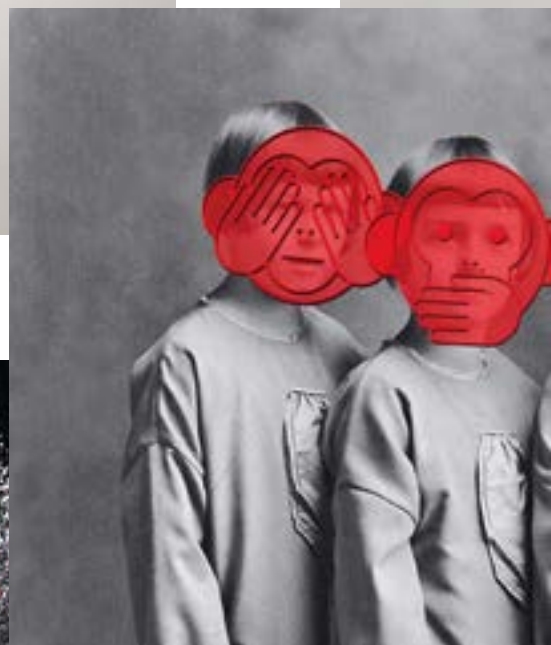


Altneder Péter: *Cím nélkül*
(*Hódolat a szűznek*), 2022



34

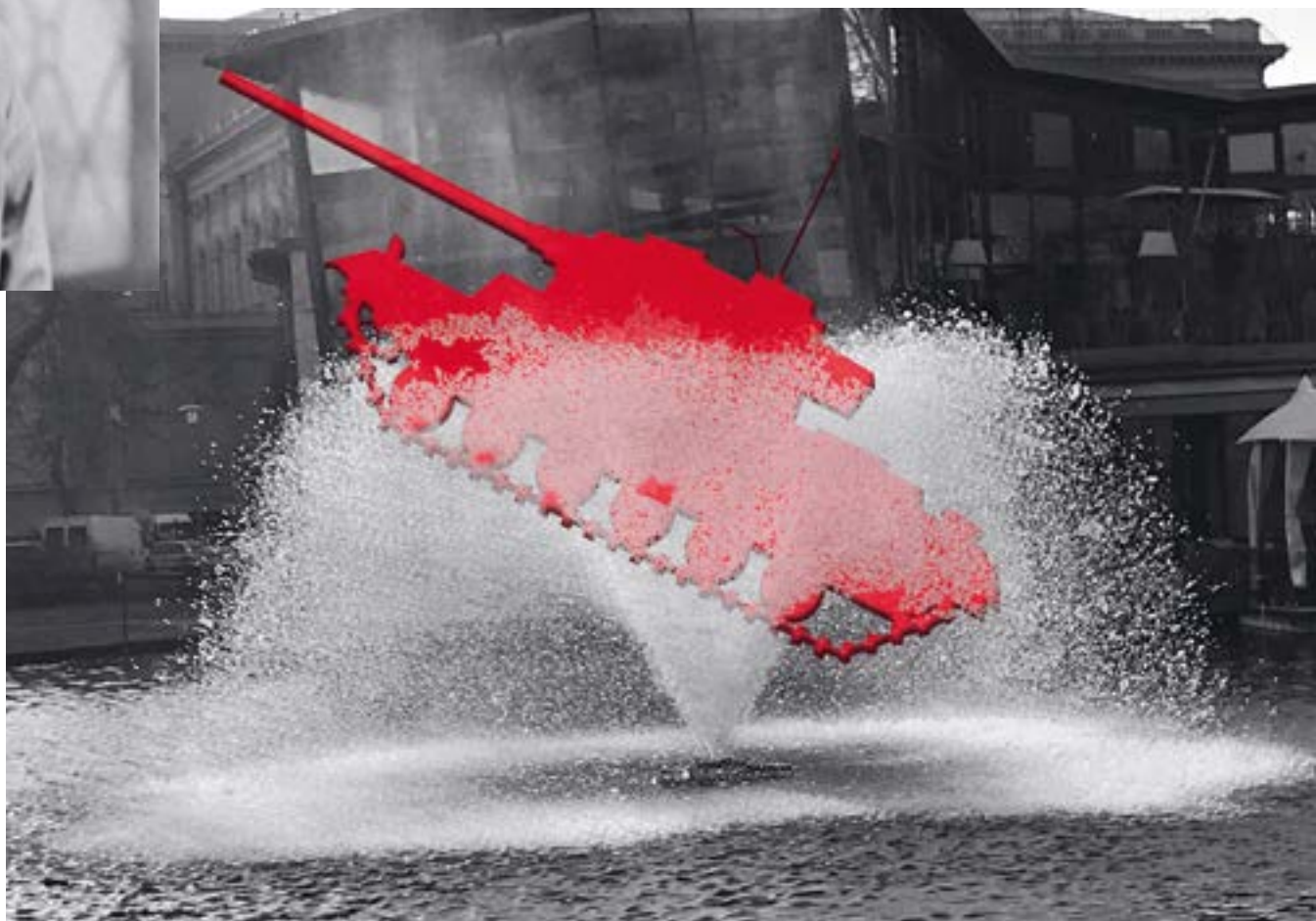
Daradics Árpád: *Béke*, 2022



Altneder Péter: *Cím nélkül*
(*Látszatbirodalom*), 2022



Daradics Árpád:
Bölcs majmok,
2022



Lábadozásom még nem közelít a végéhez, ahogyan hittem, legutóbbi napjaim gondolatföredékeit vizsgálva, a nappali fény, mint mindig, most is megvakít. Az Elhagyás Múzeuma beköltözik a mellkasomba, és az agyamba a Nyíregyházi Állatkerthez közeli világ történéseivel tér vissza. Élénk színű állatok, májusi nyerszöld és a fülledt költői örület, nagy tavirózsák, a híd a Duna felett Budapesten, a behavazott Maros-gát és csak hull a hó, mint a korcsolyapályán, amikor 17 éves vagy és hóval temeted be magad, angyalokat formálsz és átfagysz teljesen.

Ezek az első napok azután, hogy egy marék magyar forinttal maradtam és nem tudtam, mihez

Dialog

GABRIELA FECEORU (1993, Petrozsény) román feminista költő. Számos folyóiratban és antológiában közöl. Legutóbbi kötetei: *Aștept primăvara și vine - Dragoș* (Casa de pariuri literare, 2022), *vax* (Charmides, 2022).

kezdjek vele. Kimegyek a konyhába és vizet teszek a teafőzőbe, előkeresem a levendulavirágos dobozkát és töltök. A láng forrásba hozza a vizet, az egész lakást bejárja a levendulaillat. Cukorral édesítem a teát. A konyhaasztalhoz húzom a széket, hogy itt kezdjek hozzá az íráshoz. Sosem szoktam az íróasztalnál, ott, ahol igazából kellene, és tudom is az okát, hogy miért nem. A szoba, ahová az íróasztalt tettük, túl nagy és az ablak a szemben lévő blokkokra néz, élőben követheted, hogy mit csinálnak a szomszédok, egyikük sem ír. Azon gondolkozom, hogy ha regényt írnék a Budapesten történt eseményekből, biztosan önéletrajzi regény lenne, és amióta egy szakmabeli kollégám, egy irodalomkritikus, azt mondta, hogy a nők kizárólag önéletrajzi ihletésű dolgokat képesek írni, azóta egyre gyakrabban hallgatok. Hiányoztam a folyóiratok hasábjairól, nem jelen-

tem meg a kötetbemutatókon, nem tártam a világ elé az ötleteimet, csak papírra vettem őket. Ismail Kadare, akiről azt éreztem, az én oldalamon

áll, igazat adott nekem és azt mondta: „A férfiak is önéletrajzi megközelítésből írnak és az irodalomnak nincs neme, sem szabályai, a jó irodalomnak üzenete van.” *The Doll* című kötetében, Ismail Kadare a saját édesanyja portréját rajzolja meg. James Baldwin életrajzi dolgokról ír, John Freeman életrajzi dolgokról ír és így tovább.

Friss marosvásárhelyi lakosként elmentem a J'ai Bistrot-ba, hogy megnézzek néhány magyar dokumentumfilmet, amiket akkor ott vetítettek. És figyelem anélkül, hogy ismerném az igazi problémát, a film igazi drámáját. A főszereplő is jelen volt a vetítésen. 1990 fekete márciusáról volt szó, amikor buszokon utaztatva, előzőleg politikailag felhervelve a magyarok és a románok egymásnak estek Vásárhely központjában. A filmben szerepelt egy helyi magyar család. A feleség így vélekedett: „a románok a románokkal, és a magyarok a magyarokkal. Menjen mindenki a saját járdájára. Mert hosszú időn keresztül volt jobb így. Azér' van Marosvásárhelyen két járda, hogy a magyaroknak ne kelljen összetalálkoznuk a románokkal. Mindenki a maga oldalán. És ha házasodnak, mindenki a saját fajtájával tegye, a román fiú román lányt, a magyar fiú magyar lányt vegyen el.”

A vetítés utáni beszélgetésen a főszereplővel és a könyv írójával egyszerre ragadunk mikrofónt, és azon kapom magam, hogy én is beszélni kezdek: „Én Petrozsényben születtem és ott is nőttem fel, ahol voltak cigány, magyar és román gyerekek is, és nem emlékszem arra, hogy a szüleim bármit is mondtak volna otthon egyik vagy másik jogairól. A lépcsőházban laktak magyar szomszédok, akik magyarul beszéltek, tehát egy természetes multikulturális közegben nőttem fel, de sosem tápláltunk semmiféle gyűlöletet a másik iránt. Az én szememben mind gyerek volt, és mind a barátom, játék közben senkit sem érdekelt, ki-micsoda, és ide jövök és elkülönülést látok és egy dokumentumfilmet, ami az elkülö-

nülésre biztat. Furcsának és feleslegesnek tűnik.” Nem tudom, mi volt a válasz, de kis idő múlva elmentem onnan azzal a benyomással, hogy egy vagány este volt, kicsit kimozdultam a tökéletes világomból.

Hosszú idő elteltével, amikor utoljára mentem Magyarországra vonattal, azt álmodtam, hogy egy hibrid alakkal utazom állomásról állomásra. A megálló neveit nehezen lehetett kiejteni, olyan nyelven voltak, amit nem értettem. Az álom akkor ért véget, amikor ki akartam ugrani a mozgó vonatból, hogy megálljak valahol, mert a szerelvény sehol sem akart. Pár napot Budapesten laktam, nem messze a városközponttól, az egyik híd-

tól, a folyó partján. A lakás minimalista volt, fehérre meszelt falakkal, az előszobában, a bejárat mellett volt egy kicsi könyvszekrény, a nappaliban

Când am ieșit la restaurant în centru, am ascultat limba maghiară vorbită de chiar locuitorii Budapestei, am realizat că e foarte diferită de limba maghiară pe care o aud în Târgu Mureș.

Amikor étterembe mentem a központban, a pestiek által beszélt magyar nyelvet hallgattam, ami teljesen más volt, mint amit Marosvásárhelyen megszoktam.

pedig egy impozáns fehér zongora, utcára néző nagy ablakokkal, szegfűvel és egy budapesti rádióval. Amikor étterembe mentem a központban, a pestiek által beszélt magyar nyelvet hallgattam, ami teljesen más volt, mint amit Marosvásárhelyen megszoktam. Hazaérve könyveket kezdtem keresgélni, hogy megtanuljak magyarul, de a könyvtárban: – Miért akarsz te magyarul tanulni, ha román vagy? Ilyet még sose hallottam, hahahahahaha...

KEMENES HENRIETTE fordítása

Párbeszéd

KEMENES HENRIETTE (1988, Nagyvárad) költő, műfordító. Három évig a *Várad* folyóirat szerkesztőségi titkára volt, 2021-től az *Újvárad* vezető szerkesztője.

Jön a nyár, jönnek a fesztiválok, táborok, város- és falunapok. A benti, kisebb rendezvényekről áttérünk a kinti, nagyobb tömegeket megmozgatókra. A júliusi melegben arról tandemezzünk, hogyan is szervezünk meg jól kisebb-nagyobb programokat. Mi kell ahhoz, hogy egy rendezvény profi legyen? És min csúszhatunk el? Milyen tudásra, készségekre, képességekre van szükségünk ahhoz, hogy kinyűzsögjünk magunkból jobb-rosszabb kínálatot? Manapság, mikor pótolni akarjuk az elmúlt két év covid miatti eseménykieséseit, mire figyeljünk, hogy ne csak mennyiséget, hanem minőséget is produkáljunk?

(Somogyi Attila)

Az *Újvárad* tandemezésre kért fel. Soha nem „tandemezttem”, először a tandem-kerékpározás jutott róla eszembe, amihez mindeddig szintén

Tandem

SOMOGYI ATTILA 1975, Temesvár, Bolyai János Szakkollégium – Temesvár, szakmai programfelelős.

nem volt szerencsém. Nem lehet ez olyan nagy ördögösség, mondtam magamnak, mikor a megkeresés történt, csak el kell indulni, tekerni a pedálokat, biztos kézzel tartani a kormányt, állandóan összpontosítani, figyelni előre, jobbra és balra, lehetőleg hátra is, majd bízni benne, hogy rendben lesz minden. S így megy a dolog... Valahogy ez történik az első rendezvényszervezés esetén is: neki kell állni, és csinálni, mert valahogy lesz, és biztosan egyre jobb lesz, hisz' belejövünk ebbe is, mint annyi minden másba, amitől eleinte talán félünk egy kicsit, de ahogy telik az idő, úgy barátkozunk meg vele. Úgy hiszem, nem a rendezvényszervezés kiskatéját kellene itt összefoglalnom, mert nem lehet ennek kerete a tandemrovat, inkább egy személyes megközelítést kell vázolnom mindarról, amit rendezvények szervezéséről gondolok. Remélem, megfelelek majd a szöveges párban biciklizős elvárásainak.

Nem tudom, van-e egyáltalán olyan, hogy profi rendezvény. Ugyanis távolról sem biztos, hogy ami – úgymond – profinak néz ki a résztvevő

szemszögéből, az ugyanolyan kifogástalan a szervező oldaláról szemlélve is. Nagyon sok apróság, kisebb-nagyobb részlet nem világos a kívüljáró előtt, mert ezeket csak *mi*, a szervezők látjuk. Talán akkor mondható profinak egy rendezvény, amikor találkozunk a szerve-

zők részéről szolgáltatott tartalom és minőség a választott célcsoportok elvárásaival. Elég száraz ez a projektnyelvezetből kiragadott kép, de kifejezi a lényegét: profi az a rendezvény (legyen kicsi vagy nagy), amelyik működik. És akkor működik, ha pontosan és gondosan elő van készítve, ha a fogaskerekek szépen, simán kapcsolódnak egymásba, miközben a jelenlévők észre sem veszik, miként működik a háttérben a gépezet, csak jól érzik magukat, hasznosnak érzik mindazt, ami történik, valahogy többként távoznak, mint amilyenként odajöttek

A jó kommunikáció és az empátia elengedhetetlen egy rendezvény szervezése esetén. Jut eszembe egy kedves és vicces történet, melynek főszereplője voltam, azóta is többször említem, hisz tanulságos. Valahányadik Tusványost szerveztük, pár nappal a rendezvény előtt mi már „építettük a tábort”, a kiskereskedők is érkeztek lassan, mindenik a maga különbejáratú, ügyes és bajos gondjával, amit értelemszerűen mindig a szervezők oldanak meg. Valami átmeneti gubanc által, folyamatában kellett rendezni néhány dolgot, ezalatt pedig a kiskereskedőket, az árusokat folyamatosan „kezelni”. Az aggódókat megnyugtattam, minden egyesbe kerül, csak egy kis türelem, „meg kell inni egy kávét”, és hamar megoldjuk. Ez bevált, működött, mindenkinek ezt mondtam, nyugalom, „meg kell inni egy kávét”, és minden rendbe fog jönni. Mindaddig, míg a sokadik – már rutinból előadott – kávéra utalásomra egyszer az volt a kissé felháborodott válasz, hogy „jó, de még egyet!” Tanulság az, hogy amennyiben szervezők vagyunk, legyen bennünk együttérzés mindenki gondja iránt, figyeljünk mindenki bajára, oldjuk meg ezeket, legalábbis tegyünk meg mindent annak érdekében, hogy egyesbe kerüljenek a dolgok, kommunikáljunk hatékonyan, és ha a

helyzet azt kívánja, „igyunk meg egy kávét, míg minden meg nem oldódik.”

Tény, hogy a covid-időszak alatt finoman fogalmazva is visszafogottabb volt világszerte a rendezvénykínálat. A korlátozások feloldása után hajlamosak vagyunk azt érezni, hogy kiéheztünk a nagy- és kisrendezvényekre egyaránt, ezek hiányoztak az életünkéből, de most visszatértünk, és mi fejest ugorhatunk nem csupán kisebb-nagyobb programokba, hanem egyenesen a fesztiválszezonba is. Talán igaz is valamilyen szempontból, nem állnak még rendelkezésre mérhető adatok e tekintetben, viszont én azt látom, érzem, hogy visszatértünk oda, ahonnan elindultunk, mintha mi sem történt volna velünk az elmúlt két év során: ugyanazt a felszabadult fesztiválvágyat látom, mint két éve, a nagy világfelfordulás előtt. Nem tudom nyugodt szívvel azt írni, hogy a koronavírus időszaka utáni magunkra találás valamilyen pozitív hozadékkal járt. Egyelőre nem látom sem a jó irányú, sem a visszafelé mutató változásokat, csak remélni tudom, hogy – mint az élet egyéb területén is – tanultunk abból, amit a járványidőszak jelentett az életünkben. Ha mást nem is, remélem, legalább a digitális megoldásokat szélesebb területen alkalmazzuk majd, megértjük azt, hogy nem ellenünk dolgozik a virtuális tér és minden digitális eszköz, hanem értünk.

Mire figyeljünk egy rendezvényszervezés idején? Lehetőleg mindenre. Előkészítés, tervezés, különböző forgatókönyvekkel való készülés, rugalmasság, alkalmazkodókészség, empátia és jó kommunikáció egyaránt elengedhetetlen. Persze, kell egy jó és jól működő csapat is, mert egyedül nehéz, és sokat segít az is, ha elolvasunk néhány témába vágó könyvet, ha képzéseken veszünk részt. De a puding próbája mindig az evés, ezt ne feledjük... Végül nagyon fontos, talán a legfontosabb minden rendezvényszervezés esetén az *igényesség*: a minőségre és szakszerűségekre való folyamatos törekvés.

(Magyar Sára)

Az ördög a részletekben lakik – gyakran halljuk, mondjuk, de aki szervezett már kisebb-nagyobb rendezvényt, az tudja, hogy ez pontosan így is van. Amikor nyüzsgethetnékem támad, azaz szervezhetnékem, akkor nem elég a forgatókönyv, az ellenőrző lista, a határidőnapló, a közvetett és közvetlen célcsoport, kell valamilyen aprólékos figyelem is, egyfajta minuciozítás, amivel nemcsak át-, hanem be is látjuk a dolgokat, és kell az is, hogy minden pillanatban ugrásra készen álljunk.

A jól megszervezett eseményhez szerintem három dologra érdemes odafigyelni: (a) legyen *jól előkészített*, azaz nem elég tudni, mit szeretnék megvalósítani (könyvbemutatót, tábort, konferenciát, sörfesztivált), hol (helyszínek), kiknek (célcsoport), mikor (megfelelő időpont), miből (anyagi, humán, logisztikai erőforrások), de fontos alaposan átnézni, bejárni, kipróbálni a helyszíneket, a technikát, még a csapattársakat is, mert például egy rendezvény alatt gyakran karcoljuk majd egymást, fáradtak leszünk, esetleg morcosak. Kell tudni, kibír-e engem a másik és én őt. (b) Álljunk *bevetésre készen*, azaz fel kell készülni arra, amire nem lehet felkészülni. Főleg nagyobb, hosszabb rendezvények esetében érzékelem azt, hogy kell az a fajta rugalmasság és derű, amivel szemlélem és lereagálom az eseményeket akkor is, ha beüt a krach. Mert a legtöbb esetben ez meg fog történni! (c) Legyen egy *másik szem* is, azaz át kell adni az ellenőrzést néha társaknak, vagy legalább kikérdezni őket, mit szólnak, gondolnak a dolgokról. Mert több szem többet lát alapon, könnyebben kijavíthatunk csúszásokat.

Emlékszem, egyik kezdő rendezvényemen a temesvári ifjúsági ház nagyszínpadán kerültem

Tandem 39

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. 1976-ban született Nagybudófalván. Rovata van a Temesvári Rádióban és a Nyugati Jelenben. Legújabb kötete: *Sürgérségtől incelegig – női szemmel* (HKE, 2021).

bajba. Jótékonysági estet szerveztünk, több százan ültek a nézőtéren, híres-nevezetes meghívottak léptek föl; az egész csapat tett-vett, mindenkinek jól meghatározott feladata volt. Előtte végigjártuk a terepet, elvileg átláttuk, mire, kire, hol, mikor lesz szükség, de arra valahogy senki sem gondolt, hogyan fog felgördülni a bársonyfüggöny. Annak idején ez még nem gombnyomásra ment. Mindenféle előkelő feladatunk volt, így rajtam is díszruha, túsarkú – ahogyan az illik. Aztán mégis azon kaptam magam, hogy két „fontos” feladat között én kurbliázom a függönyt le-fel. Életemben nem gondoltam, hogy az a tekerés olyan nehéz művelet! Azt sem, hogy utána napokig olyan izomlázam lesz, hogy megemelni sem tudtam a karom, a vállam. Egyike a legtanulságosabb történeteimnek.

Azóta több rendezvényen vagyunk túl: gyermek, ifjúsági, kulturális, szociális, tudományos; hazaiak, külföldiek. Voltak nagyon jó csapatok, és voltak rettenetesek. Mára kialakult az a mag, akivel érdemes és lehet is együtt dolgozni – varázsolni, teremteni.

Ma már tanítom is a rendezvényszervezést, és kuncogok a nemlétező bajuszkám alatt, mikor a tantermi feladatoknál belecsúsznak a fiatalok kisebb-nagyobb problémákba: például nem gondolják át, ha egy busznyit fogadunk, hol áll

meg, hol parkol a busz; ártatlanul „megszervezik”, hogy majd anyu és apu főz a vendégeknek – három napig, mind a kétszáznak.

Aztán látom őket, mikor kikerülnek a valós helyzetekbe, és próbálkoznak. Néha felhívnak, megkérdezik a véleményem, a segítségem kéri egy másban. Teszik a dolgukat – szép rendezvényekkel, kisebb-nagyobb bonyodalmakkal, de lelkesen, határozatosan. A profizmus pedig majd lassan kialakul. Előtte néhányszor el kell esni. S majd fel kell állni. Szerintem a minőséghez lassan, idővel lehet csak hozzáérni!

Szunyogh Szabolcs

Andrej metropolita



Jószérivel semmit nem tud Andrej Septickij görögkatolikus érsek életéről és tevékenységéről a magyar közönség, el is utasítjuk életproblémáink magyarázatához a keleti párhuzamok igénybevételét.

Én ezen akkor döbbsentem meg először, amikor egy múzeumban megláttam az ukrán népfelkelők ruházatát – majdnem ugyanolyan sapkát hordtak, mint a kurucok, dolmányuk, nadrágjuk, kardviseletük olyannyira hasonlított, hogy először azt hittem, valamiféle karikatúrát nézegetek Rákóczi Ferenc katonáiról. És nemcsak a ruházat hasonlít, hanem a konyha, a dalok, a táncok, a hatalomhoz való hozzáállás, az egész emberi mentalitás is – sokkal több közünk van Kelethez, mint azt bevalljuk.

*

I. sz. 451-ben tartottak egy zsinatot a ma Isztambulhoz tartozó kisvárosban, Khalkedónban, először talán itt szakadt darabokra a 335 óta, tehát kb. 120 éve egységes kereszténység, mindegy is, miféle hitelveken zajló vita miatt. Ez a szakadás évszázadokon át tartó folyamat volt, végül számos független (autokephal) keresztény egyház jött létre, a legismertebb hasadás szkizma néven ismert, amikor a római és a konstantinápolyi egyházi vezetők 1054-ben kölcsönösen kiátkozták egymást. Mi, akik a latin rítust követjük, továbbá

felvilágosultnak, toleránsnak és együttműködőnek képzeljük magunkat, kereszténynek tartjuk ugyan a keletieket, de csak afféle másodrangú keresztényeknek. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a 19-20. század fordulójának idején egy római katolikus iskolában 30 gyerek ült egy osztályban, egy reformátusban 50, egy görögkatolikusban pedig 90 körül.

Ez a különös vallási konstrukció, a görögkatolikus egyház valóban a hatalmi kényszerek szülte fából vaskarika, de meggyökeresedett és már századok óta sok millió ember életét szervező szellemi erő. (Egyébként ugyanez a véleményem valamennyi nagy keresztény felekezetéről.)

Először akkor jött létre az ún. „unionista” (tehát mondjuk így: egyesülő) egyház, amikor Hódító Mehmed szultán csapatai már magát Bizáncot fenyegették. Ekkor (1439-ben) a görögkeleti vallású, vagyis a saját elnevezése szerint igazhitű, azaz ortodox bizánci császár az összes főpapja kíséretében elzarándokolt Itáliába, a ferara-firenzei zsinatra, hogy megcsókolja a római pápa lábát. A keleti egyház vezetői, ma úgy mondanánk, „önkritikát gyakoroltak”, nyilvánosan kijelentették, hogy a fontos vitatott kérdésekben tévedtek. Mindent beláttak, elfogadtak és aláírtak, amit csak kértek tőlük nyugati testvéreik – cserébe a katonai segítségért.

VIII. Palailogosz Jánosnak hívták a császárt, aki megegyezett a pápával. A megegyezés legfontosabb pontja abban állt, hogy a görög keresztények is a római pápát ismerik el legfőbb uruknak ezután. Így jött létre az ún. unionista, vagyis egyesülő egyház. A pápa tartotta a szavát, megnyitotta kincsesládáit és hadseregeket szerelt fel, francia, magyar és lengyel csapatokat bocsátott a kor legnagyobb vezérének, Hunyadi Jánosnak a parancsnoksága alá, azzal, hogy akkor most menjen az a Hunyadi, és verje ki Európából végleg a törököt. A magyar urak közül néhányan akadékoskodtak, hogy dehát tizenöt évre szóló békeszerződést írtunk alá a törökökkel, nem lehetünk szószegők! Hiába. Túl erősnek bizonyult a siker csábítása, győzött a háborús álláspont. „Ez itt a nagy esély, soha többet ekkora sereg az iszlám ellen fel nem vonul, most vagy soha.”

El is indult Hunyadi János a háborúba, iszonyatosan megverték Várnánál, a törökök pedig elfoglalták Bizáncot és a magyarokat ettől kezdve hitvány, hazug, szószegő nemzetnek tartották, akikkel szemben mindenféle csalárdság megengedhető.

A görögkeleti kereszténység az orosz, ukrán, román, belorusz stb. egyházakban folytatódott. Ez az utóélet mindaddig nem izgatta a latin Nyugatot, amíg a XVI. század végén Rettegett Iván cár az orosz birodalmat a térség befolyásos hatalmává nem emelte. Moszkva igényt formált arra, hogy minden pravoszláv ember lelki vezetője legyen. Ezt a szituációt a lengyel király nem szerette, ugyanis alattvalóinak legalább a harmada pravoszláv hiten élt. Elővették a valamikori ferrara-ravennai döntést, és ennek alapján arra kényszerítették a galíciai ruszinokat, hogy alkossanak unionista egyházat. Beterelték a lengyel király ortodox juhait a római akolba. Maradhattak a görög rítuson, de katolikus hívőkként. Galíciában ez a fő vallás, körülbelül ötmillió a hívek lélekszáma. (Nálunk is végbement ez a folyamat, a Habsburgok politikája a birodalomhoz tartozó románokat, szerbeket, ruszinokat kényszerítette vallásváltásra.)

Galíciában úgy alakult a történelem, hogy a hittételeknél a népi hovatartozás sokkal többet nyomott a latban. Nem aszerint választanak az itt élők vallást, hogy az mit hirdet a szent angyalokról, Szűz Máriáról, Jézus istenfiúságáról, az áldozásról és a püspök pásztorbotjáról, hanem aszerint, hogy ki melyik etnikai csoporthoz tartozik. Galíciában a protestánsok a német nemzetiségből kerültek ki, a katolikusok a lengyelből, a pra-

voszlávok az ukránból; görögkatolikusok pedig ruszinok voltak. Az a tény, hogy ellentétben Ukrajna nagy részével, ezen a vidéken a mai napig nem a görögkeleti, hanem a görögkatolikus vallás dominál, a galíciai öntudatot fejezi ki. Ennek az egyháznak, a görögkatolikusnak a vezetőjét a 20. század megtébolyodó évtizedeiben *Andrej Septickij*nek (1865–1944) hívták. Neve lengyel átiratban Andrzej Szeptycki.

*

Grófi rangba született, eredeti neve Roman Alexander Maria Septickij. Ő magát ukránnak tartotta, bár a ruszin eredetű család anyai ágon lengyel nemesi ősöket tudhatott magáénak. A lengyel tudat erősen dolgozott is közöttük, a későbbi metropolita egyik bátyja római katolikus szerzetes, másik pedig lengyel tábornok lett, ő azonban szenvedélyes szavakkal beszélt ukrán hovatartozásáról: „Ukrán vagyok a nagyapám és a dédnagyapám után. Teljes szívemmel szeretem a mi egyházunkat és a mi szent rítusainkat.”

A daliás termetű, két méter tíz centi magas férfiú – apja akaratának ellenszegülve – görögka-

Társadalom 41

SZUNYOGH SZABOLCS (Budapest, 1950) író, újságíró, szerkesztő. A *Népszava* munkatársa, majd 1990-ig a *Magyar Rádió* rovatvezetője. 1990-től 2013-ig a *Köznevelés* folyóirat főszerkesztője volt. Legutóbbi kötete: *Jézus, a názáreti* (Kocsis kiadó, 2022).

tolikus szerzetesnek állt, ekkor vette fel az Andrej nevet. A választás tudatos öskeresés eredménye, mert a bizánci kereszténység alapítójának tekintett Szent András (Szent Péter testvére) a görög egyház függetlenségét jelképezi.

Andrej Septickij Krakkóban a római katolikus jezsuitáknál tanult, itt is doktorált. 1892-ben szentelték pappá, 1896-ban pedig elnyerte a lembergi Szent Onofriuszról nevezett monostor vezetőjének rangját. 1899-ben I. Ferenc József osztrák császár és magyar király a fiatal, még csak 34 éves Andrej Septickijt javasolta érseknek. A pápa áldását adta a kinevezésre, és végül 1901. január 17-én trónra emelték. Minden galíciai görögkatolikus lelki vezetője lett, egyike Európa legfontosabb főpapjainak.

Sokat utazott. Bejárta Kanadát és az Egyesült Államokat. Bőkezűen támogatta a kultúrát, neki köszönhető például a lemergi Nemzeti Múzeum alapítása. Septickij az ökumenikus szellem híveként megtanult héberül, hogy a zsidó kultúrát pontosabban megérthesse. Tüntetően megjelent a nagy zsidó ünnepeken a zsinagógában, Jom Kippurkor fején kipával ott imádkozott. A rabbikkal jó barátságot ápolt. Lemberg zsidó közössége a liberális püspök filoszemita aktivitását tisztelettel honorálta.

Nem sokkal az első világháború kitörése után az osztrák-magyar csapatok feladták Lembergét, a bevonuló oroszok pedig letartóztatták, bebörtönözték, majd pedig egy Moszkva környéki kolostorba internálták Septickijt. Az itt töltött évek heves oroszellenes érzelmeket váltottak ki belőle. A világháború után hazatérve elfoglalta hivatalát és szinte azonnal konfliktusba keveredett Lemberg új uraival, a lengyelekkel, akik arra akarták kényszeríteni a görögkatolikusokat, hogy térjenek át a római hitre. A lengyel hatóságok több antiszemita intézkedést is hoztak, Septickij ezek ellen is fellépett, mert a püspök, „Andrej metropolita” a vallások közötti megértés és kölcsönös tisztelet híveként politizált. Röviden: nagyszerű ember volt.

42

Aztán 1941. június 22-én a náci birodalom megtámadta a Szovjetuniót, a német csapatok bevonultak Lembergbe. Pogromok robbantak ki, húsz a városokban, tizennégy a falvakban, a legnagyobb pedig Lembergben. Lángoltak a zsinagógák, az utcákat és tereket meglincselt zsidók holtteste borították.

Ebben a helyzetben mindenki a humanistának és szabadgondolkodónak tartott Septickij püspöktől antifasiszta kiállást várt el, ő azonban nácibarátságról tett tanúságot. Kijelentette: ha Ukrajnának az orosz és a német uralom között kell választania, akkor azt teszi jól, ha a németeket választja. A nácik szovjetellenes háborúját helyesnek tartotta, 1943-ban megáldotta a galíciai Waffen-SS alakulatokat. Hidegzuhanyként érte az érsek nyilatkozata a veszélyeztetetteket, a németek viszont hálásnak bizonyultak, Septickij haláláig (1944-ig) hivatalában maradhatott, zavartalanul élhetett.

A történészek a mai napig vitatkoznak azon, miként állhatott a korábban európeér, liberális, toleráns, filoszemita Andrej Septickij a nácik oldalára. Legtöbben arra hivatkoznak, hogy akkor még nem indult be a holokauszt gépezete, viszont a



Andrej Septickij metropolita szobra Lembergben

sztálini tömeggyilkosságok már lezajlottak, a holodomor, a mesterségesen gerjesztett éhínség ukrainai halottainak száma meghaladta a hárommilliót, tehát nem mai tudásunkkal kell megítélnünk Septickij akkori döntését. Abból kell kiindulni, hogy ő milyen információkkal rendelkezhetett, és ő mindössze annyit tudhatott, hogy Sztálin biztosan tömeggyilkos, Hitler pedig lehet, hogy azzá válik, de még nem az.

Rövidesen Hitlerről is kiderült, nemcsak fenyegetőzik a hisztériakeltő szónoklataiban, hanem kész beváltani a fenyegetéseit. Amikor Andrej Septickij rájött, hogy egy népiértési folyamat kezdete zajlik, írt egy levelet Himmlernek, amelyben kifejtette, hogy a holokauszt nem egyeztethető össze a Bibliával, és a zsidóellenes intézkedések leállítását kérte. (Hát, jó helyre írta. Vajon mit képzelt, mi történik ezután? Heydrich, Himmler, Göring és Hitler megtérnek és a levél hatására politikát változtatnak?)

Írt egy levelet a pápának is, amelyben bemutatta a náci kegyetlenséget és a segítségét kérte a zsidók védelmében. Huszonegy gyereket rejtett el a Szent György katedrális mellett álló érseki palotában, további száznyolcvanhármat különböző kolostorokban. Ők neki köszönhetik az életüket.

A szószeréről prédikált a zsidók mellett, és fel szólította híveit, ne vegyenek részt az atrocitásokban.

Pásztorlevelet bocsátott ki „Ne ölj!” címmel, amelyben kiállt a zsidók emberi jogaiért és megtiltotta, hogy hívő görögkatolikus kezet emeljen rájuk.

Végül nyilvános szónoklatban egyházi átokkal, kiátkozással fenyegette meg azokat, akik kifosztják, megalázzák, deportálják és meggyilkolják a zsidókat.

Egyetlen európai keresztény főpap sem tanúsított ilyen bátorságot, senki nem állt ki ilyen egyértelműen az üldözöttek mellett. Hívei kezdeményezték is a szentté avatását, de a folyamat elakadt, arra hivatkozva, hogy a püspök nem mártírhalt és a sírjánál nem történt csoda.

*

A görögkatolikusokat minden lehetséges testvéregház részéről bizalmatlanság övezi.

A pravoszlávok árulónak tartják őket. Amikor 1944 őszén a szovjet csapatok megérkeztek Kárpátaljára, a görögkatolikus egyházi személyiségeket azonnal deportálták, a rendszerváltás után a szovjet időkben raktárnak, edzőteremnek, irodának használt templomaikat nem nekik, hanem az ortodoxoknak adták vissza. A lengvai görögkatolikus érseki székhelyet áthelyeztették Kijevbe, hogy biztos felügyelet alatt legyen.

A római katolikusok vállveregetve beszélnek róluk. Az egyetlen elsőszámú egyházi vezetőre, aki konkrét mentő tevékenységet vállalt és aki pásztorlevélben és érseki prédikációban állt ki a zsidók mellett – őrá Európa nem emlékezik. A pravoszlávok ezért, a katolikusok azért. Ha a római pápa nem csak a „Mit brennender Sorge” kezdetű enciklikáját adta volna ki 1937. március 14-én, nagyböjt ötödik vasárnapján, amelyben általánosan megfogalmazott aggodalmait fejezte ki a náci rendszer miatt, hanem ugyanolyan határozottsággal és

A történészek a mai napig vitatkoznak azon, miként állhatott a korábban européer, liberális, toleráns, filoszemita Andrej Septickij a nácik oldalára. Legtöbben arra hivatkoznak, hogy akkor még nem indult be a holokauszt gépezete, viszont a sztálini tömeggyilkosságok már lezajlottak.

keményiséggel védte volna az üldözötteket, mint Andrej Septickij a „Ne ölj!” című körlevelében, ki tudja, talán-talán másképp alakult volna a történelem.

Egyrészt.

Másrészt: hát, forgassuk akárhogy a dolgot, ez a püspök kollaborált.

Ha ma, az ukrajnai háború ágyúdörgésének hangjaitól megrémítve végre felfognánk, hogy kelet-európai sorsunk közös mivoltának felismerése, közös dilemmáink elemzése és tanulása nélkül folyamatosan ezt a sorsot termeljük újra, Andrej Septickij élete volna a kiindulópont. Mert nemcsak a vallásos emberek kerülnek zavarba, ha a nagy metropolitáról kell véleményt formálni, hanem a szekularizált szelleműek is. Hát: ez az a zavar, amiből ki kell indulnunk, hogy a hajunknál fogva kihúzzuk magunkat ebből a véres mocsárból, a kelet-európai sorstragédiából.

*

Galícia (van ilyen ország?) ítélte. A ruszinok (van ilyen nép?) négy méteres emlékművet emeltek Andrej Septickijnek. Szobra áll Lembergben, nem messze attól a templomtól, a görögkatolikus Szent György katedrálisától, amelynek püspökeként üdvözölte a nácikat, és amelyben zsidó gyerekek életét mentette meg.

Ez jó válasz? Ez a jó válasz? Töprenghetünk, töprenghetünk, és töprengünk is, mert különben ugyanabba a csapdába mászunk bele – ma, holnap és holnapután.

FIX 30 éves a Festum Varadinum

A 2022-es Festum Varadinum – Szűcs László főszerkesztőt parafrázálva – bár május 15-31. között zajlott, csak június 16-án ért véget, többek között Lackfi János szerzői estjével a Nagyváradi Római Katolikus Püspöki Palota egykori borospincében kialakított FIX Makerspace rendezvénytermében. Az utórendezvény másnapján **PÓSA TIBORRAL**, a FIX egyik vezetőjével és a Varadinum idei fesztiváligazgatójával beszélgettem. Erre legálább két okom volt: egyrészt különböző események kapcsán egyre inkább bekerül a köztudatba a FIX Makerspace, mint helyszín, mely példaértékű abban, hogyan kell igényesen, kreatívan új funkciókat rendelni egy patinás térhez. Másrészt kíváncsi voltam arra, hogy egy fiatal, a vállalkozói szférából érkező csapat milyennek látja a város arculatát harminc éve változó mértékben és minőségben meghatározó Festum Varadinumot, milyen lehetőséget lát benne, és mit szeretne változtatni rajta.

44 Kultúra

FAZAKAS MÁRTA (1975, Székelyudvarhely) a kolozsvári BBTE-n filozófiát, a marosvásárhelyi MME-en teatrológiát tanult. 2007-től a nagyváradi Szigligeti Színház irodalmi titkára.

(A FIX-ről)

Előbb szó szerint körüljárjuk a FIX-et, a fogadótér-konyhából indítva az irodákon és a műhelyeken át visszajutunk a bejáratig, a folyosó jobb oldalán a 100 férőhelyes rendezvényterembe lehet bejutni. Közben két alapszóval kell megismerkedni, az egyik a *coworking*, a másik a *makerspace*. Az előbbi olyan munkaállomást jelent, amely bérleti rendszerben ad lehetőséget és irodai felszereltséget akár közösségi, akár egyéni munkavégzéshez, önálló irodákban vagy közös térben. Az utóbbi pedig alkotóműhelyek sorát jelenti: fotó-, videó-, podcast-stúdiót, textil-, fa- és fémmegmunkáló műhelyeket, festőműhelyt, 3D és nagyformátumú nyomtató berendezéseket. Teltház van, talán csak egy szabad asztalunk van – mondja Pósa Tibor. Pedig első látásra elég képtelenségnek tűnhetne

pincébe irodákat telepíteni, de csak akkor tűnik fel, hogy ebben a térben nincs természetes fény, amikor a padlón egy tenyérnyi fényfoltra mutat: itt süt be a nap – vagyis az alagsorba süllyesztett ablak szűk részén át. Ugyanilyen meglepő és izgalmas ötlet, hogy az itt található három jókora boroshordóban tárgyalókat alakítanának ki...

A podcast-stúdióban helyet foglalva derül ki, erre a műfajra is van már terv:

– Készülünk egy Nagyváradi podcastet indítani, a városhoz és környékéhez kapcsolódó embereket szólítanánk meg, az lesz a neve, hogy Fix Nagyváradi, illetve Fix Oradea, szeretnénk román és magyar nyelvű csatornát is. Négy témában indítanánk: egyet gazdasági kérdésekről, ugyanis egyesületünk, a ROVE (Romániai Vállalkozásokért Egyesület) alapvetően vállalkozásokkal foglalkozik, így az üzleti szférával kapcsolatos témákban szólítanánk meg vállalkozókat. Emellett kulturális, politikai-közéleti témákban lesznek hallgathatók műsorok, illetve lesz könnyűzenei-mindenes vonal is.

Mikor és milyen céllal indítottátok útnak a FIX-et?

– 2018-ban találtuk ki. Volt három projektünk, amelyben több mint száz induló vállalkozást támogattunk 40.000 illetve 25.000 euróval, ez nagyon sok kreatív és IT-ben dolgozó vállalkozást, céget jelent. Innen jött az ötlet, hogy mi lenne, ha Nagyváradon nyitnánk egy helyet, ahol a kreatív iparágakban dolgozó emberek összegyűlnének, lenne helyük dolgozni, működtetni a vállalkozásukat. Csináltunk több fókuszcsoporthoz beszélgetést, amikből az derült ki, hogy a kis- és középvállalkozások egyik fő problémája, hogy otthon vagy kávézókból dolgoznak, mert nem tudnak irodát bérelni – erre szolgál most ez a shared office-rendszer, a coworking. Továbbá azoknak, akik a kreatív iparágakban dolgoznak, szükségük van olyan gépekre, amelyeket, főleg a kezdő vállalkozások, nem tudnak beszerezni, vagy minimális a gépparkkal rendelkeznek. A legnagyobb gátja egy kis cég fejlődésének a géphiány. Ez a hely ezt oldja meg: havi bérlet alapján hozzáférsz a gépparkhoz, különböző eszközökhöz. A FIX egy EU-s, Interreg által támogatott projektből jött létre, kaptunk egy



Pósa Tibor projektmenedzser, fesztiváligazgató

nagyobb összeget, amit jól el kellett költeni. Uniók pénzeket el lehet nagyon hülyén is költeni. Mi úgy fogtunk neki, hogy odafigyeltünk minden banira, megpróbáltuk gazdasági alapokra helyezni a történetet, úgy tervezni, hogy ne csak két évig tartson, mint maga a projekt, hanem 8-10 éves távlatban gondolkodtunk.

A honlapotokon található hívószavak szerint – együttműködés, megosztás, kreativitás, közösség – olyan keretet is jelent a FIX, ami egyféle új munka- vagy vállalkozói mentalitást is ösztönöz.

– Igen, itt rövid idő alatt elkezdődik az együttműködés; nem hetek, hónapok telnek el, az embereknek lehetősége van arra, hogy gyorsan megtalálják a közös platformot – például most hatodéves orvosok dolgoznak együtt a videó producerrel. Sokan féltettek attól, hogyan töltjük meg a helyet, de három hónap után ott tartunk, hogy el kell utasítanunk az új jelentkezőket. Fontos tudni, hogy a coworking nem működik mindenkinek, például azoknak, akik értékesítéssel foglalkoznak, nem felel meg az, hogy itt együtt kell létezni, dolgozni x számú idegennel.

Vannak olyan projektjeitek, amik szélesebb közönséget is megcéloznak? Például említetted a podcast-csatornát.

– Civil szervezet vagyunk, tehát alap, hogy szóljunk a nagyváradikhoz, vagy velük foglalkozunk. Fő tevékenységként a helyi vállalkozóknak szervezünk olyan klubokat, amelyben bizonyos témákat bedobunk, pénzügyektől a marketingen át jogi kérdésekig. Általában egy meghívott tart egy előadást, utána van lehetőség networkingra.

Kialakult egy kis magyar vállalkozói közösség. Óriási igény van rá, főleg a covid után, látjuk, bármit szervezünk, tömegek mozdulnak rá, pozitív a fogadtatása a poszt-covid rendezvényszervezésnek.

(A Festum Varadinumról)

Idén a Festum Varadinum fesztiváligazgatója voltál. Hogyan talált meg a feladat? Mi volt a dolgod, és mi volt a legnagyobb kihívás benne?

– Mindenképp köze van ehhez az egyesületnek és a FIX-nek. Kerestek egy csapatot, s valahogy eljutottak hozzám, hogy foglalkozzak egy kicsit a Festummal is. Aztán a kicsiből lett két hónap, ami alatt ezzel keltem, ezzel feküdtem. De nagy élmény volt.

Tartalmilag is volt beleszólásod?

– Tartalmilag kevésbé, de javasoltam változtatásokat is. Ez egy harmincéves rendezvény, van egy óriási múltja, több hagyományos rendezvénye. Sokan azt hiszik, a Festum Varadinum megszervez több száz programot – pedig itt nem erről van szó. Van öt alapító – a négy történelmi egyház, illetve az RMDSZ –, anno összedobták a rendezvényeiket és ebből lett egy sorozat. Az idők során egyre több intézmény, intézményrendszer csatlakozott, programcsomaggá nőtte ki magát. Egyre kerekőbb a Festum. A fő cél megmutatni, kommunikálni, hogy milyen szervezetek, intézmények és azoknak milyen rendezvényei vannak a városban. Az én feladatom a menedzsment volt, ezt a programcsomagot kellett koordinációval segíteni. Óriási kihívás volt kommunikálni ennyi rendezvényt ennyi idő alatt.

Kívülről úgy tűnik, mintha az lenne a Varadinum ambíciója, hogy minden szegmenst átfogjon, ami egy közösséget meghatároz – a sporttól az oktatáson, egyházakon, kulturális programokon át a koncertekig, szórakozásig. Talán kockázatos is amiatt, hogy ekkora dömpingben elveszhetnek a prioritások. Nem okoz ez gondot szervezésben, célközönség megtalálásában?

Nem az a lényeg, hogy mindenben mindenki részt vegyen, hanem az, hogy ami hozzá közel áll, az mozdítsa ki, vegyen részt rajta. Az is lehet, olyan emberek mennek el ilyenkor például színházba, akik nem annak bérletes közönségét képezik, hanem ritkábban járnak oda. A lényeg, ízelítőt kaphatsz sok területről, ez a jó benne. Nem rossznak, hanem jónak látom, hogy sok a rendezvény, így

bele tudsz kóstolni abba, ami érdekel, vagy olyasmibe, amivel eddig még nem találkoztál. Ha a könyvbemutató mellett észreveszed, hogy van kutyaterápiás foglalkozás is, akkor az előbbi lehet, hogy rangosabb esemény, de általa felfigyelhetsz az utóbbira, a kisebb szervezetek is nagyobb publicitást kapnak. Ez is mutatja, milyen változatos a Festum, mennyire sokszínű. Kiemelni marketinggel, kommunikációval lehet, a csapatunk dolga az, hogy az eseményeket jól promózzuk, minél hatékonyabban jusson el az információ. Az idei kiadásban több mint hetven szervezet volt jelen – ez nagyon sok. Viszont jó látni, hogy van több mint hetven olyan szervezet, entitás, ami tenni akar valamit, adni akar az embereknek, ez egy nagy érték.

Hogyan kerülnek be a programba a szervezetek? Van valamilyen szempont, elvárás, aminek meg kell felelni?

– Ez nyitott dolog. Van egy konkrét felhívás a sajtóban, Facebookon, Instagrammon, illetve egy jelentkezési időszak, hogy ha van programjuk, csatlakozhatnak. Még határidőn túl is sokan jelentkeztek, természetesen bevettük őket is, így lett 60 oldalas a programfüzet. Jövőre valószínűleg ez tovább bővül. Abszolút pozitívumnak látom, hogy ez egy befogadó, inkluzív keret, nem nagyon van példa arra, hogy elutasítsunk valamit.

Nem veszélyes ez a nyitottság? Például, hogy netán alibi-esemény kerül be?

– A Festum eleve egy szűrő, s nyilván egy kulturális rendezvénysorozatra nem jelentkezik akárki. A rendezvények önjáróak, kevés az, amit csak mi szervezünk nulláról, a munka nagy részét elvégzik, tehát az érdem a szervezőké. Mindenki tudja a dolgát, nekünk őket kell összhangban tartani.

Hogyan kell jól tájékozódni ebben a dömpingben?

– A szervező csapat feladata és célja, hogy minél átláthatóbb képet adjon arról, ami zajlik. Emeljük ki a tömegrendezvényeket, de tegyük láthatóvá azt is, hogy sok mikro esemény is van, ami kisebb célcsoportoknak szól, akiknek ez sokat adhat. Volt olyan is, hogy 7-8 esemény került ugyanarra az időpontra, ezt megpróbáltuk lebontani, szétválasztani, hogy ne épüljenek egymásra. Nem lehet tökéletesen megcsinálni, de lehet rá törekedni.

Mi az, amit ti kezdeményeztetek?

– Ilyen volt a Borpart, amit a Borbarátnőkkel találtunk ki; elég fapadosan indult, szó szerint is,

mert előbb a fapadokra terveztük. Öt borással kezdtük, voltak szervezési hiányosságok, de azt mondtuk, indítsuk el, bármi van, aztán nézzük meg, van-e rá igény, az emberek nyitottak-e erre. Nagyon jónak bizonyult a Körös-part, mint helyszín, a fogadtatása pozitív volt, nem is gondoltam volna, hogy ennyi borkedvelő ember van Váradon. Jövőre biztosan egy csomó hibát kiküszöbölünk. A koncertkínálatot is próbáltuk változatossá tenni, nemcsak korosztályos célcsoportok szerint, hanem stílusban is válogatni.

Hogyan viszonyult a városvezetés a programhoz?

– Sokat dolgoztunk az APTOR-al, ami a várat is működteti, eleinte volt némi tartózkodás iránunkba, de ez hamar elillant. Megvan a szabályrendszerük, ha ahhoz tudsz igazodni, vagy azzal együtt tudsz működni, akkor nincs gond, én pozitívan éltem meg. Támogatták a rendezvényt pénzzel is, a pozitív hozzáállással is. A Festum óriási tömeget mozgat meg, például a Majális az idén négynapos volt a várban, a városnak is fontos, hogy ez jó esemény legyen.

Milyen a viszonya a Festum Varadinumnak és a Szent László Napoknak? Szükség van két ekkora rendezvényre egy városban, főleg ha hasonló céllal, ambícióval lép fel mindkettő?

– Elférnek egymás mellett, időben is, szervezésben is függetlenek. Szerintem ez is rendben van, annak örülök, hogy a váradiaknak egy évben kétszer is van alkalmuk részt venni kulturális eseményeken. Nem oltják ki egymást, nem érzem azt, hogy egymás ellenébe mennének, s ha van, vagy lenne verseny a kettő között, az pozitívan is visszahathat. Személy szerint nem volt ambícióm a rivalizáció, nem csináltunk semmi olyat, ami mögött az a szándék lett volna, hogy valami jobb legyen, mint a Szent László Napokon.

Lesz folytatás?

– Biztos, hogy lesz 31. Festum Varadinum. Számomra nagy élmény volt, de fárasztó. Az értékelésnél összeírtam néhány feladatot, amit jövőre másképp kellene csinálni: hamarabb és nagyobb csapattal elkezdni a szervezést, meg kell találni azokat az embereket, akik egy szervezeten belül felelősek a programért, jobban le kell tisztítani, tudatosabban készülni, ezáltal minőségibb eseményeket fogunk majd szervezni.

FAZAKAS MÁRTA

Mészöly a napsütötte sávon

Kortárs klasszikusaink című sorozatunk vendégeként tartott előadást MÉSZÖLY MIKLÓS íróról március 4-én a Léda-házban TAMÁS DÉNES író, kritikus, egyetemi tanár. Az alábbiakban az elhangzottak szerkesztett változatát olvashatják.

„Képzeliük el, hogy egy fal nélküli vaksötét térbe keskeny, de annál vakítóbb fénysáv hasít bele. Camus hősei ilyen fénysávban élnek.” – írja Mészöly Miklós 1969-ben *A világosság* romantikája címet viselő, Camusról szóló esszéjében. Ez a fény, a megvilágítottság többször visszatér Mészöly műveiben. „A napsütötte sáv” ugyanakkor foglalt a magyar irodalomban, Petri György híres verse, „Hogy elérjek a napsütötte sávig” tartalmazza a kifejezést, bár az csak 1981-ben jelent meg. Úgy látszik, az irodalmi életben sokan tolongtak ebbe az irányba, ami érthető: tisztán, lemeztelenedve megjelenni, vagy így megmutatni valamit, igazi emberi-művészeti kihívás.

Amikor Mészöly Miklóst ezen a napsütötte sávon akarom elhelyezni, nem egy bennem önkényesen felmerülő képzet miatt teszem. Legalább két súlyos okom van rá. Egyik az, hogy a mészölyi életműnek, illetve az azt működtető poétikának köze van ehhez a sávhoz, a megmutatás metaforába zárt módozatához. Másrészt magát Mészöly Miklóst is így látom magam előtt, egy erős fénysávból kiemelkedve, kontúrosan, szinte árnyéktalanul. Ugyanakkor, ha valami erős fényben áll, nem jelenti azt, hogy tisztán is látjuk. Hiszen a fénytől plusz súlyt kap a jelenléte, túlságosan hangsúlyozódnak a vonásai, amitől megigéz, lenyűgöző lesz a látvány, sőt némileg zavaró is, szinte beleég a tekintetünkbe.

Két dologra fogok törekedni. Egyrészt megpróbálom felvillantani Mészöly Miklós alakját, sajátos személyiségét, életútját. Másrészt arról szeretnék beszélni, mitől egyfajta cezúra ő a magyar irodalomban, mi változott meg általa, mi mutat előre a mába életművéből. Az eddigiek is sejtethetik, hogy erős kapcsolódás fűz Mészöly Miklóshoz. Amikor megkérdezik, kik a kedvenc íróim, a magyar irodalomból mindig Mészöly

Miklóst, Nádas Pétert és Krasznahorkai Lászlót szoktam kiemelni. Számomra ők írói mércék is. Namármost, lehet tudni, hogy Nádas Mészölytanítvány, ahogy Krasznahorkainak is vannak erős kapcsolódásai Mészölyhöz. Én Krasznahorkai László prózájából írtam a doktori disszertációm, amit egy Mészölytől vett idézet vezet fel, *A tágasság iskolája* című esszéjéből emeltem át: „A végtelennel nem »találkozhatunk«, de a szépség »pillanatában« (sűrítés) megközelíthetjük.” Ez az idézet számomra Mészölytől előremutat Krasznahorkaira, így kapcsolódnak bennem össze ezek a szerzők, ez teheti az érintettségemet is relevánssá.

Mit jelent Mészöly Miklósról ma beszélni? Gondolkoztam azon, hogyan vonatkoztatható rá a *kortárs klasszikusok* kifejezés. Az biztos, nélküle

Kultúra 47

TAMÁS DÉNES (1975, Sepsiszentgyörgy) író, kritikus.

nincs kortárs magyar irodalom. Hiszen ő a Nagy Mester. És nemcsak Nádas és Krasznahorkai számára, hanem egy sor ismert kortárs szerző esetében is: Kukorelly Endre, Esterházy Péter, Darvasi László, Márton László mind vállalja ezt a kapcsolódást. Szokták mondani, a modern orosz irodalom Gogol Köpenyeg című elbeszéléséből bújt elő. Ilyen szerepet tölthetett be a modern magyar irodalom számára Mészöly *Magasiskola* című 1956-ban írt kisregénye, akár ezt, vagy *Az atléta halála* című regényt is lemásolhatta volna egy lapra Esterházy Péter, aki tudnivaló, Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényét körmölte át tisztelet gyanánt. Hogy mekkora ez a tisztelet Mészöly iránt, illetve, ő mennyire szuverén személyiség volt, az kiderül a *Privát Mészöly* című dokumentumfilmből, amit Gerőcs Péter készített, ebben kortárs írok, irodalomtudósok mesélnek Mészölyhöz fűződő kapcsolatukról, érdemes megnézni, a Youtube-on fent van.

Az elmúlt évtizedekben, főleg halála után, Mészöly kiesett az irodalmi köztudatból. Vagy inkább lappangva létezett. De ő sohasem volt a sokak írója. Ugyanis egy nehezen befogadható író. A szövegei nehezen olvashatók, komplexek, nem a hagyományos mesélés struktúráit használják, hanem szétrobbantják, feloldják azokat. Másrészt hiányzik a nagy mű, vagy az a két-három nagy mű életművéből, amit sokan forgatnak, idéznek. Nádas: *Emlékiratok könyve, Párhuzamos történetek*; Bodor Ádám: *Sinistra körzet, Verhovina madarai*; Esterházy: *Bevezetés a szépirodalomban, Harmonia Caelestis*. Ezek se könnyű művek, mégis megragadtak az irodalomtörténeti emlékezetben a szerzőjük nevéhez tapadva. Mészölynél nincs ilyen mű, vagyis szerintem van, de nehezebb pozicionálni. Mi van helyette? Egy folyamatosan változásban lévő életmű. Korai novellák, elbeszélések, mesék, ifjúsági regény, drámák, kisregények és regények, versek, aforizmaszerű töredékek, esszéketek, kritikák, versek, munkanapló. Ami ennél is fontosabb, több, egymástól jól elválasztható alkotói periódus, aminek nincs párja a magyar irodalomban, sőt igazán a világirodalomban sem. Mészöly kísérletező, öntörvényű szellem volt, aki nem rendezkedett be egyetlen műfajba, sőt egyetlen stílusba sem. Amikor valami eredményesen kezdett működni nála, azt ott is hagyta és más vizekre evezett. Pedig manapság is ez a siker záloga, ha van egy jó témád, ha van egy bevált poétikai megoldásod, akkor gyárts le több művet a sémán belül, hogy be lehessen azonosítani téged, valamilyen-ként lehessen rólad beszélni. Mészölyről nehéz beszélni, mert mire is fókuszáljunk, melyik Mészölyről beszéljünk? A Mészöly jelenség akár egy sokajtós ház, bármelyik ajtón lépünk be, más-más módon berendezett szobába érkezünk.

Ezért érdekes nézni a Jelenkor Kiadó tevékenységét, amivel manapság Mészölyt valóban kortárs klasszikussá próbálják avatni. Mert Mészöly alakjában és életművében megvan ez a lehetőség. Egyrészt valóban Mester volt. Ennek a mára anakronisztikusan hangzó pozíciónak szintén nincs párja a magyar irodalomban. Ez azt jelentette, hogy segítette a fiatalokat, támogatta őket. Másrészt háborús résztvevő, ahol valószínűleg embert is ölt. A kommunizmusban többször is hallgatásra ítélték, ennek köszönhetően híres regénye, *Az atléta halála* hamarabb jelent meg franciául, mint magyarul. Elvonultan élt sokáig Kisorosziban, a Dunakanyarban, ahová aztán kiköltözött számos alkotó, Nádas, Kukorelly, s oda zarándokolt ki kézben szorongatott kézírataival a magyar irodalom nagy része. Polcz Alaine élettársa, most jelent meg levelezésük szintén a

Jelenkornál. Érdekes kapcsolat, sokat lehetne beszélni róla. Amiben az a legérdekesebb, hogy Mészöly mindig lenézte az író Alainet, aki halála után sokkal ismertebb lett, mint férje. Ahogy Nádas és Mészöly kapcsolatáról is lenne mit mondani, hiszen ez egy harcos, kíméletlen barátság, amelynek a tétje az irodalom volt. De barátságot ápolt Nemes Nagy Ágnessel és a férjével Lengyel Balázssal is, négyük levelezése most jelent meg.

Szóval megy a kultuszépítés, és Mészöly alakja, élettörténete jó anyag erre, mondjuk belegondolni, hogyan nézné ezt Mészöly, jó kérdés. Valószínűleg röhögne rajta, ahogy meztelenül ott ülne írógépe előtt a kisoroszi ház verandáján, miközben a motoszok ott villognának fejében (így nevezte az ötleteit). Mindenki kiemelte megalkuvás nélküli személyiségét, aminek sokáig megitta a levét, hiszen ő nem kötötte meg a kompromisszumot a Kádár-rendszerrel, de a nyugati piac alapú könyvkiadással sem. Ha nem tetszett egy újságíró személye vagy a kérdései, nem adott interjút. Kunderával sem találkozott többet, mert nem tetszett, ahogy hozzá viszonyult. Így is számos nyelvre lefordították. A már említett *Az atléta halálát* nyolc nyelvre.

Amit eddig mondtam, az valóban csak a kultusz, vagy a kultuszépítés része, a nehezebb hátravan: megértetni, mitől egyedülálló Mészöly prózaművészete, hová is kapcsolható, mire mutat előre.

Van néhány Mészöly-szöveg, amit pár évente újraolvasok, ezekre támaszkodnék a következőkben, kettő korábbi szöveg, kettő inkább az életmű második feléhez tartozik. És jól jelzik a váltás tényét is. Illetve még van egy fontos esszéje Mészöly Miklósnak, már idéztem belőle, *A tágasság iskolája* című. Ez is alapolvasmányom. Gyakorlatilag a *Magasiskola* írói kommentárja, korábban azt mondtam: ebben benne van minden, ami engem foglalkoztatni szokott. Ma már óvatosabb lennék, de jelzi ez is, mennyire fontos nekem ez a szöveg.

Honnan érdemes rástartolni Mészölyre? Talán a második világháború sokkjával kezdeni, ami hatalmas változást idézett elő az irodalomban is. Érdekes, Mészöly íróként nem igazán dolgozta fel a háborús élményeit, két katonanovellája van összesen, sokáig birkózott a témával. Ő prózapoetikailag, stilisztikailag vonta le a konzekvenciákat. Ennek legelső állomása a *Magasiskola*. Első megközelítésre ez egy riport egy solymásztelepről, amiről azonban, ha elkezdjük olvasni, kiderül, erős

egzisztencialista töltettel rendelkező művel van dolgunk. Idézek belőle: „...meg kell szokni az állandó szelet, az árnyéktalanságot; ha akarsz, kilométereket nyargalhatsz lóháton, mégsem érzed úgy, hogy megérkeztél valahová; a pusztai égbolt bezár, mint egy fényketrec; mintha billió wattos lámpa tűzne a szemedbe, folyton a nyomodban van, mindenütt megtalál; ennyi erővel cellában is ülhetnél, ott egy százas körte ugyanezt megteszi; ha legalább látnál valakit a közelben, aki hozzád csatlakozik, megszólít, akkor eltökélhetnéd, hogy néma maradsz – de sehol senki, sehol egy ember. Vallani fogsz.”



Igen, a napsütötte sávon vagyunk, hol más-hol. Hiszen mi lenne ez a rövid rész, mint az emberi kitettségnek a leírása, az ember létbe, de Mészölynél ez kicsit konkrétabb, térbe-vetettségének a tapasztalatáról. Ő ezt így fogalmazza meg *A tágasság iskolájában*: „visszavonhatatlanul más térben érzékelünk, gondolkodunk és cselekszünk, mint eddig.” Ennek a más térnek a tapasztalata lenne a korai Mészöly témája, ami ugyanakkor kötné az életművét Kafka, Camus, Beckett prózájához is, akiről folyamatosan ír, akikkel folyamatosan vitatkozik. Vallani kell a kitettségről, a magányról, vallani kell arról, hogy nincsenek kapaszkodók a létben, csak ez a folyamatos nekifeszülés annak, ami körülvesz, érintettségünk minél pontosabb felfejtése.

Még egy idézet a Magasiskolából, ami már jelez valamit Mészöly stílusáról is, ami nem csak stílus, hanem világlátás is: „fölköttem halott perspektíva: az ég áttetszővé hengerelt kék síkok emeletlora; nincs lezárva sehol, nincs görbülete sehol, árnyéktalan préri, halvány vonaljáték rajta a mozgás. Én vagyok az egyetlen szem ebben a pusztaságban, minden egyéb csak

kiszolgáltatott üresség és mégis pókhálószövedék: minden fönnakad benne, s minden kezdettől fogva benne van. Látszatönállóság a magány – az ég két mozdulatlan szemkarikámban kering. Es sorba vonulnak el az üresség jelenései: mindegyik önfeledten cifrázza magát, mindegyik egyéniségében tetszeleg, egy-egy villanásnyi időre álarcot ölt: most fecske, most pacsirta, most ölyv – mégis kérlelhetetlenül ugyanazok, a kék síkok csillogása egyébe mossa őket. A két préri, a lenti és a fenti, egybeolvad...”

Mint jeleztem, 1956-ban íródott ez a szöveg, ami ezért is páratlan, ma is páratlan a magyar irodalomban. Magát a nézést is egy könyörtelen, pontosan regisztráló szem nézi. Esterházy Péter mondja Mészöly Miklósról, hogy ő változtatott a magyar mondaton. Ami hatalmas teljesítmény. Valaki megváltoztassa a nyelvhez, az önkifejezéshez való viszonyunkat! Milyen volt az addigi próza? Kedélyes, mesélős, anekdotázós, érzelmes, hangulatos, szereti a körmondatokat, a részletezést, alig ér véget, lásd Mikszáthot, Móriczot. Ezek helyett mit találunk Mészöly szövegeiben: pontosságra való törekvést, szikárságot, formai precíziót, éles szembenézést. A korai Mészöly próza hideg, éles, mind stílusában, mind tartalmilag, mert az érzelmek is le vannak metszve a tapasztalásról, mindent a tapasztalás tere hordoz, tesz átélhetővé. Ugyanakkor rettenetesen feszes a szöveg, minden a helyén van benne. Ahogy Esterházy mondja: megfogod a Mészöly szöveget és nem megy széjjel.

A más térben való tapasztalásunk önmagunknak szolgálat ki. Hiszen nincs semmi külsődleges fogódzónk, amire támaszkodhatnánk. Itt visszatérhetünk a szépség fogalmához. A szépség sűrítés, mondja Mészöly. A sűrítésben pedig a „pillanat” villantja fel magát, mint olyan realitás, amihez képest minden egyéb tartomány fikció: megéledni csak azon keresztül tud. Az ábrázolt pillanatot nevezi még intuitív evidenciának is. Egyfajta pointilizmus Mészöly prózája, ezért is nehezen befogadható. A mesterségről című esszében írja: „A művészet csak addig lehet igazán önmaga, amíg egyesíteni tudja a szépséget és a becsületes inzultust. S itt korántsem formai inzultusra, meghökkentésre gondolok. Az igazi formabontás sosem öncélú, mindig megfelelő formát kereső; s az más. Mint ahogy az inzultus is, ha igazi: mindenekelőtt szembesítés magunkkal.”

Két dolog mindenképpen megváltozott a Mészöly utáni prózában. Talán túlságosan is. Elég letiltódtak az érzelmek, az érzelmek direkt kifejezése – ezt nevezik patetikusságnak. A sejtett érzelem, a tárgyi, természeti világ által közve-

Vallani kell a kitettségről, a magányról, vallani kell arról, hogy nincsenek kapaszkodók a létben, csak ez a folyamatos nekifeszülés annak, ami körülvesz, érintettségünk minél pontosabb felfejtése.

tetten hordozott érzelem értékesebb, mint a direkt módon kifejezett. A másik, hogy a konklúzió az olvasóra van bízva. Ő kell magában befejezze a műalkotást. Nem lehet szájbarágni a mű üzenetét. Sejtetni lehet, fel lehet mutatni egy helyzetet, amiből azonban az olvasó kell következtessen arra, ami fele mutat a mű. A mű egy ablak, amin keresztül ki tudunk látni valahová, nem maga az igazságnak a hordozója.

50 Egyszóval a korai Mészöly egy nagy redukciót hajt végre a prózában. Redukció a stílus terén, redukció tartalmilag, az érzelmek terén. Ez a redukció három egymáshoz közelálló művében teljesedik ki: „Az atléta halála”, a „Saulus”, a „Film” című kisregényekről van szó, amelyeket a mészőlyi próza gerincének is lehet nevezni. Ezek a leginkább olvasott és hivatkozott, elemzett művei. Nem véletlenül kisregények, a célul tűzött redukció nem teszi lehetővé terjedelmes regények megírását. Valószínű ennek a formai és tartalmi szigornak köszönhető, hogy hiányzik az életműből a magnum opus. Így ír Mészöly a Saulus elsődleges víziójáról: *„Eredetileg úgy élt bennem, mint napverte pusztában egyszál fa, a maga árnyékával. Olyan keskeny vízió ez, mint Camus műveiben az ablakrésen besütő fénysugár. Ebben a sávban próbáltam berendezkedni. És hogy az egész szerkezete ilyen szikár legyen.”*

És sikerül is neki ennek a víziónak a megvalósítása. Mindhárom kisregénye rendkívül összetett mű. Hogy mennyire kísérletező volt Mészöly, az is jelzi, hogy *Az atléta halála* elbeszélője nő. Ma ez megszokott írói fogás, hogy férfi női szemüvegen keresztül ábrázolja a világot, de addig nem igazán volt ilyen a magyar irodalomban, miközben az elbeszélhetőség kérdései is folyamatosan nyitva vannak tartva, ahogy Ottlik híres regényében is. Különben is a huszadik század kimagasló szövege, ma is teljesen frissnek hat. Főhőse Óze Bálint aszkétikus sportoló, ugyanakkor az élet, saját sorsa és múltja rejtélyét kíméletlenül faggató férfi. Azt is

lehetne mondani, az író alteregója ő. Az atléta eleve modern hős. Úgy hajszolja a létezés rekordját, ami meghaladja eredendő kondícióit, hogy közben már nem igazán hisz abban, ami túlmutat a létezésen.

Ez tehát a korai, főleg egzisztencialistának nevezhető Mészöly. Még beszélnek egy másikról is, aki talán a leginkább megközelítően a mágikus realista jelzővel lehetne illetni. Ehhez két elbeszélésre tennék utalást a *Megbocsátás* és a *Sutting ezredes tündöklése* címűre. Majd röviden kontextualizálnám őket.

Az az érdekes, hogy ezekben a szövegekben Mészöly visszatér a múlthoz, elkezd történeteket mesélni, a táj, a térség mitológiáját kibontani, ami élesen szembemegy a korai szövegeivel.

A mészőlyi próza csúcsa számomra a *Megbocsátás* című elbeszélés. Nagyon sokszor olvastam el, amíg rájöttem a megfelelő olvasási stratégiára. Hogy itt nem csak azt kell értelmezni, ami le van írva, hanem azt is, ami nincs. Hogy valójában a résekben, a kihagyásokban is van egy történet, ami legalább ugyanannyira fontos, mint amiről olvasunk. Arra hamar rá lehet jönni, hogy a számos motívum, szimbólum, kép, amivel tele van zsúfolva a szöveg, valahogy nem vezet sehova. Egy polgári család tudatalattijába tudunk így betekinteni, amiben benne van a térség történelme is, de ez csak egyfajta mázként mutatkozik meg, ami elfedi a barbár készítéseket. Az elbeszélés története egy nemi erőszakhoz vezető útként is olvashatók, miközben alig van valami konkrétum, amiből ki lehetne indulni. Az egész fölött pedig ott ragyog a cím rejtélye. *Megbocsátás*? Ki bocsát meg, kinek, miért? Mészöly nem könnyíti meg a dolgunk.

Hogyan működik a mágikus realista Mészöly-szöveg?

Íme a *Sutting ezredes tündöklése* című elbeszélés első mondatai: *„A múlt század egyik forradalmi változásokkal teljes nyárutóján érkezett Sutting ezredes Szegzárdra. Ennek nem maradt írásos nyoma, csak annyi, hogy Töttös Ármin lómészáros unokája följegyezte a dátumot a családi Biblia hátulsó lapjára: augusztus 12. Az öröknaptár útmutatása szerint ez hétfői napra esett. Az ezredes Bogyiszlón töltötte a vasárnapot, marhagulyást evett a Kolomphoz címzett fogadóban, és az asztal mellől, az udvaron ácsorgó gyerekek szórakoztatására, pisztolyával lelőtt egy karóra akasztott rozsdáskék fazekat. A fazék szokatlanul tömpán csattant, ami a lövés mesteri pontosságát jelezte;*

úgy találta el, hogy a lány ólomgolyó szétlapult szögfejként oda is forrasztotta mindjárt a bogos karóhoz. Ezek apróságok. Gyermekkorában egy harkályt forrasztott így oda a fatörzshöz. A gyermekkor elmúlt.”

Mi figyelhető meg ebben a szövegrészben? Két dolog mindenképpen. Megjelenik (régies formában) Szegszárd, Mészöly szülővárosa. Amit a római időkben Aliscának neveznek (Lásd a *Térkép Aliscáról* című szöveget). Szegszárd – Pannónia – Közép Európa – ez az a koordináta rendszer, ami-ben Mészöly késői szövegei mozognak térben és időben. Másrészt van a szövegrészben egy lezárhatalatlan részletezés, játékosság, ami később könnyen csúszik át a mágikus, fantasztikus területére. A történelem extenzív valóságát fedezi fel magának, megalkotva a „Pannon töredék”-et, ahogy egy befejezetlen regénycíme is jelzi. Vajon lehet Kelet-Európa helyi történeteiből világirodalmat csinálni? Ez lenne a kérdés, a tét, amit végül nem tudott beváltani Mészöly, de számos izgalmas szöveget hozott létre.

Közben a Mészöly-mondat is megváltozott. Nem teljesen, de érzékelhetően. Nehéz ezt a változást pontosan megragadni, mert megmaradt a szikárság, a pontosság, mégis sűrűbb, talán gazdagabb is lett a Mészölyi-próza azzal, hogy játékosan, többértelműen magába szívta a térségi, történelmi elemeket, a mindennapi élet kellékeit.

Véletlenszerűen választottam ki a következő mondatokat a *Sutting ezredes tündöklése* című elbeszélésből, hogy jelezzem az új fordulat stílusát: „*Crescence hajnalban nyitott rést a hálószobája ajtaján, és külelt, hogy férje nagynénje, aki harminc esztendeje egy rózsákkal körbeültetett fehér házasság álomvilágában élt, vajon befejezte-e a szokásos éjszakai bolyongását az árka-dos folyosókon. Komornája szerint a Méltóságos Asszony üvegen keresztül nyalja a mézet, és az is gyönyörű. A folyosó üres volt, az emelet-ről sem hallatszott le semmi nesz. Az ezredes férfiúi méltósággal lépett ki az ajtón, s a zavar vagy a feszélyezettség legkisebb jele nélkül tért vissza a vendégszobába. A távolodó léptek biztonsága majdnem önkívületi csenddé csitult el Crescence-ben. Képtelen volt otthagyni a csukott ajtót, nekitámaszkodott, s míg lehunyt szemmel összeszorította a combját, görcsösen forgatni kezdte köntösén az egyik gombot. Maga is érezte, hogy a festmények törekény véglegességének a foglya ezekben a pillanatokban.”*

Érdemes ízeletgetni ezeket a mondatokat, annyira érzéketesek, sűrűk. Ugyanakkor nem a hely, a táj, a történelem nemzetiesítése zajlik Mészöly szövegeiben. Nemzetiesítés alatt azt

értem, hogy a tájba, az emberi történésekbe, történelmi folyamatokba belevetítjük a nemzet, az etnikum jellegzetességeit. A székely Hargita, magyar alföld helyett Mészöly a különös, a fordulat, a mitizálható elemeket használja, másrészt nem épít koherens narratívát, nagy elbeszélést, hanem mindez nála töredékes, végső soron összekapcsolhatatlan marad.

Máshonnan fakad az ő hűsége a tájhoz, a helyhez, a történelemhez.

Esszéisztikus vallomás: „*Igazában nem vagyok otthon sehol. De úgy is mondhatnám, hogy Varsóban legalább annyira otthon éreztem magamat, mint Nápolyban, Párizsban vagy Les Pieux tengerparti fennsíkján. Hűtlenség? Az is. De e nélkül a hűtlenség nélkül az öbölnek sincs értelme, távlata; az öbölnek, amely arra való, hogy kedvet csináljon a hűtlenséghez és ízét adja a visszatérésnek. A „dunántúliság” mint lokálpatriotizmus? Inkább így fogalmaznék: felelősségteljes adottság az elfogultságot nem ismerő „hűtlenség” igazolására.*” (Mit jelent nekem Pécs?)

Szóval „felelősségteljes adottság” és „elfogultságot nem ismerő hűtlenség”!!!

Ezt a két végletet – adottság és hűtlenség – kapcsolja össze. Egy olyan felhívás van ebben a párosításban, ami ebben az eszméktől, érdekektől acsarkodó világban nagyon is aktuális.

Hogy miről is van szó? Ezt próbálom szemléltetni a „Szerelem” című töredékével.

Örökké építkezem. Ahány táj, mindenhová házat, horgonyt, erődöt, védtelen sátorlapot. Nem érhet meglepetés, a letelepedési kérelem éjjel-nappal a zsebemben, minden címre. Megbocsáthatatlanul szeretem a földet – nincs erőm megcsalni egyetlen pontját sem. Ha megállnék, a felszarvazott tájak bosszúja ölne meg. Így is – hitegetés minden pillanat. Útközben lakom. Így őrzöm a hűség látszatát.

Mégis, itt kell hagynom; atomjaimra szedne különben.

Végére azt mondhatom, Mészöly szövegeiből, életművéből egy folyamatos figyelmeztetést olvasok ki, arra nézve, hogy úgy próbáljunk otthon lenni a világban, hogy ne fogadjuk el az olcsó, könnyű megoldásokat. Ettől nem elveszettek leszünk, hanem csak pontosabb, könyörtelenebb megfigyelők.

A napsütötte sáv is megtarthat bennünket!

Arcanum, ahol a múlt visszakereshető

A rendszerváltás idején létrejött Arcanum Adatbázis Kiadó kulturális tartalmak tömeges digitalizálásával, adatbázisokba rendezésével és publikálásával foglalkozik. Az alapító-tulajdonossal, BISZAK SÁNDORRAL SZÜCS LÁSZLÓ beszélgetett.

Honnan és hogyan jutott el a mai Arcanumig?

Vegyészként végeztem az ELTE-n, s számomra viszonylag hamar kiderült, az én vegyészkedésem félreértés. Amikor a pályaválasztásra került sor, a Richter Gedeon gyógyszergyár könyvtárába kerültem. Ez 83-ban fantasztikus helynek számított, ott már volt internet, nemzetközi adatbázisokat értünk el tárcsázós telefonnal. Végzett vegyészként a kutatókat segítettem az információk beszerzésében. Az volt a meglepő, hogy ha

Interjú

SZÜCS LÁSZLÓ szerkesztő, költő (Nagyvárad, 1965), az *Újvárad* főszerkesztője, a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete elnöke.

magyar adatokat, szabadalmakat kerestünk, akkor is Amerikából kellett kikérnünk ezeket. Egy évig voltam ott, akkoriban Magyarországon már alakultak a kisszövetkezetek, egy ilyenhez kerültem, ahol az addigi munka folytatását céloztuk meg. Készítettünk egy szabadalmi adatbázist, akkor még floppy lemezen, s havonta hordtuk ki az előfizetőknek.

– Ez az adatbázis már tekinthető az Arcanum őséneke?

– Az Arcanumot 1989-ben alapítottuk közösen a szabadalmi hivattal, a rendszerváltás idején, akkor már voltak CD-ROM-ok. Mi 91-ben adtuk ki az első CD-ROM-ot, majd megcsináltuk a Bibliát előbb floppyn, később CD-n is. 1996-97-ben lett ez elsősorban magyar cég. Elindult a CD gyártás, Verstar, Ady-összes, Mikszáth-összes,



Fotó: Kovács Szabolcs

Jókai-összes, alpművek, Pallas lexikon, ezeket raktuk mind CD-re. Voltak megbízásaink az Országos Széchényi Könyvtártól, illetve a Nemzeti Levéltártól. Akkoriban még az volt a divat, hogy gépeltük a szövegeket, ahogy a kiadókban, a szerkesztőségekben is csinálták. Valamikor a 2000-es évek elején jelent meg a Google Books, onnan kezdve már nem bajlódtunk beírással, hanem automatikusan szövegeket állítottunk elő, ez az úgynevezett OCR technika, az elkészült szövegekben pedig keresni is lehetett. Ez változtatta meg a világot, meg a mi gondolkodásmódunkat. Azt soha nem is tudtuk volna újragépelni, amit Magyarországon jó százötven év alatt ötven-hatvan nyomda ólomban kisért.

Utólag jó döntésnek bizonyult, hogy előbb a periodikákat kezdtük el feldolgozni, mert a különböző lapok annyira személyesek, annyira benne van szinte mindenki. Különösen a napilapok jelentenek olyan mennyiségű adatot, valamilyen formában szinte mindenki benne van ezekben. A tudományos folyóiratokkal kezdtük, az országos napilapok feldolgozásától rettegtünk, megoldhatatlanul nagy feladatnak tűnt. Akkoriban jutottunk hozzá egy *Népszava*-sorozathoz, amit éppen ki akartak dobni. Megpróbáltuk mindenféle kockázat és kötelezettség nélkül feldolgozni, s egészen jól működött. Ettől a pillanattól mondhatjuk, hogy tömeges digitalizációt végzünk.

– *Milyen anyagmennyiséget jelent a mai napig ez a tömeges digitalizáció?*

– Azt szoktuk mondani, jelenleg 55–60 millió oldal körül tartunk. Három nagy szolgáltatásunk van, az egyik az Arcanum Digitális Tudástár, az ADT, ott elértük a 39 millió oldalt, s szeretnénk a nyár folyamán átlépni a negyvenmillió oldalt, azaz elérni a 4 kilométert. A másik a Hungaricana, ami egy könyvtárakkal, levéltárakkal közös adatbázis, ott 15–20 millió oldal anyag érhető el, s van a Szaktárs nevű szolgáltatásunk, amiben húsz kiadó összes könyve tesz ki 6–8 millió oldalt. Ma már minden olyan jelentős folyóirat elérhető nálunk, amelynek digitalizálását engedték, a kiadók nem engedték a *Nők Lapját*, a *HVG-t* és a *Magyar Narancsot*.

Érdekes kérdés, hogy az idők során egyáltalán mi marad fenn. Nagyon sok emigráns lappal találkoztunk a New Brunswick-i könyvtárban, onnan hoztunk el anyagokat, s ez alapján mondhatom, hogy az amerikai magyar emigráns sajtó 80–85 százaléka elveszett, elpusztult. Összességében a hozzáférhető magyar nyelvű lapok mintegy 75–80 százalékanak feldolgozásánál tartunk, ha egyáltalán meg tudjuk mondani, mit jelent a száz százalék.

– *Manapság is bukkannak fel kuriózumok?*

– Egyre ritkábban. Ugyanis mind nehezebb a hiányzó lapokat, évfolyamokat pótolni. Kezdetben csak teljes gyűjteményeket digitalizáltunk, ma már ha tíz–húsz évfolyamból megvan egy-kettő, akkor is megcsináljuk, bízva abban, hogy előkerül a többi.

– *Egyáltalán hogyan lehet rábukkanni ilyen anyagokra?*

– Ennek a harminc évnek köszönhetően rengeteg személyes kapcsolatunk alakult ki, járjuk a könyvtárak, levéltárak raktárait. Ez egyre sziszifuszibb munka. Szerencsére a gyűjtők is felfigyeltek már ránk, néha egészen különleges anyagokat tudnak szolgáltatni.

– *Tudna olyan példákat mondani, amik az erdélyi magyar sajtó múltjából hiányoznak?*

– Például tudunk a *Székely Nép* című lapról, de példányaihoz még nem jutottunk. Sokszor az a nehézség is előáll, hogy nem tudjuk pontosan, mit is keresünk. Például nem gondoltam volna, hogy a rendszerváltás után létezett romániai magyar

Mindenkinek ott van a nyoma a sajtómúltban, ha más nem, egy sor az iskolai értesítőben. Mi azt az egy sort is segítünk megtalálni.

sportnapilap, de ma már vannak nálam 90–91-es lapszámok. Fogalmam sincs, meddig működött. Ezek a számok is egy olyan dobozból kerültek elő más lapokkal együtt, amit ki akartak dobni. Sokan bíráltak engem azzal, hogy a mennyiség megszállottja vagyok, aki nem figyel az apró részletekre. Ám meggyőződése, hogy a mi anyagunk sikere arra épült, hogy elértük azt a kritikus tömeget, amikor az emberek már nem azt mondják, hogy ez vagy az a lap nincs meg, hanem azt, hogy túl sok van. Egyébként éppen egy másik romániai lap, a *Jóbarát* gyermekmagazin évfolyamain dolgozunk.

– *Mit jelent ez a mi? Mekkora az Arcanum csapata?*

– Összesen 25–30 munkatársunk van, közülük 6–7-en szkennelnek, 14–15-en OCR-eznek, a feldolgozást csinálják, van 2–3 képzett programozónk, illetve a csapat, amely a kötetesetet csinálja. Ez egy stabil közösség, jó részük két-három évtizede együtt dolgozik. Többnyire a barátaimmal, ismerőseimmel indultunk, igazából az ELTE tollaslabda csapatával, s ma már a gyermekeim osztálytársai, barátai közül is csatlakoztak.

– *Ez közhasznú tevékenység, ami üzleti alapon működik. Van lehetőségük támogatásokhoz jutni?*

– Nekünk ugye két alapvető tevékenységünk van, a már említett Hungaricana az egyik. Ott, ha egy adott intézmény pályázik, vagy mi, akkor szabadon felhasználhatóan tesszük fel az anyagot. Ha viszont mi ruházunk be, akkor az ADT-re tesszük fel. Ilyen értelemben ritkán pályázunk, de ha mégis, az nem az ADT-re kerül. Ahhoz szigorúan tartjuk magunkat, hogy az saját, azt mi fejlesztjük, mi finanszírozzuk, s mi szedjük be az előfizetési díjakat is.

– *Milyen hasonló külföldi példák vannak erre a munkára?*

– A környező országok helyzetét viszonylag jól ismerem, egyedül Ausztriában van az Arcanumhoz mérhető szolgáltatás, azt az Osztrák Nemzeti Könyvtár csinálja. Mennyiségi és minősé-



gi tekintetben is előttük járunk, például nálunk működik az arcfelismerő funkció, s a szkennelés minősége is jobb, ahogy a keresése is. Az arcfelismerőt sokan használják, népszerű, feltöltik a nagypapa képét, abban bízva hátha találnak valamit...

Az angol nyelvű oldalak közül a legnagyobb a *Newspapers.com*, ezt a mormon egyház működteti. Hogy érzékeljük a kicsiségünket, nekik több mint 700 millió oldal feldolgozott anyaguk van, elsősorban a regionális, megyei, városi lapok Amerikából, ugyanis ezek fontosak a családfakutatásban. Nem ingyenes, de fillérékért használható. Talán a hollandoknál működik még a miénkhez hasonló módszer. Az ilyen oldalak leginkább a keresésnél akadnak el, pedig a teljes keresés az, ami az egészet éltetheti.

Én 1983-ban tanultam meg, hogyan kell létrehozni egy kereshető adatbázist. Léven, hogy ez akkor magától értetődő volt, csodálkozom, hogy a 2020-as években is képesek a kereshetőség lehetősége nélkül archívumokat létrehozni. Persze akadnak speciális, a keresést nehezítő tényezők, a német anyagok esetében például a gót betűk.

– *Gondolom, ez a probléma előállhat a cirill betűs régi román sajtóanyagok feldolgozása esetében is?*

54

– Abszolút, az ószláv szövegekre még nekünk sincs megoldásunk.

– *Az Arcanum a román piacra lépést is megtette. Mi ennek a története?*

– Bárdi Nándor vezérletével Marosvásárhelyen a megyei könyvtárban feldolgoztuk az ott fellelhető magyar nyelvű lapokat. Óriási szerencsére a román igazgató azt mondta erre: milyen jó ötlet. Azóta több román könyvtárral is felvettük a kapcsolatot, többnyire pozitívak a tapasztalataink. A legismertebb lapokat már Vásárhelyen meg-



csináltuk: *România literară*, *Scînteia*, a helyi *Steaua Roșie*, még a *Sportul* is. Ezeket fel is tettük az adatbázisba, s amikor volt már értékelhető mennyiségű anyagunk, akkor igyekeztünk felvenni a kapcsolatot más könyvtárakkal. Ugyancsak igen pozitív fogadtatásban volt részünk Nagyszebenben, kezdetben Váradon is, a megyei könyvtárban, viszont amikor aláírásra került volna a szerződés, a megyei önkormányzat elnöke ezt leállította, mondván, hogy nem biztosítunk hozzáférést a könyvtárnak az adatbázishoz, s nem adjuk át a digitális anyagot, holott ezeket a szerződés egyértelműen tartalmazta. Jelzem az adatbázishozzáférés azóta is fennáll, jelezve együttműködési készségünket. Annál inkább örülök a szebeni kapcsolatnak, ennek is köszönhetően a román sajtóanyagok tekintetében már 3-4 millió oldalnál tartunk, ami adatok tekintetében még többet is jelent, hiszen a régi román napilapok jó része hatalmas, A2 formátumú.

Én 1983-ban tanultam meg, hogyan kell létrehozni egy kereshető adatbázist. Léven, hogy ez akkor magától értetődő volt, csodálkozom, hogy a 2020-as években is képesek a kereshetőség lehetősége nélkül archívumokat létrehozni.

– Milyenek az Arcanum látogatottsági adatai?

– Mintegy tízezer magánelőfizetőnk van, s körülbelül 350 intézményi, könyvtár, levéltár, egyetem. A romániai piac esetében még dolgozunk kell ahhoz, hogy elérjük a kritikus tömeget, bár közelítünk ehhez. Legújabbban a Iași-i egyetemi könyvtárral kerültünk szoros kapcsolatba. Úgy látom, a román nyelvű anyagok tekintetében jövő év végére érhetjük el azt a szintet, hogy a Digi24 hírtévében hirdetést helyezünk el, vagy pr-cikket egy olvasott román napilapban.

– Más irányban is terjeszkednének a régióban?

– Meglepően jól indult el a szlovákiai vonal. A kassai tudományos könyvtárból kerestek meg, sajnos éppen a szerződésünk aláírása előtt tört ki az orosz-ukrán háború, aminek következtében a szlovákiai állami intézményeknek, így a közgyűjteményeknek ideiglenesen megtiltották, hogy külföldiekkel szerződjenek. Hasonló korlátozást se Romániában, se Magyarországon nem tapasztaltam. Azerbajdzsánba is hívtak, az ottani nemzeti levéltár, könyvtár és az Akadémiai Könyvtár vezetőivel tárgyaltunk, már túl is vagyunk egy nagyon sikeres demonstrációs rendszeren, ahol az azeri nyelv minden finomságát sikerült implementálni. Alá is írtuk az együttműködési szerződést, most a feldolgozás tömegesítése a cél.

– Szokott-e felhasználóként böngészni az Arcanumon?

– Bizonyos értelemben mindent nagy örömmel forgatok. Furcsa dolog az, hogy első megközelítésből majd minden régi lapszám érdektelen, mondjuk amikor a *Revista de Chimie*-t, a *Metallurgica*-t digitalizáltuk, netán a *Bridzsélet* folyóiratot, vagy a *Postai és Távközlési Értesítőt*, akkor nem egyszer mondogattam, tiszta hülyék vagyunk. De amikor az egész összeáll, egy teljes gyűjtemény, akkor elképesztő dolgokat képes adni. Egészen izgalmas lapok kerülnek a kezünkbe, mondjuk Iași-ban a *Realitatea Ilustrată* 1942-es számai, amiket személyesen digitalizáltam. Nekem az egyik szívügyem a sport, ezért is örülök régi sportlapok felbukkanásának. Érdekes számomra megnézni egy régi magyar-román meccs sajtóviasszhangjait az ellenfél szemszögéből. Vagy álmomban sem gondoltam volna, hogy létezett a két világháború között román nyelvű, kifejezetten színházi napilap, mint amilyen a *Rampa* volt. Ugye, azt szokás mondani, nincs érdektelenebb, mint a tegnapi újság, miközben nincs érdekesebb, mint egy százéves. Amivel még érdekesebbé tudjuk tenni, az a kereshetőség, nem csupán a lapozgatás élményét kínáljuk. Mindenkinek ott van a nyoma a sajtómúltban, ha más nem, egy sor az iskolai értesítőben. Mi azt az egy sort is segítünk megtalálni.



Az önálló társulat szabad műsorválasztást jelent

Legutóbb, a Trialóg rovat hagyományát megbontva, Sebestyén Abával közöltünk interjút, most pedig, szintén hagyományos interjú keretében TÖRÖK VIOLA, a Vim Spectrum gyógyszergyár által fenntartott marosvásárhelyi Spectrum Színház vezetője válaszolt TASNÁDI-SÁHY PÉTER kérdéseire.

A Spectrum alapítása előtt komoly tapasztalatot szerzett erdélyi kőszínházakban. Milyen korlátokat lát az államilag támogatott rendszerben, amiket csak függetlenként lehet átlépni?

Minden színháznak van egy sajátos arcu-
lata, koncepciója, műsorpolitikája, mely oly-
kor nem egyezik az általam képviselt értékek-
kel, legyen az darabválasztás, szerző, látvány,



Interjú

TASNÁDI-SÁHY PÉTER (Budapest, 1981) író, újságíró, rendező. Nagyváradon él.

zenehasználat, általános üzenet. Ugyanakkor így jobban lehet építkezni, darabról darabra, lépésről lépésre.

Mi az, ami a Spectrum Színházat egyedivé teszi?

A Vim Spectrum gyógyszergyár által fenntartott színház mottója: *Mens sana in corpore sano*, azaz ép testben ép lélek. Ez a testi-lelki egészség megőrzésének koncepciója értelemszerűen építő jellegű előadásokat tűz ki célul, az „értékek újraértékelése” Nietzsche-i elv alapján, erdélyi kulturális gyökerek felhasználásával – akár népzene, néptánc, népszokások, népi hiedelmek feldolgozásával – színháztörténeti klasszikusok, örök érvényű alkotások sajátos fénytörésbe állításával, építő jellegű feldolgozásával.

Hogy fogadta a szakma, illetve a közönség a színházalapítást majd 10 évvel ezelőtt, milyen utat jártak be azóta?

Van egy törzsközönségünk, de mindig vannak újabb érdeklődők is, előadásoktól függően. Ami a szakmai fogadtatást illeti, majdnem mindig részt vettünk a Határon túli Színházak Kisvárdai Fesztiválján, a Thália Színház Határon Túli Fesztiválján, a Gyulai Nyári Fesztiválon. A budapesti Nemzeti Színházba is többször meghívtak, sőt van egy közös produkciónk, Döbrentei Sarolta: *Sára asszony* című darabja Vidnyánszky Attila rendezésében, melyet az idén Nagyszalontán is bemutathattunk Arany János születésnapja alkalmából. Részt veszünk a magyarországi Déryné programban, többek között Kincses Elemér *Függöny* című darabjával, a szerző rendezésében. A Magyar Kultúra Napján a Maros Művészegyüttessel koprodukcióban készült *Tündöklő Jeromos* előadásunkkal megnyitottuk a Tamási-évet, virágvasárnap a budapesti Akváriumban a Tamási-Kavalkádon a *Boldog nyárfalevéllel* vettünk részt. Tamási Áron születésének 125. évfordulóját egész Kárpát-medencében ezzel a két előadásunkkal szeretnénk megünnepelni, Kovászna és Marosvásárhely után Zentán, Magyarakanizsán, Gyergyóditróban, Székelyudvarhelyen, Gyulán, Komáromban, Mikházán és Farkaslakán-egyelőre.

Szeretnénk a szórványba is eljutni minél több helyre, ezért örültünk a petrozsényi meghívásnak is a júniusban tartandó Magyar Napokra.



Jelenet a Boldog nyárfalevélből, Vaska Gellért szerepében Bogdán Zsolt, Klára: Márton Emőke Katinka

Milyennek látja az elérhető pályázati rendszereket, milyen lehetőségeket kínálnak egy Spectrumhoz hasonló intézmény számára?

Mindig szoktunk pályázni a Magyarországon meghirdetett lehetőségekre, örülünk, ha kapunk támogatást, persze jó lenne, ha hasonlóknak lennének idehaza is.

Milyen lehetőségeket, illetve felelősséget jelent az önálló társulat fenntartása?

Az önálló társulat szabad műsorválasztást jelent: sok meghívott vendéget, nemcsak színházi előadásokat határon innen és túlról, de zenés produkcioakat, könyvbemutatókat, hangszersimogatóval egybekötött, gyerekeknek is szóló népzenei előadásokat is. Legközelebb Pál István „Szalonna” és bandája, valamint Berecz András *Apja-fia* előadásokat látjuk vendégül.

Milyen hatással volt a színház életére a járványhelyzet, milyen károkat okozott, hogyan próbálták átvészelni?

Nagyon keveset tudtunk játszani, kevés nézővel, a távolságtartás megoldhatatlansága

miatt sokáig egyáltalán, de majdnem végig tudtunk próbálni, ezért több kijátszatlan előadásunk van és vannak elkezdett és befejezésre váró produkcioak. Reméljük, egyenesbe jövünk nem-sokára.

Most, hogy talán újraindul teljes lendülettel a kulturális élet, milyen tervekkel indulnak neki?

Két bemutatónk volt már és két felújításunk: Kincses Elemér *Covid 19* című darabja, melyet az elmúlt időszakra reflektálva írt és rendezett meg színházunkban, valamint Alfred Jarry *Übű, a király* című műve Bodolay Géza újraértelmezésében és rendezésében. A két Tamási-darabot jómagam állítottam színpadra a Maros Művészegyüttessel közös produkcioként, Bogdán Zsolt kolozsvári színész vendégszereplésével, akinek Bartis Attila novelláiból összeállított egyéni előadása, *Amikor* címen, folyamatosan színházunk műsorán szerepel és sok meghívásunk volt határon innen és túlról. Készül egy Petőfi-összeállítás is *Bolond Istók* címmel a költő 200. születési évfordulója alkalmából, melynek bemutatója vagy az évad végén, vagy a következő évad elején lesz.

Öngyilkos életrajz

Az élet él és élni akar – jutott eszembe Ady sora *Az öngyilkos* előadása után. Nyikolaj Erdman 1928-ban írt vígjátéka, kemény társadalom- és rendszerkritika, nem véletlenül tiltották be a Szovjetunióban, majd száműzték Erdmant Szibériába. A szerző Meyerholddal dolgozott, a rendezőt kivégezték a sztálini rezsim alatt. Nevük viszont fennmaradt, előbbi mint a tragikus bohózat írója, utóbbi mint a színházi játék egyik megújítója.

Botos Bálint negyedszerre állított színpadra előadást a nagyvárad Szigligeti Színház azonos nevű társulatánál, és eddig minden esetben képes volt újat, érdekeset, korszerűt alkotnia.

Az öngyilkos szövege humoros, a cselekménye bohózatközeli, a megírt emberi sorsok viszont drámaiak. A főszereplő akár hős is lehet-

Színház

SIMON JUDIT (Nagyvárad, 1956) Spectator-díjas újságíró, színikritikus, a Holnap Kulturális Egyesület elnöke.

ne, ha lennének korunkban hősök. De nincsenek. Hiába keresnénk őket a múlt és jelen században. Buffók tetszelegnek a hősök szerepében. Pojácák és bohócok viszik a prímet. Cirkusz van, kenyér nem mindig akad. A kisember húzza a rövidebbet.

A rendező vékony jégre lépett, de felcsatolta a korcsolyákat, nem csúszott el, sőt. Előadása magában hordozza a bohóctréfát, az abszurd drámát, a groteszk vígjátékot. Wilson és Kantor színházát juttatta eszembe. Megtalálta a napjainkra jellemző formanyelvet.

Fekete falak, aranyozott ráámában a család kicsi otthona. Berámázva a család, az ismert retorika képi megjelenítése: a család a legfontosabb. Kiemelve, szépen berámázva. Körülötte semmi, fekete üresség. Ebbe a fekete ürességbe lépnek ki, próbálnak túlélni. Mindent. Munkanélküliséget,

viszálykodást, társadalmi nyomást és elvárást. Belerokkanva, meggörnyedve, a piramis legalsó fokán, reménytelenül, mégis tele reménnyel.

A család, a szomszédok és a többiek mind, elhurbolt kezelábasaikban, fehérre festett arcukkal szinte egyformák. Az emberek viszont különböznek, hát frizuráikkal, maszkjukkal, kiegészítőkkel jelzik a különbözőséget.

Kellékek nincsenek, a zene, a hanghatások helyettesítik a tárgyakat, „színesítik” a díszletet, jellemzik a karaktereket.

Botos megalkotta ezt a rólunk szóló előadást, de a színészi játékra bízta a történet, a helyzetek megteremtését, szerepformálásukra a karakterek mélységeit és magasságait. Alakításaik által válnak fájdalmasan mulatságossá ezek az együttérzésre méltó vagy ágálásukban, képmutatásukban nevetségessé váló szereplők. Meg az a társadalom, az az értelmiség, aki a más, a lenézett kisember kezével kaparná ki a tűzből a maga gesztenyét.

Szemjon egy félreértés nyomán válik majdnem hőssé: azt hiszik, hogy öngyilkos lett, majd ő kezdi hangoztatni, hogy véget vetne az életének. Felsorakoznak a hírnévre vágyó nők, a díjra ácsingózó irodalmár, a képmutató pap, a szomszédok, és még sokan, hogy saját vélt vagy valós gondjaikra Szemjon öngyilkossága hívja fel a figyelmet. Mindenki a maga ügyét tekinti elsődlegesnek, jár nekik az emberáldozat, hátha senkiből valakivé avanszálnak.

Nincs közösség, nincs szolidaritás, és együttérzés sincs. Érdek van és önzés.

Szemjon viszont élni akar. Rájön, hogy élni jó, hogy ameddig élünk minden megtörténhet, akár jóra is fordulhat minden. Vagy nem. Mindegy.

Hunyadi István fergeteges alakítása teszi érdekessé és szerethetővé Szemjont. A bohóctréfától a drámai monológokig terjed a színész skálája. Ő a kisember megtestesülése. Nem túl okos, néha gyáva, de elég bátor ahhoz, hogy az élet nevében szembeforduljon az önös érdekei szerint kihasználni akaró többiekkel. A társadalommal, a

közösséggel, ha úgy tetszik. A maga módján, hősködés nélkül, mint aki nem akar mást, csak élni. Túlélni a rendszert, ami megnyomorítja, ami nem tiszteli az életet.

Tasnádi-Sáhy Noémi bravúros alakítása teszi szinte prototípussá a feleséget. Maria Lukjanovnája csontsovány, belegörnyedt a napi gondokba. Házassága nem kimondottan boldog, de ő elfogadta Szemjont olyannak, amilyen. Talán szerelemből ment hozzá, de már csak a megszokás, a civódás maradt. A valamikor szép nő megtört asszonnyá lett. Elviseli a szegénységet, férje rigolyáit, megszokta, talán szereti Szemjont, aggódik érte. Tasnádi-Sáhy megjeleníti az asszony érzésvilágát: beletörődés, elfogadás, élniakarás. Ahogy elnéztem, az jutott eszembe, hogy nem egy és két ilyen sorsát elfogadó, a napi rutinba belefáradt feleséget ismerek.

Molnár Júlia Szerafima Iljinisna, nem biztos, hogy örült lánya házasságának Szemjonnal, de ő is beletörődött. Elfogadta, mert mindent megtenne a lányáért. A művészileg megújult Molnár Júlia nagyszerű alakításában az anyának sem lehetett jobb élete, mint a lányának. Rezignáltan, szinte cinikusan fogadja az eseményeket. Egy pillanatig sem hiszi el, hogy veje önkézüleg véget vetne az életének. Még akkor sem, amikor mindenki halottnak hiszi. Mert Szerafima tudja, bármennyire is nehéz, küzdelmes, nyomorúságos is, élni kell.

A festett arcok, a parókák, a testtartások okán alig ismertem meg a színészeket. Ezt dicséretnek szánom, mert azt jelenti, hogy játéuk is teljesen eltért korábbi szerepeikben látottaktól. Pompás karakteralakítások sorakoznak az előadásban, és csak a terjedelem okán nem méltatok külön minden kisebb-nagyobb szerepben brillírozó színészt.

Botos Bálint rendezésében kerek egész az alkot a szöveg, a zene, a mozgás, a testbeszéd. Humoros, meglepő és drámai képeket visz színre. A tréfa, a groteszk és abszurd egységes, koherens, jól felépített alkotássá nemesül az előadásban, amely az embert helyezi a fénybe. Szeretettel és megértéssel és sok humorral, vitathatatlan ízléssel.

Az *öngyilkos* olyan előadás, amit jólesik újra és újra megnézni. Mert árad belőle a humánus. Ritkaság ez manapság.

SIMON JUDIT



NAGYVÁRADI SZIGLIGETI TÁRSULAT

NYIKOLAJ ERDMAN: AZ ÖNGYILKOS
(vígjáték)

59

FORDÍTOTTA: Dalos Rimma

RENDEZŐ: Botos Bálint

DÍSZLETTERVEZŐ: Golicza Előd

JELMEZTERVEZŐ: Bajkó Blanka Alíz

ZENESZERZŐ: Trabalka Cecília

SOUND DESIGNER: Hodu Péter

ÜGYELŐ: Vajda Zoltán

SZEREPLŐK: Hunyadi István (Szemjon Szemjonovics Podszekalnyikov), Tasnádi-Sáhy Noémi (Maria Lukjanovna), Molnár Júlia (Szerafima Iljinisna), Dimény Levente (Alekszander Petrovics Kalábuskin), Fodor Réka (Margarita Ivanovna), Tóth Tünde (Kleopatra Makszimova), Trabalka Cecília (Raisza Filipovna), Balogh Attila (Arisztarh Dominyikovics Golocsapov), Kocsis Gyula (Viktor Viktorovics), Csatlós Lóránt (Nyikifov A. Pugacsov), ifj. Kovács Levente (Jelpigijy atya), Scurtu Dávid (Jegor Tyimofejev), Kocsis Anna (Grunya Podeszpány), Szotyori József és Tötös Ádám (Járókelők, temetkezési vállalkozók, pincérek, öregasszonyok), Vanca-Fodor Ilián (Süketnéma)

Lábrakelt história, avagy újabb Trianon-legendák nyomában

Ablonczy Balázs: *Száz év múlva lejár? Újabb Trianon-legendák*, Jaffa Kiadó, Budapest, 2022

Tizenkét évvel azután, hogy megjelent a Trianon-legendákat feltáró első műve, újabb legendákról rántja le a leplet Ablonczy Balázs történész, a Trianon 100 Kutatócsoport vezetője a *Száz év múlva lejár? Újabb Trianon-legendák* című könyvében, mely kisebb tanulmányoknak és hosszabb cikkeknek beillő írások gyűjteménye. A Trianon-problematika beégett a magyar köztudatba, és ez többek között abban is megnyilvánul, hogy az idő múltával, az Ablonczy Balázs, valamint más történészek által elvégzett tisztázó munka ellenére nemhogy csökkenne, de még szaporodik is a Trianon-legendák száma, és ez a legendagyártás a békeszerződés aláírásának száz éves évfordulója környékén csak újabb lendületet kapott. De

Könyv

MAYER ÁGOTA szociológus, 1985-ben született Budapesten, tíz éve Erdélyben él.

ne csodálkozzunk ezen: Trianon traumája akkora, hogy a magyarság ennyi idő után sem tud szabadulni tőle, ráadásul főként a határon túliak életében Trianon következményei a jelenben is generálnak negatív élettapasztalatokat. A legendák ennek a traumának a feldolgozását is szolgálják: vannak közöttük olyanok, amelyek megszépítik a múltat, hogy az általános katasztrófában apróbb dicsőségek segítsenek az önbecsülés fenntartásában, vagy éppen még sötétebbnek mutatják a múltat a valóságosnál, hogy az áldozati szerep még könnyebben átélethető, illetve eljátszható lehessen. Vagyis a legendák a jelenben való felhasználására születnek.

A szerző vallja, hogy „*az önismeret eltagadhatatlan és szükséges eleme egy nemzet identitásának*” (9. o.), és a könyvét is ebben a szellemben érdemes olvasni, mert nem egy tabudöngető, a magyarság fájdalmán gúnyolódni akaró vagy azt

közömbösen szemlélő munka ez, hanem a jó értelemben vett népnevelői szándék mellett a történeti szakmai tisztességnek és a történelmi igazsághoz való ragaszkodás igényének a terméke. Ablonczy Balázs Németh Lászlótól kölcsönzött kifejezéssel élve lábrakelt históriának nevezi ezeket a mendemondákat, amelyekről fontosnak tartotta elmondani, „*hogy egyes események meg sem történtek, vagy nem úgy és nem azért történtek, ahogy mesélik őket.*” (10. o)

A szerző kilenc legendát gyűjt össze, ezek között vannak Trianonhoz kapcsolódó helyi történetek, például a sikeres balassagyarmati honvédelmi akció körül keringő elképzelések, vagy a vasúti vágányok sorsa a határmegállapítás után, illetve vannak személyekhez köthető legendák is. Ez utóbbiak közül kettő nagyon elterjedt. Megtudhatjuk a könyvből azt, hogy légből kapott az az elképzelés, miszerint a német Mackensen tábornagy Romániából kivonuló seregével meg akarta vagy meg tudta volna védeni Erdélyt 1918 őszén. Nagyon érdekes a keletkezéstörténete az Apponyi Albertnek tulajdonított „*Önök megásták Magyarországot sírját...*” kezdetű idézetnek, melyről a történész bebizonyítja, hogy egyszerű koholmány: sem az 1920. január 16-án, Párizsban, a békekonferencia legfelsőbb döntéshozó szerve, a Legfelsőbb Tanács előtt elmondott nagy hatású beszédében, sem a Nemzetgyűlésben vagy a választókerületében tartott felszólalásaiban nem mondott ilyet, de a korabeli sajtóban, kiadott leveleiben, emlékezéseiben sem találni hasonlót. Ez az álidézet a sajtóból szivárgott be a köztudatba a Trianoni Békeszerződés száz éves évfordulójának az időszakában, és olyannyira elterjedt, hogy azóta is sokan hiteles Apponyi-idézetnek hiszik. Ez a történet már az internet-korszak terméke, csakúgy mint az, amelyekre a kötet címe is utal, és amely szerint a Trianoni Békeszerződés tulajdonképpen csak száz évre kötöttetett, és ennek letelte után mindent vissza kell adni Magyarországnak. Ez az eset is jó példája annak, hogy a közösségi média milyen hatékony közvetítő közege a leghajmeresztőbb koholmányoknak is. Első olvasatra

meghökkenítő, hogy egy történész Facebook-kommentekkel vitatkozik, mint ahogy teszi azt Abloncy Balázs ebben a könyvében, de hamar rá kell döbbernünk arra, hogy egy-egy az interneten terjedő mémnek, vagy akár egy kommentnek milyen elképesztő tudatformáló hatása van vagy lehet, amit aztán egy szakembernek egész tudásarzenálját bevetve kell lebontania, és egyáltalán nem is biztos, hogy küzdelme eredménnyel jár.

A végére hagytam a kötetet indító, leghosszabb írást, mely az egyébként nem vaskos kötetnek mintegy egyharmadát teszi ki, és amelyik a szabadkőművesség szerepét taglalja Magyarország első világháborús korszakában. Nem véletlen, hogy ez a leghosszabb szöveg, hiszen aprólékos és szerteágazó kutatásokat kell elvégezni ahhoz, hogy egy történész lebontsa az ebben a kérdéskörben hosszú évtizedek alatt felépült legendahalmazt. A fokozottabb odafigyelést indokolja, hogy az ellentábor is népes: történészek, vagy magukat történésznek tituláló sarlatánok sokasága terjeszti előszeretettel azt a teóriát, hogy Magyarországot valójában a szabadkőművesek vitték a vágóhídra az első világháború végén, és valójában a magyarországi szabadkőművesek miatt szabdalták fel az országot Trianonban. Ennek az elképzelésnek a legismertebb szószólója Raffay Ernő történész, aki mindig eldicsekszik azzal, hogy a szabadon kutatható magyarországi szabadkőműves iratok közül több tízezer dokumentumot áttanulmányozva jutott erre a megállapításra. Nos, Abloncy Balázs vette magának a fáradságot és a párizsi Grand Orient szabadkőműves páholy iratai között kutakodott, és tárt fel a magyar közönség előtt mindaddig ismeretlen levéltári forrásokat. Sok érdekességet talált, különösen a román politikusok tevékenységével kapcsolatban, annak azonban nyoma sincs, hogy a szabadkőművesek szervezett háttér aklamunkával bontották volna fel a Monarchiát, ezzel szemben a történelmi valóság az, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia felszámolását nem a szabadkőműves szervezetek, hanem a nagyhatalmak stratégiai érdeke diktálta. Abloncy igazságot szolgáltat a magyarországi szabadkőműveseknek, amikor leszögezi, egyetlen páholy, a legradikálisabbak sem tervezték „*Magyarország felosztását, és nem örültek a történelmi Magyarország szétverésének. És amikor az összeomlás az országra szakadt, a maguk eszközeivel megpróbálták küzdeni a végzet ellen.*” (60. o.) A történész írását frappánsan Raffay Ernő gondolatával zárja, aki mintegy tíz évvel ezelőtt még ezt válaszolta arra az újságírói kérdésre, hogy

milyen érdeke fűződött a szabadkőműveseknek Magyarország feldarabolásához: „*Több tízezer levéltári forrás elolvasása nyomán felelősséggel ki merem jelenteni, hogy a hazai szabadkőművességnek, a legradikálisabb páholyokat is ideértve, nem fűződött érdeke ehhez.*” (uo.).

A *Száz év múlva lejár?* utószavában a szerző néhány oldalban sok fontos kérdést tisztáz a legendákkal, és konkrétan a Trianonhoz köthető mendemondákkal kapcsolatban. Az első, alaptézisnek is tekinthető megállapítása az, hogy a legendáknak mindig van valamilyen valóságalapjuk, ebben a tényben rejlik hihetőségük és meggyőző erejük. Csakhogy „*a valóban megtörtént események körül olyan magyarázatok kezdtek el burjánzani, amelyek alapvetően változtatják vagy hamisítják meg az adott esemény teljes kontextusát, és ez által félreviszik az abból levonható következtetéseket.*” (200. o.). Magyarországon a történelmi kontextus sajátosságai miatt nem végezte el a történelemtudomány azt az alapos tisztázó munkát, amellyel egyértelművé válhatott volna a közvélemény számára, hogy mik a történelmi tények, és mik az azokat körülölelő mesék. Tény, a történelmi legendák mindig is léteztek és létezni fognak, gondoljunk csak az álruhás Mátyás királyra vagy a sörrel koccintás legendájára, a probléma az, hívja fel a figyelmet a szerző, amikor közéleti szereplők közlik ilyen típusú magyarázatokon keresztül politikai mondanivalójukat „*és egyúttal azt az elvárást támasztják a történészekkel szemben, hogy egyes kérdésekről hasonlóképpen gondolkodjanak.*” (201. o.) Hasonló probléma, ha a legendák bekerülnek a közoktatásba és valamiféle kanonizált társadalmi tudat épül rájuk. A könyv néhány releváns példán keresztül mutatja meg, hogyan zajlik ez a beépülés, hogyan válnak a köztudatban történelmi tényként kezelt ismeretekké valójában legendáknak minősülő elképzelések.

A *Száz év múlva lejár?* komoly szakmai igényességgel megírt ismeretterjesztő könyv, egy szórakoztató antikonteó gyűjtemény, mely világos okfejtéssel szálazza ki a különböző legendákat, leplezi le azok eredetét, és ezáltal nem szándékolt nyereségként támpontokat is nyújt a 21. század egyik legfontosabbá váló társadalmi kihívásához, ahhoz, hogyan kezeljük információkat, hogyan lehet, kell, érdemes utána menni egy-egy adatnak, állításnak annak érdekében, hogy kiderüljön, mi az igazság, és mi az álhír.

MAYER ÁGOTA

A valóság kincsesláda

Fellinger Károly *Zebra az autósóban* című kötetéről

A felvidéki költő rendhagyó versei az első perctől megragadják a figyelmet, s míg a könyvet forgattam, két dolog jutott eszembe. Az egyik az volt, hogy hol a rím, a másik pedig az, hogy ezek a gyermekmonológok a felnőttek számára is nagyszerű szemléltető eszközök, ha szeretnének közelebb kerülni a kicsik gondolkodásmódjához.

A gyermekversek kapcsán furcsa beidegződésünk, hogy belülről kiabál ki belőlünk a gyermeki énünk, aki rímet követel, és kutatja a szöveg sorvégi dallamosságát. Ez az én az elringató, a tartalomra először nem is fókuszáló, a hangokból és nyelvből adódó játékosságot előtérbe helyező versformán nevelkedett. Azok a gyermekversek örökre a mieink maradnak, de Fellinger Károly szabadabb szerkezetű versei ugyanúgy megragadók és bájosak, legfeljebb másfajta odafordulást igényelnek.

Könyv

SZLOPP BERNADETT 1984-ben született Nagyváradon, a Partiumi Keresztény Egyetem Filozófia szakán diplomázott, jelenleg az egyetem munkatársa.

A hagyományos gyermekversek „nagytestvérének” lenni igencsak nehéz feladat. A viszonylag egyszerű szószerkezetek és az elemibb szókincs helyett szembetaláljuk magunkat egy kötetlenebb, rímtelenségéből adódóan is áradóbb gondolatfolyammal, melynek során a gyermek belekapaszkodik minden összefüggésbe. Az egyes költeményekben a helyzetszerűség dominál. A valóság kizárása helyett megjelenik egy, a hétköznapiakat megélő, a realitásba alámerülő és azt humorral megszelídítő tekintet, amely párosul a találékony-sággal és annak vágyával, hogy legyünk szeretve, de legalábbis elfogadva. („Ezután mindig a kockás ingemben fogok járni suliba, mert az tetszik Tamarának.”)

A kötetből a felnőttek világára reflektáló gondolatok egész tömkelege bújik elő, s míg egyik



versben szószerinti értelmezéssel közelítünk bizonyos szituációkhoz, és ezekhez fűződve megjelennek sajátos fordulatok is, a másikkban „rendeltetésének megfelelően” lép be a sorok közé például egy sokat használt szólás-mondás, annak tényleges, „felértelmezett” jelentésével. A jelentéssel történő nyelvi játékok során így is kiragad a könyvből (és a mondanivalóból) fakadó humor és a világot kikapcsoló gyermek. Így történik meg az, hogy azért eszik mézessütit a tálca jobb oldaláról, mert édesanyja szerint „mindig a dolgok jó oldalát kell nézni” vagy bal lábas papucsokat húz a szék lábaira, mert „a jobb lábasok jobb időkre kellenek”, ugyanakkor másutt adekvátnak jelenik meg a „messziről jött ember azt mond, amit akar” fordulat.

A lapokból kikandikáló perspektívára nem jellemző a világ méretre igazítása, nincsen kicsinyítve, „előértelmezve”, de felértékelődnek a társas kapcsolatok, melyekben cselekvőként, értelmezőként van jelen a „lírai én”.



A kötetben a monologizáló(k) köré gyűjtött, egyéb szereplőkről rengeteg információt tudunk meg. Kirajzolódnak olyan, a gyermek számára fontos személyek, mint a dohányzásról leszokni próbáló, babonás nagypapa, a fogatlan nagymama, a magát szomszédban felejtő, de gondoskodó édesanya vagy a gyermekkori csínytevésekről mesélő, nagyhasú édesapa, a szomszéd, a barátok, a testvér, a szerelem.

Gyakori a keresztnév használata, ami személyesebbé teszi a versek hangvételét. Vannak darabok, ahol úgy jelennek meg a figurák, hogy nem történik semmilyen pontosítás hovatartozásukat illetően, egyszer csak ott vannak a sorok között, mintha egy közös ismerősről volna szó. Így vonódik be az olvasó is a versek világába.

Az idealizált mesevilág a könyvön kívül marad, mégis a hétköznapiakhoz kapcsolódó idill jellemzi a sorokat. Életszagú minden, közvetlen és szerethető. A költemények arra mutatnak rá, hogy a hibáknak helyük van az életben, és lehet rájuk úgy tekinteni, mint olyan sajátosságokra, melyek különlegessé teszik viselőjüket. Itt ragadom meg a lehetőséget, hogy szóljak pár szót Bálint Mariann

csodálatos rajzairól, amelyekről még elevenebbé válik a kötet. A színek és formák lágyságával dolgozó rajzokban a dolgok lényege finom asszimetriaival keveredik.

Az emberi kapcsolatok fontossága mellett megjelennek olyan általános értékek is, mint az állatvédelem (melyet úgy ünneplünk, hogy a macskának nem fogunk ünnepi vacsorára egeret, hanem ementáli sajtot szerzünk, hiszen az eger is állat, a sajtot pedig mind a ketten szeretik) vagy a tapintat, a jóság. Ez utóbbiakhoz köthető a kedvenc versem, amely a karácsonyhoz kapcsolódik, és a benne gondolkodó hősről arra keres megoldást, hogyan tudná szüleivel megértetni, hogy ne használják ki a Jézuskát, és ne vele hozassanak ajándékot, mert elég neki a szegényebb sorsú gyermekekről gondoskodni.

Az olvasóvá nevelés folyamatában segítség lehet a rímek nélküli, játékos lamentálás az élet dolgai fölött. A kötet arra is rámutat, hogy nem szükséges kerülni az elvont gondolatíságot. A mesén és varázslaton felnövekvő gyermekeket a *Zebra az autósóban* a valóság dolgai közé saját emberi kapcsolataikba vezeti. Általa az olvasó keresi a helyét a felnőttek világában. A versekben megszólaló „kicsik” valóságot forgató, töprengő attitűdjéből adódóan különös hangulatiság öleli körül az egész könyvet, felsorakoztatva olyan meglepő ötleteket is mint a kötet címadó versében az a gondolat, hogyha zebránk volna, miután pocsolójában hancúrozott, autósóban kellene fürdenie.



A kötetről leginkább a nyitottság és a jelenlét szavai juthatnak eszünkbe. Nyitottság, mert fellelhető benne a receptivitás, amely a szülőktől, nevelőktől tanult alapigazságokat próbálja alkalmazni, és jelenlét, mert végig hangsúlyos marad a mindennapisággal való állandó kapcsolódás igénye. A másokkal viszonyban történő önmeghatározásra tett kísérletek során olyan izgalmas kérdések merülnek fel, mint: hol ér véget az „én” és hol kezdődik a másik, hol kezdődik a világ?

A hangzásbeli csengés-bongás biztonságából kiemelkedő szabadversek, a formaiság háttérbe szorulása új lehetőségeket nyit, és a tartalmi elemek felértékelődésével újszerű játékba vonja be a versfogyasztót, legyen az akár gyermek, akár felnőtt. Játék ez, de nem az egymásra rímelő hangokkal, hanem a tartalommal, a valósággal, a szövegértés szintjén.

SZLOPP BERNADETT

Átvilágítás szeretettel

Cristian Mungiu: R.M.N.

R.M.N. – jelentheti simán azt, hogy RoMáNia, ugyanakkor ez a betűszó a mágneses rezonanciára alapuló orvosi képalkotási módszer, magyarul MRI román megnevezése is. A külföldi közönség előtt rejtve maradó kettős jelentés nagyjából össze is foglalja a film esszenciáját: egyfajta metszetét felmutatni kicsi, de annál sokszínűbb erdélyi társadalmunknak, feltárva összetettségét, de hiányosságait is, nem rejtve véka alá az általános mentális állapotunkat állandóan romboló, pusztító kórokat.

A román újhullám egyik legnagyobb alakja, a *4 hónap, 3 hét és 2 nap* Cannes-i nagydíjas rendezője, Cristian Mungiu látszólag a gyergyóditrói illétőségű Sri Lanka-i vendégmunkásokról forgatott filmet, akiknek az esete bejárta a sajtót két évvel ezelőtt. Az elszigetelt székely település pékségébe 2020-ban három új munkást alkalmaztak, akiknek egyetlen megbocsáthatatlan jellemhibájuk az

letünk abszurdítására – nekünk szabad Nyugatra menni, dolgozni, de ide ne jöjjön senki. Mégis, az etnikai-nyelvi mozaikként úgy-ahogy, de mégis működő mikrotársadalom bemutatása valamilyen szinten idealizált. Románok, magyarok és német etnikumúak élnek a meg nem nevezett faluban, békében, egymás nyelvét értve, ugyanazokkal a nehézségekkel küzdve – valahogy úgy tehát, ahogy sokszor mi magunk szeretnénk látni magunkat. A néhol kifejezetten „székelycsabás” helyzetismertetés, a kilátástalansággal terhelt kicsi erdélyi valóság mindannyiunk számára ismerős, az öngyilkosság motívum, a bánya bezárása és az utána maradt szennyezett, mérgező föld szimbolikája, a krónikus munkahely- és munkaerőhiány, az állandó medveveszély jelentette fenyegetés felülírja nyelvi-nemzetiségi különbségeinket – legalábbis Mungiu filmjében. A rendező a tőle megszokott, a felszín alatt bugyogó feszültségeket érzékeltető hosszú beállításokkal és a román és magyar színészek elképesztően természetes játékával valóban azt az illúziót kelti, hogy így élünk, így is élhetnénk mi. Nem véletlen, hogy a Cannes-i bemutatkozást követően a rendező romániai turnéra vitte filmjét, amelynek második állomása – Bukarest után – épp Gyergyóditró volt, és minden vetítést beszélgetés, közönségtalálkozó követett. Mungiu párbeszédet akart kezdeményezni, fájdalmainkat, problémáinkat hozva felszínre és véve górcső alá, és inkább hasonlóságainkat, mint untilig ismert különbözőségeinket hangsúlyozva. Talán véletlen, talán szándékos, hogy a női főszerepet alakító Judith State magyar anyanyelvű, románul nagyon jól beszélő figurát

Film

BOZSÓDI-NAGY ORSOLYA újságíró, szerkesztő (Nagyvárad, 1983). A PKE angol nyelv és irodalom szakán diplomázott. 2016 óta a nagyvárad Szigligeti Színház irodalmi titkára.

volt, hogy egy jobb élet reményében érkező ázsiai bevándorlók voltak. A néhány évvel korábbi migrációs válság, de még inkább az azt körülvevő dehumanizáló politikai diskurzus pedig még elevenen élt a fejekben, így a becsületes helybeliek munkahelyeit orvul elvevő „migráncok” érkezése közfelháborodást és az országos sajtót is bejáró botrányt váltott ki. Mungiu azonban ennél sokkal többről szeretne beszélni átvilágító erejűnek szánt filmjében, abban pedig, ahogyan az idegenekkel szembeni gyanakvással, rasszizmussal és kétségbeeséssel átítatott történetet, ugyanakkor minket, erdélyieket lát és láttat a jászvásári születésű filmes, kezdettől egyértelmű, hogy a *R.M.N.* nemcsak film, hanem misszió.

Hogy mi a misszió célja? Első pillantásra az, hogy rávilágítson kisszerűségünkre, idegengyűlöl-



Egy szereplő agya és kis erdélyi társadalmunk egyaránt kegyetlenül átvilágításra kerül

Valami van
az erdőben.
A mágikus realizmus
elemei észrevétlenül
szívárogna be
a cselekménybe



játszik, ő maga azonban hallhatóan román anyanyelvű, magyarul nagyon jól beszélő színész. Ezt a nyelvi átjárhatóságot, felcserélhetőséget és fluiditást több ponton is szépen használja a film mind párbeszédben, mind az alkotás szerves részét képező folyamatos, többször színkódolt román és magyar felirat szintjén.

A párbeszédre való felhívást pedig anélkül teszi meg Mungiu, hogy ő maga az erkölcsi bíró szerepében próbálna tetszelegni. A falubeliek kis híján lincselésig elfajuló dühét nemcsak exponálja, de bizonyos értelemben meg is magyarázza a film egyik drámai csúcspontjának számító 17 perces, egysnites, egybeállításos falugyűlés-jelenetben. A párbeszéd és a színészi játék hitelessége is itt éri el csúcspontját: aki valaha részt vett hasonló rendezvényen, tudja, hogy mintha minden faluban, városban, kultúrotthonban és községházán ugyanezek a karakterek lennének jelen. Mindenki a maga baját fújja, egyre hangosabban és egyre mérgesebben, még akkor is, ha annak kicsi a relevanciája a témát tekintve. Mégis összeáll a kirakós: nincs munkaerő, mert mindenki elvándorolt, azért vándorolt el mindenki, mert itt-hon éhbért ajánlanak, azért ajánlanak éhbért, mert többet nem tudnak adni, azért nem tudnak többet adni, mert nem lehet az árut drágábban értékesíteni, kenyeret viszont sütni kell, enni kell,

pékekre pedig örökké szükség van. Kivéve, ha külföldiek, ráadásul feketék. Akkor már nincs is rájuk szükség, a falu közössége inkább teljes egészében bojkottálja a helyi pékséget, a kenyér megszárad, csak prézlinek jó. Mungiu párbeszédei briliánsak, mikor már az is felmerül, hogy a vendégmunkások csak kesztyűben nyúlnak majd a kenyértésztához, a helyzet komikuma az elszabaduló indulatok kínosságát is felülmúlja. Az állandó, univerzális veszélyek, a súlyos létbizonytalanság, a falu kiürülése, a kontrollálatlan erőszak ugyanakkor itt-ott a mágikus realizmus eszköztárát használva bukkan fel a filmben, a talányos kezdőjelenettől egészen a többértelmű, meghökkentő, elgondolkodtató és nehezen felejtethető befejezésig.



BOZSÓDI-NAGY ORSOLYA

R.M.N.

Románia, Franciaország, Belgium, 2022

A FORGATÓKÖNYVET ÍRTA ÉS A FILMET

RENDEZTE: Cristian Mungiu

FÉNYKÉPEZTE: Tudor Vladimír Panduru

SZEREPLŐK: Marin Grigore, Judith State, Macrina Bârlădeanu, Moldován Orsolya, Andrei Fintî

A sors, mint megállíthatatlan óriáskerék

Kritika a *Rémálmok sikátora* című filmről

Guillermo del Toro öt év után visszatért a nagyvászonra, hogy meginvitálja a nézőt a 30-as évek karneváljainak kegyetlen valóságába, és egyúttal leromboljon minden illúziót, amit a korábbi munkái során felépített bennünk.

A *Rémálmok sikátora*, a hangzatos cím ellenére semmiképp sem tekinthető horrorfilmnek. Sokkal inkább a pszicho-noirként lehet kategorizálni, annak minden jellegzetességével együtt. A narratíva folyamán Stanton Carlisle (Bradley Cooper) zűrzavaros életébe nyerhetünk betekintést, aki keserű múltja elől menekülve talál új ott-hont a kétes erkölcsű Clem Hoatley (Willem Dafoe) karneváljában. Stant az első pillanattól

Film

SÓS TIMOTHY a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatója volt, később a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen szerzett diplomát filmrendezői szakirányon. Jelenleg forgatókönyv- és novelláírással foglalkozik, kislejtékfilmeket rendez és filmtudományt tanul. 2021-ben a Communitas Alapítvány ösztöndíjasa.

kezdvé lenyűgözi az attrakciók világa. Hamar beilleszkedik a társulat életébe, és szakértőjévé válik a mentalizmus áltudományának. Friss szerelmével, a szintén előadó Mollyval (Rooney Mara) új életet kezdenek a nagyvárosban, és fellépéseik során egymás után halmozzák a sikereket. Stan azonban továbbra sem képes megszabadulni a múlt kísértő bűneinek terhéértől. Az egyértelmű jeleket figyelmen kívül hagyva önmaga áldozatává válik. Kapzsisága és helytelen döntései révén a sors, amely elől egész életében menekülni próbált, mégis beigazolódik rajta, míg Stan számára már elkerülhetlenné válik a bukás.

Ahogy azt már korábbi munkái során megszokhattuk, del Toro hagy hangsúlyt fektet a film-ben elrejtett szimbólumrendszerek jelentőségére. A múltbeli feldolgozatlan bűnök, a sors elkerülhetlenségének körkörösége folyamatos figyelemztetések formájában kísértik a főszereplő minden lépését, hogy végül revansot vegyenek rajta. A gondosan felépített karneváli világ látványossága, a nagyvárosi klubok fényűző mivolta is csupán megtévesztő díszletelemként fogható fel. A dramaturgia mindig Stan belső világára összpontosít. Minden a háttérben feltűnő tükör, szem, vagy felirat ezen szimbólumrendszert erősíti. A mentalistaként fellépő Stan feladata elsődlegesen az emberi elme feltárása, a különböző kódok használata és dedukciós képességek alkalmazása által kivitelezett hamis gondolatolvasás. A főszereplő született sarlatánnak bizonyul, de középszerű sikerei elvakítják, és végül rá kell jönnie, hogy a hétköznapi emberek gondolatait talán még kitalálja, de önmagával, és az általa elkövetett bűnökkel mégsem képes szembenézni.

Guillermo del Toro ezúttal teljes mértékben eltávolodik a tőle megszokott fantáziavilág természetfeletti elemeitől. A *Rémálmok sikátora* leépíti a misztikusság erejét, és végig a valóság szférájában marad. A befogadó ugyan számos varázslatnak tűnő részletnek és trükknek lehet tanúja, ezek azonban egytől egyig illúziók és egyszerű bűvészmutatványok, a narratíva pedig fel is tárja ezek aprólékos technikáit. Ennek értelmében a rendező életművében szinte már elmaradhatatlan természetfeletti lény felbukkanása is elmarad. Az egyetlen, utalás értékű elemként talán csak a Clem által őrzött Énoch nevű karakter kerül bemutatásra, amely a főszereplő saját démonainak folyamatosan visszatérő szörnyetét szimbolizálja, és amely a cselekmény lezárását is méltóképpen ki fogja hangsúlyozni.

A del Toro által felépített szimbólum hálózat összetett és koherens, de talán túlságosan is az. Annyira, hogy megbontja a cselekmény kibontakozásának egyensúlyát. A film látványvilága nem meglepő módon grandiózus és kifogástalan.



Külön kiemelendő, hogy a karneváli díszletek egytől egyig valóságok, hiszen a rendező ezúttal sem támaszkodott a digitális utómunka segítségére. A Dan Laustsen által fényképezett kompozíciók a negyvenes évek noirjaiból inspirálódva maximálisan kihasználják a tereket, és lényeges szerepet kap a mélység. A kamera folyamatosan mozog, és az akció nem csak a beállítás előterében történik, de a hátterek is tele vannak zsúfolva információval. Az elképesztő látványvilág ellenére a két és fél órás hosszúságú filmnek mégsem sikerül folyamatosan fenntartani a figyelmet, és a közepe felé meglehetősen lapossá és érdektelenné válik. A narratíva viszonylag hosszú időt ölel fel a főszereplő életében, és körkörösén halad annak bukása felé, de Stan rossz útra téérése csak akkor képes valós feszültség kiváltására, amikor a főszereplő helytelen döntéseinek következményei is lesznek.

A színészekbe szinte képtelenség belekötni. A *Rémálmok síkatorában* Bradley Cooper egyik legkiválóbb teljesítményét láthatjuk az utóbbi évekből, ahogyan Cate Blanchett is meglehetősen élvezzi a femme fatale szerepét, a ravasz pszichológus, dr.

Lilith Ritterként. A protagonista szerelmét játszó Rooney Mara az egyetlen, aki bár jól teljesít, karaktere szinte teljesen elhanyagolható a filmből. Mivel a narratíva elsősorban a Stan Carlisle körül forgó eseményekre összpontosít, a Mara által megformált karakter nem kerül pontos kidolgozásra. Molly csak azért van jelen Stan életében, hogy később el is hagyhassa őt, ezzel demonstrálva a főszereplő bukását.



A némiképp ellaposodott narratíva az elkövetett bűnök következményeinek kegyetlen bemutatásával ismét fellendül, és nem is áll meg a célig. A rendező által lassan kivitelezett történetvezetés a film utolsó félórájában szinte szárnyra kap, és bekebelezi a néző figyelmét. Minden korábban jelentéktelennek ható részlet, utalás és flashback értelmet nyer, míg a narratíva lezárására a befogadó Stannel együtt szembesül az elkerülhetetlen sors körköröségének kataraktikus erejével. A *Rémálmok síkatoráról* összességében kijelenthető, hogy nem Guillermo del Toro pályafutásának legjobb munkája, viszont az, hogy itt láthatjuk a rendező egyik, ha nem a leghatásosabb lezárását, az tagadhatatlan.

Felhőjárta médiamunkák tára

Székesi Ferenc válogatott írásairól

A szerző közírói, újságírói jutalomjátékának is tekinthetjük – hasonlóan Nagy Miklós Kund összegyűjtött publicisztikáihoz (*FeleMás*, Lector 2019) vagy Szilágyi Aladár válogatott író-interjúihoz (*Kortárs, magyar*, Holnap 2020) – azt a több mint ötszáz oldalas művet, amely *Az írógéptől az iCloudig* címmel (Hargita Népe, 2021) Székesi Ferenc munkásságáról kínál keresztmetszetet, az önmagát az alcímben szerényen „zsögödi médiamunkásnak” nevező szerző médiában (és kultúrában) töltött évtizedeinek termését.

Érdemes megismerni a könyv tagolását. Az olvasót megszólító bevezető szövegében tisztázza, hogy nem önéletrajz, nem is napló ez a kötet, viszont az egyes fejezetek a szerző megismeréséhez is hozzásegítenek. Az első rész a vele készített interjúkból válogat, nyilván kiemelt szerepet kap benne a személyesség. A második, *Tükör által*

Könyv

SZŰCS LÁSZLÓ szerkesztő, költő (Nagyvárad, 1965), az *Újvárad* főszerkesztője, a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete elnöke.

élesebben című néhány díjátadóhoz kötődő méltatást idéz fel. A harmadik fejezet is válogatás Székesi különböző kötetekbe írt elő- és utószavaiból. A negyedik rész három olyan szöveget kínál, amelyek közös tematikája a szerző választott hivatása: a média. A *Kritérium, közelképben* fejezet a legendás kiadónál töltött időkre való visszatekintés, illetve tisztelgés Domokos Géza emléke előtt. A hatodik fejezet közös tematikája az iskola, többek között egy beszéddel, ami ötvenöt éves érettségi találkozóján hangzott el. A könyv hetedik része a legterjedelmesebb, s egyedisége miatt talán a legérdekesebb: másfélszáz, 2018–2021 között született minieszé olyan könyvekről, amelyeket a szerzőjük egykor Székesi Ferencnek ajánlott. A könyvben reprodukálják is ezeket a kézírásos ajánlásokat. Az *Évek sodrásában* című zárórész összefoglaló jellegű, ez esetben a szerző az öninterjú műfaját választotta.



A kötet májusi, csíkszeredai bemutatóján az egykori hargitai kolléga, Ferencz Imre úgy jellemezte Székesit: „Médiamunkásnak mondja magát, valójában vérbeli közíró. Szellemi ezermester. Ez a könyv ugyan személyes számvetés, de nem csak az ő életéről szól, hanem korrajz.”

Székesi Ferencről eddig is tudni lehetett, új könyve csak ráerősít erre, hogy sokoldalú érdeklődésű, magas nyelvi színvonalon dolgozó publicista, aki elkötelezett lokálpatriótaként szívesen tekint túl alaposan ismert szülővidéke csúcsain túli vidékekre s azok alkotóira. Kíváncsi, kérdezni és megmutatni egyaránt hitelesen képes – maradjunk az ő meghatározásánál – médiamunkás. Elegendő rátekinteni a mű végén felsorolt fontosabb munkáinak a jegyzékére, hogy képet alkothassunk arról, mind az egykor az írógépeken lepötyögött munkák, mind az iCloudra kerülő anyagok a teljesség ígéretével mutatják meg Zsögödnek a világot, Zsögöd világát mindenkinek.

SZŰCS LÁSZLÓ

Sokan, nagyon sokan gondolják azt, hogy nem kellene már a besúgó történetek, volt belőlük bőven. Én meg azt gondolom, hogy van és lesz, legyen még, mindenki adja csak elő a magáét, akkor is, ha sosem lesz vége. Vagyis, amíg nem lesznek nyilvánosak az akták. Megbocsájtani lehet és szükséges, szemet hunyni nem, hallgatni sohasem szabad. Ebben a kérdésben sem. Hogy miért is, azt az alábbiakban igyekszem megfogalmazni. Nyilvánosság előtt itt először.

2006-ban hosszas töprengés után felkerestem az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárát, elmentem a Budapest VI. kerületi Eötvös utcába, megírtam a kérvényt, kikértem a dossziémat, és vártam. Hogy jelentettek rólam, azt tudtam, voltak személyekre vonatkozó tippjeim is (az Írószövetség KISZ-titkáráról nem csak hozzám jutottak el a hírek). Akkoriban a Kmety György utcában volt a kiadói irodám, a kerületen belül. Pontosan rá egy évre értesítettek: találtak rám vonatkozó jelentéseket. Besétáltam, aztán vissza a kiadóba. Már útközben szerettem volna kinyitni a borítékot, szerencsére nem tettem. Így aztán a kiadói szobámban zokoghattam el magam.

Egy kivétellel egyetlen tippem sem jött be, rohadtul nagyot csalódtam, de a felnőtt, már-már csaknem öregkori zokogást nem a csalódottság érzése indította el. Vagyis: dehogynem!

1985-88 között a Fiatal Írók József Attila Körének (JAK) titkára voltam, az akkor csaknem 150 fős tagság által választott képviselője a társaságnak, s egy ugyancsak választott elnökség állt mögöttem. (A JAK-nak, ha még létezik, ma már választott elnöke van.) Persze, hogy a szolgálatok előtt képbe kerültem, különösen, hogy a Móra kiadó szerkesztőjeként is többek között a „fiatal irodalommal” foglalkozhattam. Nem lepott meg, hogy az Írószövetség – nem tévesztendő össze: nem a JAK, az Írószövetség – KISZ-titkára már megválasztásom napján jelentett arról, hogy mivel Erdélyből (sic!) áttelepült író vagyok, csak radikális lehetek, felforgató. (Ma üdvözlendő, kebelre ölelhető, szerethető, sőt, simulékony testvér lennék egy hasonló jelentésben. Bizonyára készülnek ilyenek!). De én akkor éppen ellenkezőleg, pacifi-

kálni akartam a JAK és a kultúrpolitika elmérgesített viszonyát, erről szólt a programom. Ez a jelentés nem rendítette meg. (Később, látványos lebukásáig az Antall-kormány idején a belügyminiszter kabinetfőnöke lett, amúgy tehetséges költő, akiről később tudni lehetett, hogy egy szexorgia felvételén ismerték fel feleségével együtt, ezzel vált zsarolhatóvá.)

Mi, többiek éppen akkoriban folyóirat alapításával voltunk elfog-

lva. Ebből lett jóval később az egymástól független szerkesztőségek által működtetett négy periodika: a *Dolog és Szellem*, *'84-es Kijarat*, az *Új Hölgyfutár*, és a *Polisz*, amelyek először a Csaplár Vilmos főszerkesztő által összefogott közös „próbaszámban” indultak el.

És amitől elzokogtam magam. Kiadói pályafutásom legelején, 1983 és 1989 között (Móra

Előhívás

KÖRÖSSI P. JÓZSEF költő, író, könyvkiadó (Nagyvárad, 1953), a Noran Libro könyvkiadó vezetője. Márkházán él.

kiadó) mindent, ami szakma, tőle, F. J.-tól, „Franciától” tanultam. Kiváló mesterem volt, ember és szakember, (Nem is tudom, megfordítható-e a sorrend?!). Ő az egyetlen, akinek a 6-os kartonját is megkaptam, nem takarták ki a nevét, felfedték valódi kilétét. Hát igen, francia szakos volt, kiválóan írt, fordított. Fotózott is. A rendszerváltozás időszakában (86-87-88?), miután munkahelyéről védettsége ellenére kirúgták, állandó közléshez (aprócska jövedelemhez) segítettem az akkor éppen Mányoki Endre szerkesztette *Foto* című havilapnál. Beszervezéséig – egy egyetemi diáktornét kivéve – Franciaországban sohasem járt, oda vágyott. Vissza. Megkapta, én lettem, a rólam szóló jelentés lett az ára.

Csupa jót írt rólam: szeretnek, adnak a véleményemre stb. a hozzám bejáró fiatal szerzők, költők, többnyire JAK-tagok. Na de! A titkosrendőrség szemében ők, akik a fiatal irodalmat képvisel-

1985. június 14-én délután 2 órára összehívták a JAK közgyűlést. A közgyűlés - a vezetőség terve szerint - a leendő folyóirat terveit, illetve egy új vezetőségválasztás lehetőségét vitatná meg.

"Havasi Zoltán" sk.

lik, és a rendszer szemében az ellenséget, hiszen nem hivatalos csatornákon szervezkednek, önálló lapot indítának, ha ők, az ellenség engem szeretnek, tisztelnek, és még a véleményem is számít, akkor én is a rendszer ellensége vagyok.

(Nem biztos, hogy voltam, nagyobb biztonságban éltem, mint ma, lehettek olyan irodalmi terveim, amilyenek már régóta nincsenek! De akkor azt, hogy nagyobb biztonságban, mint ma, nem érezkelhettem, csak azt, hogy lehetnek terveim. Nem sírom vissza természetesen, mert szabadságom az akkori belső emigrációmban volt, a maiban nincs!)

A láncdohányos kolléga, akivel egy alig tíz négyzetméteres szerkesztőségi szobában ültem, hat és fél éven keresztül heti három alkalommal jelentett. Dicsért, talán még olyan jó tulajdonságokkal is felruházott, amelyekkel azóta sem rendelkezem. Jutalma egy franciaországi út lett. Nem finanszírozva, csak engedélyezve. Azt azonban nem kötötték az orrára, hogy az általa leadott információk hogyan találkoznak a magyar szeku által más forrásokból összegyűjtött adatokkal, és milyen ellenséges összefüggések kreálhatók azokból ellenem, a szervezet ellen, amelyet vezettem, és a családom (!) ellen, ha ezeket összeengedik. A legjobb szándékú besúgóból így lesz ártalmas senki...

Szólhatott volna, de nem. Ellenben megkért, hogy legyek újszülött gyermekének keresztapja. Feleségem akkori véleménye szerint ez az egyik visszautasíthatatlan kérés. Így aztán meggyőződéses ateista létemre vállaltam a református szertartást...

Jelentése után megkísérelték a beszervezésem. Csapodár ember voltam, akár meg is foghatlak volna, apósommal – áldott jó ember volt! – világnézetben jelentősen különböztem, családi összefüggéseken – rendszerváltás közeleg! – sokat vitatkoztunk, aztán pedig, hogy ne ártsunk, magunk alá söpörtük a vitát. Nekem gyermekeim, neki unokái születtek, békében helyezkedtünk el a hétvégi pecsenye vagy töltöttkáposzta mellett – mindenki a maga oldalán.

De a magyar szeku abba is próbált beletrafálni: „Francia” tartótisztje, Barna János százados is megkeresett. Egy kocsmában találkoztunk. A kikért dosszié anyagából levezethető, hogy „Francia” jelentése táplálja, az azokból szerzett információkat kombinálja a másoktól kiszedett jelentésekkel. Beszélgetésünk végén elhangzik a „soha, sehol, senkinek” valamely megfogalmazása, majd bejelentem neki – előtte alapos baráti oktatásban részesülve tudtam, mit kell tennem – hogy találkozásunkról tájékoztatom kiadói főnö-

A Tolna megyei RFK Áb szervének információja alapján augusztus 29-én jelentettük, hogy a JAK vezetőinek egy csoportja - CSENGEY DÉNES, GARACZI LÁSZLÓ, KÖRÖSSI P.JÓZSEF, KUKORELLY ENDRE és MÁNYOKI ENDRE - megfogalmazott egy levéltervezetet, amelyet a vezetőség jóváhagyása után Berecz János és Bányász Rezső elvtársaknak akarnak elküldeni. Ebben képviselőik meghallgatását akarják kérni a JAK-folyóirat alapításának elutasításával kapcsolatban.

Ujabb információ szerint a JAK vezetősége f. hó 8-án megbízta Körössi P.Józsefet, hogy a levelet udvariasabb formában fogalmazza újra, így talán megmarad az esélyük a tárgyalásra.

A vitában Csengey Dénes kifejtette, hogy a JAK az utóbbi 2-3 évben konfliktuskerülő magatartást tanusított, de ennek semmi eredménye nem volt, így ideje radikalizálódni. Ha a tárgyalás nem jön létre, akkor a folyóirat megjelenésére "kevesbé hivatalos" módot kell találni.



kömet, munkaadómat és barátaimat. Így lett ez az első és az utolsó jelenésem a magyar szeku előtt, amelyről jelentést főnökeinek Barna János százados, „Francia” tartótisztje írt: kiszámíthatatlan, megbízhatatlan, hisztérikus személy vagyok, aki nek operatív beszervezését le kell állítani*.

Nem sorolom fel azokat, akik hazafias (sic!) lelkesültségtől indítva írogatták a jelentéseiket. De. Egy másik, kitakart, ám beazonosítható jelentés egy marosvásárhelyi képzőművészé, akit nagy hercehurca után, számos kapcsolati tőkém beáldozva (kommunizmusban vagyunk, ma sem szégyellem, hogy voltak) tartózkodási, majd letelepedési engedélyhez segítettem.

Sokan kötöttünk azokban az években román állampolgárok magyar lányokkal/fiúkkal névházasságot. Ő is. Az ő arája eltitkolta előtte vallási hovatartozását, s miután a frigy megkötött, jelentős vagyon – többek között sok saját műalkotás – átkerült (átcsempésztetett!) megőrzésre. A lány, aki akkor már asszony is, felrúgja a szóbeli

egyezséget, bejelenti, hogy komolyan gondolta a házasságot, az már nem névházasság, hacsak... Hacsak nem veszi fel az általa gyakorolt vallást az újdonsült, magyar hazába beházasodott férj. A drága ember nem fogadta el az alkut, a nő, mint újdonsült feleség, fel is jelentette. K. A. marosvásárhelyi képzőművészt kiutasították Magyarországról. Három napot kapott a csomagolásra.

Ekkor keresett meg, én pedig vele együtt egy kedves minisztériumi barátomat (kapcsolati tőke a kommunizmus utolsó éveiben), aki segíteni nem tudott, el is tűnt a szemünk elől gyorsan. De.

Lefelé jövet, a második vagy harmadik emeletről, lemondva a páternoszter szolgálatairól, a folyosókon reménytelenül kószálva (ha már ott vagyunk!), feltűnt az egyik ajtó bilétáján X. Y jogtanácsos neve. Egy egykor volt marosvásárhelyi ügyvéd. Benyitottunk. Ki vagy, mi vagy, hogy kerülsz ide, ismerlek, hogy élsz, hol élsz? Szerezz egy papírt – tanácsolja – a legnagyobb szentendrei művész saját aláírásával, amelyben leírja, hogy nélkülözhetetlen vagy a kortárs magyar képzőművészet életében. Meg tudod szerezni? Meg. Akkor még élt az aggastyán Barcsay Jenő. K. A. megszerezte a papírt, aztán évekig tartott, amíg az isten képviselőjétől, aki névházasságos feleségnek jelentkezett, a saját alkotásainak egy részét viszapaperelte.

Az ő jelentése is szerepel a dossziémban, csupa jóindulattal ír. Senkiben nem merül fel, hogy a jóindulatú, sőt a segítő szándékkal készülő jelentés is ártalmas jelentés, ha a szeku – a román, a magyar vagy bármelyik másik – információs rendszerébe bekerül!

*

Az ide befotózott jelentéstöredékek újbóli megtalálásáért Szőnyi Tamásnak vagyok hálás, akinek *Titkos írás* című, 2012-ben megjelent, két-kötetes „dokumentum regényét” mindenkinek figyelmébe ajánlom. (Nem kapható!).

